

189207

GEORGE COȘBUC

Dintr'ale neamului nostru

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BUCUREȘTI
TIPOGRAFIA **GUTENBERG**, JOSEPH GÖBL
20. — STRADA DOAMNEI. — 20
(Biserica Kalinderu)

Prețul 1 Leu.

GEORGE COȘBUC

Dintr'ale neamului nostru

BCU Cluj / Central University Library Cluj

BUCURESCI
TIPOGRAFIA GUTENBERG, JOSEPH GÖBL
20. — Strada Dómneci. — 20
(Biserica Kalinderu)
1903

CÂNTECUL ZORIȚOR

Cerul abia începuse, la răsărit, să se facă alb, iar stelele erau tóte pe cer, mari și scânteietóre, cum de obiceiú par stelele în zorii zilei după o nópte senină și fără lună. Văile erau încă sub puterea nopții și numai slaba pânză de lumină revărsată la marginea cerului te făcea să bănuiesci apropierea zilei.

✦ De-odată în liniștea ce stăpânesce tot-d'auna în zori — pe vremea când dorm și apele, cum ȃice poporul — un cântec nespus de jalnic începe să străbată peste satul adormit, tot mai jalnic și tot mai puternic, nu ca țarie de glas ci ca melodie plângătóre. Sînt mai multe glasuri, un cor ; nu, sunt doué coruri, în doué locuri deosebite, și când încetéză unul, începe celalalt, și ast-fel alternativ plîng prin nópte.

Eú le aud bine, disting une-orí și vorbele versului cîntat, și — mi se pare că visez. Da, sînt voci trágánate, ca în corul vechiului teatru grecesc, recunosc strofele și antistrofele cîntate, deosebesc bine răspunsurile ce le daú, și staú și ascult cu uimire trista melodie și mă cutremurá ritmul clasic al cîntării. Dar, cum staú cu ochii închiși, zăpăcit de somn, mă mir de vorbele cîntecului : sînt românesci. Ascult mai bine. Da, sînt vorbe românesci, iată am audít deslușit de tot : «Unde-ați zăbovit, de n'ați înflorit și astá diminéță ca erí diminéță» și din răspunsul celuiialalt cor nu pot alege multe,

dar lămurit am prins și de aici vorbe răzlete : «vidră lătrătoare, negru șoimuleț, vine marea mare, vine în tulburare totă lumea 'nspăimântând»...

Sub impresia că am halucinații auditive, am sărit din pat și am alergat la feréstră. Abea acum mî-am dat sēma unde sînt și mi-am adus aminte că sînt în casa unui învățator, că am sosit aseră obosit de drum, că omul acesta bun — cunoscēndu-mē după nume — m'a găzduit la el și că acum mē găsesc în odaia în care m'a culcat. Dar cāntecul de-afară ce e? Nu e vis, cā-l aud și acum, tot așa de jalnic și de lămurit. Nu e nici un teatru grecesc cu coruri ce cāntă strofe și antistrofe. Eū sînt într'un sat românesc ; cāntecul, asta o sciū limpede, e cāntat de femei. Dar ce cāntec e acesta? Hotărit, după ritmul jalnic, este o elegie, pare a fi un bocet. Inșă pe vremea acēstă, în zorii țilei, și cāntat alternativ de douē coruri, din douē deosebite puncte ale satului, și dus așa de dulce și liniștit în plāngere, nu ca obicīnuitul bocet care de multe ori e furios în exprimarea durerii, și avēnd vorbe așa de mistice și obicīnuite numai rar în colinde și în descāntece !

Și am stat la feréstră și am ascultat. Acum începui s'aud plānsete și voci de femei ce se boceau în obicīnuitele versuri ce se cāntă la capul mortului, țipete de guri pline de lacrāmi. Inșă tōte acestea s'au-țeau ca din pāmînt, înābușite, nelimpeți ; iar cāntecul corurilor nu era decāt puțin tulburat de acel amestec de țipete. Simțeam bine, că femeile ce cāntau în cor erau unde-va pe un loc mai înalt ce domina o mare parte a satului, iar cele ce țipau în neorīnduială erau în vale.

Pe vremea aceea eū nu cunosceam obiceiul acesta al Cāntării Zorilor. E un obiceiū parțial al Romānilor din Banat, restrīns numai la ei. In celelalte provincii romānesci el e necunoscut 1).

1) Dar sînt probe în literatura noastră populară, că obiceiul a fost odată cu mult mai răspāndit, ba pōte general la Romāni.

Obiceiul, după toate probabilitățile, este o rămășiță dintr'un vechi cult al naturii și e, aproape în întregime amănuntelor lui, păgân. Cântecul este un bocet, însă felurit cu totul de celelalte bocete ce se cântă la capul mortului, felurit prin misticismul vorbelor sale, prin concepția ciudată a lui. Vorbele cântecului nu se adresază mortului, ci Zorilor, iar aceste Zori sînt închipuite ca nisce Zîne, adică sînt ființe mitice, personificări ale Zorilor. Bocetul se cântă departe de mort, departe de casă, pe un deal unde-va, și, dacă nu este deal în sat, femeile care-l cântă se urcă pe vre-o clae cu fin, pe vr'un acoperiș de casă, ori într'un pom.

Când mîore vre-o fată sau vre-o nevestă, tot-d'auna se cântă Cântecul Zorilor, în rîvîrsatul Țilei. Femeile care cântă sînt tot-d'auna în număr de nouă, și se împart în două coruri. Când e satul mare și destule femei cari știu cântecul, fie-care cor are câte nouă bocitoare. Mai puține de nouă pot să fie — de unde să iei multe dacă nu se găsesc — dar mai multe decât nouă nici-odată nu intră în cor. Cum se vede, numărul nouă e sfînt, e legiuitul număr.

Femeile acestea, cu pîrul despletit, împărțite în două taberi, cântă alternativ strofele bocetului, fiindcă așa e făcut bocetul, o strofă întrebă — corul întrebă pe Zînele Zori — iar antistrofa răspunde ca din partea Zinelor. Corurile stau departe unul de altul, și tot-d'auna cu fața spre răsărit, privind cerul pe care încep să se reverse Zorile. Pînă ce cântă un cor, celalalt de departe ține isonul. Bocetul e cântat pe tot timpul cât se luptă Zorile să lumineze cerul; îndată ce se face Țiuă bine, femeile încetează cântecul.

Intr'acest cântec se vorbesc de lucruri cari nu prea au multă legătură cu chestiunea morții. Și pe când în toate bocetele se plîng cei rămași despre câte toate de care își aduc aminte, vorbesc despre suflet, despre raiu și despre iad — mai scurt despre tot ce pôte intra într'un cântec cu concepție creștină, în Cântecul Zorilor se apostrofază nisce închipuite

Zine, se vorbește despre drumul sórelui, despre Ielele cu chip de neguri, despre Bradul care face legătură între pămînt și cer, și în care s'a încuibat vîneta șerpóică a mării, despre Mêrul care umbresce întreg pămîntul și cu rădăcinile lui ajunge în iad, despre Trandafirul care duce cu el pe ceea lume viețile. Și multe de acestea, tot lucruri din mitologie și concepute în chip págân, așa că prin fondul și forma sa Cântecul Zorilor e fôrte apropiat de colinde.

Orî de ce origine ar fi acest cîntec și ori-care 'i-ar fi fost însemnătatea primitivă, el în literatura nóstră populară stă unic, un specimen curios ca fond și formă. Iar ca obiceiü tot așa. Și nu cred că mai încape discuție, că e unul dintre puținele obiceiuri cu adevêrat poetice, care fie și numai pentru frumusețea lui merită să străbată veacurile și să trăiască de-apururi între noi.

* Când într'un sat liniștit, în rêvêrsatul zorilor se deștéptă țăraniî în cîntecul acesta jalnic — mai ales când se întêmplă o môrte fără de veste — și ascultă cu inima strînsă cîntecul ce străbate pe d'asupra satului ca un *memento mori* pentru toți: câtă poesie și câtă religiozitate e în faptul acesta. Un cîntec frumos, cîntat de voci frumoșe, în rêvêrsatul zorilor de pe-o colină, cu un ritm jalnic și care îți amintesc în vorbe neînțelese, mistice ca ale marilor preoți și ale oracolelor, despre dispariția încă a unuia dintre semenii și iubiții tîi, un ast-fel de cîntec e poesia cea vecinică a durerii.

DOUË BÎLCIURÎ

Douë bîlciurî tradiționale, întemeiate pe acelaș obicei, după cum se vede, și avênd un caracter deosebit cu totul și de alte bîlciurî. Prin originalitatea lor, amêndouë sînt nisce curiosități etnografice; nici popóarele străine de prin prejurul nostru n'au vr'un obicei asemuitor cu acesta, și nici Românii ceialaltî nu cunosc nici o tradiție care să le aducă amintê că ar fi existat óre-când și la ei asemenea bîlciurî.

Unul e bîlciul fetelor, celalalt al nevestelor. Unul se ține cam pe la echinocțiul de primăvară—în ziua Sîn-Toderului—altul cam pe la solstițiul verei, după Sîn-Pietru. Bîlciul fetelor se face dincóce de munții ce despart Ardealul de Ungaria, iar al nevestelor dincolo de acești munți, într'un colț de țară care e óre-cum închis între isvórele a șase rîuri ale celor douë Someșe (cel cald și cel rece), ale celor trei Crișuri (cel repede, cel negru și cel alb) și al rîului de aur Arieșul. Pe partea de dincóce a munților, Munții Apusenî cu vestitele mine de aur, trãesc Moții cei așa de iubitori ai libertăței și singurii Români cari în dialectul dunărean al limbei noastre au rotacismul, iar de cealaltă parte trãesc Crișenii.

Muntele, numit Găina, se înalță aprópe de hotar cu douë creștete ale sale, cam atâta cât Ceahlăul din Moldova. Intre cele douë creștete, se întinde un

platoū întins, și aici se face tirgul fetelor. În ajunul Săn-Toderului, pe amândouă cōstele muntelui, Crișenii de către Apus și Moții de către Răsărit, se adună pe platoū. Călări, și bărbații și femeile, pe mititeii cai de munte, curg cât e ziua pe strimtele plauri, și de cântec de fluere și de viore sună pădurile de brađi. Pe câte doi cai alăturați și prinși unul de altul se vęd lăđi uriașe încărcate cu tot ce pōte face zestrea unei fete, pe alți doi cai butoiașe cu vin, iar în urma cailor bărbați și femei pe jos, copii și bătrâni și câni puternici, și negustori cu marfă țărănescă. Flăcâi împodobiți cu serpare late, pe care îngrămădesc aur și argint, fetele în cele mai frumoșe haîne de sêrbătore; și e nesfîrșit șiragul de ómeni și chiotul de guri.

Înainte de a se fi adunat, es la munte doi delegați ai Moților și doi ai Crișenilor și trag o linie de hotar pe platoul verde, linia de despărțire până unde aū să se întindă și unii și alții cu corturile. Tot acești patru hotărășc un fel de program al sêrbării, tot ei sînt judecători fără apel pe tot timpul bilciului în neînțelegerile ce s'ar ivi. Dar nu se întemplă neînțelegeri mai nici-odată, de cât atunci când s'amestecă între țărani poliția oficială a Ungurilor.

Care familie cum sosesc își întinde cortul. În ziua bilciului platoul într'adevăr pare cuprins de un popor în exod, de un neam care părăsind vetrele strêbune își caută locuință într'alt pămînt. Părinții cari aū fete, întind împrejurul cortului velințe, scoarțe și pânzeturi,— tot ce a țesut fata însăși ori tot ce are ca zestre în haîne și salbe. Nici-odată nu poți avea o expoziție mai complectă de lucru manual al femeii române, ca aici în creerii munților. Tot ce aū lucrat femeile ani de ȓile, adună aci. Până pe la ȓece ceasuri, țăranii își cumpără de-ale lor, cōșe, sape, fiare de plug, seceri; iar femeile se îmbracă în corturi, aranjază lucrurile ce aū să fie expuse. Apoi începe pețirea.

Grupuri-grupuri umblă cei ce au să pețescă și cei ce vin ca simpli privitori de la cort la cort și privesc și admiră. În fața cortului, unde e fata mare, stau în haine de sărbătoare toți membrii familiei, părinți și unchi și nepoți și veri — trebuie să arate și asta, că sînt neam mare de ómeni — și primesc musafiri. Se înțelege, tot așa umblă și flăcării de în-surat, cu familia totă după ei.

Flăcării se logodesc cu fetele acolo, pe platoă, în fața întregii mulțimi, schimbând nu două inele ci două năfrămî. Iar cei patru bătrâni delegați au órecum oficiul de mari preoți. Logodnele însă nu se fac la întemplantare, adică așa că un flăcău își găsește o fată de care nici n'a visat și plăcându i, o cere, sau că fata s'ar fi logodit cu un flăcău necunoscut. Nu. Totul e numai o formalitate. Toți știu înainte care cu cine se va logodi, căci toate sînt aranjate din sat, iar aici vin numai fiind-că e tradiția așa și se crede, că o căsătorie va fi fără noroc dacă logodna nu se face pe platoul Găineii.

Apoi, sfîrșite fiind logodnele, începe cheful, cu vin și cu lăutari, un chef original acolo în vîrfurile muntelui, pe iarbă verde și în tabăra aceia de corturi cu mii de suflete.

Cei logodiți n'au voie să se cunune de cât în anul viitor, după Crăciun, din cauza bilciului celuiialalt, al nevestelor. Acesta se ține de cealaltă parte a muntelui, la Hălmagiu, un tîrguleț între munți. Aci tîrgul geme de nevestele cari s'au măritat anul trecut — numai cele ce s'au măritat ca fete, nu și vèduvele căsătorite din nou — toate îmbrăcate în haine de sărbătoare cu familia întregă după ele. Nevestele, avènd ulcióre cu rachiù, cutreeră tîrgul, duse de mână de bărbații lor (nici-odată singure) și ori-unde vèd ómeni cunoscuți ori rude, îi opresc în drum și îi sărută.

Ca să fie gluma deplină, cunoscuții se fac că fug, nevasta alérgă după ei, și-i sărută. Nevestele intră prin cîrciume, și de întîlnesc cunoscuți, îi sărută.

Iar după sărutare, ea-i tórnă în pahar să bea din rachiul din ulcior. In schimb toți cei sărutați au să cinstescă pe nevastă cu parale, care cât póte și după cum e de fudul. A refuza să te sărute o nevastă, este o insultă mare pentru ea, și familia ei nu ți-o iartă nici-odată. De aceia și nevestele se opresc să sărute numai pe acei de care sciú cu siguranță că nu-i vor refuza. Așa numai să opréscă în fața ori-cărui om, asta n'o fac. Și chiar pe cei din satul lor, dacă sint sêraci ori sdrențuroși, îi ocolesc. Totul se reduce la o formalitate : este ceea-ce am numi noi la oraș o vizită după cununie pe la cunoscuți, se înțelege, făcută într'un mod cu totul original.

GURA LUPULUI

Pe fiul lui Ștefan cel Mare al Moldovei, pe Bogdan — cunoscut în istorie cu porecla Chiorul, pentru-că avea un ochi scos — îl chema și Vlad. Acest lucru a încurcat dintru început pe istorici, căci se credea că Bogdan și Vlad ar fi două persoane, adică doi fii ai lui Ștefan, după cum se părea din urcele marelui Domn. De când însă s'au descoperit urice de ale lui Ștefan, în care el pomenea pe fiul său Bogdan numindu-l tot-odată și Vlad, s'a stabilit faptul că Vlad și Bogdan era tot aceeași persoană. Ast-fel tatăl își numesce copilul când Vlad când Bogdan, când cu amândouă numele.

Numele Vlad se vedea că era «cumpărat» și i-l pusese mamă-sa de frica Duhurilor rele. Într'adevăr, Bogdan-Vodă trebuia să se numescă *Lupu* nu Vlad.

E cunoscută credința, că mamele ca să-și mântuiască fiul de vr'o bătă grea, îi schimbă numele de obicei în *Lupu*; orî îl «vinde» pe ferăstră unei cerșetore, unui străin, și apoi orî îl cumpără de la cerșetore, orî ia de suflet. Se vede, că și Bogdan fiul lui Ștefan cel Mare, a pățit tot așa, a fost vîndut și apoi cumpărat de mama sa ca un copil străin pe care-l chiema Vlad.

Istoria noastră e plină de «Lupi», în cronicile întâlnim mereu pe *Lupu* paharnicul, *Lupu* vistiernicul, *Lupu* hatmanul, *Lupu* părcălabul, ba avem

și un domn în Moldova pe Vasile-Vodă Lupu. Așa că numele Lupu e tot așa de frecuent ca Ion ori ca Alexandru. De unde vine, că numele Lupu la noi Români a fost — și este și astăzi — așa de des? E adevărat că în calendarul ortodox se află un sfânt numit Lupu, martir, al căruia nume se prăsnuesce la 23 August, dar ce năzuesc Români așa de mult tocmai la numele acesta, câtă vreme peste două sute de nume de sfinți din calendar nu le întrebuintează nici-odată?

Pe lângă forma Lupu, Români întrebuintează și alte forme născute din acesta, ca Lupașcu, Lupan, Lupeiu, Lupașor, ori înjumătățite ca Pașcu, Pășcan. Apoi de aici nume de familie.

Nume de sfânt Ursu nu avem în calendar, și cu toate acestea în popor numele acesta e în multe locuri. Prin unele părți li se dau copiilor nume de Grozavu, Rău, Crâncenu, care țin locul altui nume mai obicinuit.

E obiceiul al bisericii, că omului care se călugăresce i se schimbă numele de botez cu altul călugăresc care se începe cu aceeași literă. Un Ion se face Ioil, un Petru se face Paisie. Explicarea, după cât știu eu, este că acel om a încetat de a mai fi pentru lume cutare Ion și cutare Petru, deci a murit, și s'a renăscut pentru altă viață cu numele Ioil ori Paisie.

În fond tot același lucru este și cu schimbarea numelui în popor, numai că forma este alta; la călugări predomnesce o idee simbolică, în popor una superstițioasă.

Poporul schimbă numele copilului, crezând că amăgesce duhurile necurate cu asta. Duhul rău scie că a luat în primire să chinuiască ori să ucidă pe un copil numit Niculae, bună-ora. Părinții ca să-l scape îi schimbă numele în Lupu, și duhurile rele rămân cu gura căscată și trase pe sfărâ. Pe copilul știut de ele, pe Niculae, nu-l mai află, când îl caută; în locul lui, găsesc pe unul Lupu, străin,

și cu Lupu n'au nimic. E de admirat naivitatea acésta a poporului, când crede că póte înșela așa de ușor pe șiretul-șireților, pe duhul cel necurat! Dar e frumoasă credință, și e bine s'o păstrăm, căci e nevinovată.

Nu știu dacă toți cititorii mei cunosc obiceiurile schimbărei numelui, de aceea voesc să le descriu pe scurt. Când unei mame îi mor copiii pe rând, ori când unul i se îmbolnăvesce de bôlá lungă, mama póte să înșele duhul necurat care îi omórá copiii ori care aduce bôlá, prin schimbarea numelui copilului. Indată ce i-a schimbat numele, duhul necurat a pierdut urma copilului, s'a încurcat cu catastihul ce-l pórtă și ast-fel pierde din vedere pe acel copil, nu-l mai póte recunósce și nu-l mai póte regási să-l ucidă ori să-l chinuiască cu bôlá. Schimbarea numelui se face cu anumite ceremonialuri, tóte ast-fel chibzuite ca să «deruteze» pe duhul necurat. Mama, de exemplu, își duce copilul în stradă și-l lasă acolo, ca și când l-ar lepăda.

În casă mama plânge, că i-a murit copilul. Duhul necurat, care e în casă, aude plânsetul, vede și crede, că într'adevăr copilul a murit. Ce să mai stea el în casă? Dar iată, când vrea să plece, o femeie — cu care s'a înțeles mama — vine cu copilul la feréstră și vrea să-l vinđă. Mama din casă, căreia și așa i-a murit copilul, vrea să-l cumpere. «Ce să-ți dai pe el?» «Atât și atât». «Nu așa de mult că e urât, și al meu era frumos». În urmă se înțeleg la preț. «Și cum îl chiamă?» — «Lupu» — «Aoleo grozav nume. Dă-mi-l încóce!» Și femeia i-l dă pe feréstră. Duhul necurat a ascultat, a văđut tîrgul, e convins că acest copil e altul, și plécă speriat de numele Lupu și ne avénd ce mai căuta în casa asta.

Se póte face însă și alt-fel «cumpărarea» unui copil străin, după cum póte inventa mama. Principalul lucru este, că fiul vindut ori cumpărat să fie scos și băgat în casă pe feréstră (sau și pe o

spărtură în zid, nu pe drumul cel firesc, pe uşă) ca să zăpăcescă şi mai rău pe duhul necurat.

Bune toate, dar de ce numele cel mai obicnuit ce se dă acestor copii e Lupu? Ca să se sperie duhurile rele, crezând că într'adevăr au în faţa lor un lup care le poate mânca. De aceea se mai dă şi numele Ursu, de aceea se dă numele Crâncenu, Grozavu, ca să scie duhurile că au de a face cu un om mai tare decât ele, cu unul grozav şi crâncen, cu care nu e bine să şi facă de lucru. Aceste nume însă, ca şi Ursu, sint numai analogii. Adevăratul nume ar fi să fie numai Lupa. Nu însă fiind-că lupul e cea mai cumplită fiară pe care o cunosc Românil, şi deci cea mai de spaimă chiar şi pentru duhurile rele, ci pentru alt cuvânt mitologic.

Lupa, ca şi câinele, în mitologia popórelor ariene este personificarea vântului care urlă cutreerând vėzduhul şi risipesce norii aducători de întuneric şi de spaimă, aşa cum risipesce el şi oile când intră între ele. Vântul e spaima norilor, iar lupul e spaima duhurilor rele, ale întunerecului, care umblă prin lume ca nori întunecoşi cu forme fantastice de stafii şi smei şi câte arătări de spaimă.

Obiceiu vechiu de tot, la toate popórele, de a linişti copiii cu «lupa, lupul!» când plâng, e întemeiat tot pe acest motiv mitologic. Nu copilului i se pomenesce lupul, după cum cred mulţi dintre cei ce aud această ameninţare la ţărani, nu copilului, căci el habar n'are ce e lupul.

Vorbele «vine lupul» le pomenesce mama, pentru duhurile rele care neliniştesc copilul. Aceste duhuri ale nopţii şi ale norilor n'au duşman mai rău de cât lupul (adică vântul) şi când, stând lângă leagăn ori lângă copilul care plânge la vatră, aud că vine lupul, se sperie şi o rup la fugă, lăsând copilul în pace. Asta a fost credinţa dintru început, şi asta e într'adevăr temeiul credinţei de astă-zi în venirea lupului, dar în conştiinţa noastră s'a întunecat lucrurile, în cât explicarea o căutăm într'altă parte.

Numele Lupu se întâlnește des chiar și printre oamenii de condiție socială mai bună, și tot pe calea pe care am spus-o a ajuns să fie dat copiilor. Mamele sînt tot mame, tot mai cred în superstiții, cînd e vorba de sănătatea și de fericirea copiilor lor.

INSULA ȘERPILOR

Am plecat dimineața, de la Sulina, cu o luntre spre largul mării, ca să ved Insula Șerpilor. Sciam, că n'am să ved decât o insulă pustie, plină de stânci și de șerpi, nelocuită și înspăimântătoare, dar după cum alérgă copilul după basme și arătări ale fantaziei, așa mă muncea pe mine dorul să ved acest petec de pământ din mijlocul mării. Odată, pe vremea când lumea mă credea în Zei și minuni ceresci, acest ostrov se numea *Leuce* și era plin de minuni și frumuseți, precum e astăzi plin de bureni și de șerpi grozavi, ce se tăvălesc cu miile pe stâncile arse de sóre. Pe acest ostrov a fost un templu vestit al eroului — iar după mórte Zeu — Ahile, și corăbii grecesci veneau de pretutindenii cu daruri, la acest templu, de pretutindenii s'adunau adoratorii lui Ahile, ca să-l vadă și să-l audă și să fie o nópte óspeți ai celui mă mare eroú pe care l-au avut Grecii.

Sprintenul de picioare eroú, Ahile mániosul, care a dat prilej nemuritorului Homer să scrie cea mă frumoasă poesie a vécurilor, Iliada. Ahile, pe lângă care s'au învétit tóte legendele grecesci de pe timpul formării statelor din Elada, și de a cărui spaimă au tremurat țermurile asiatice și mă ales puternicul regat al Dardanilor. Acest Ahile a avut cel mă

vestit al s eu templu pe o insulă care este a n ostră astăđi, a Rom nilor.

V ntul șueră cumplit împrejurul acestei insule, c nd se pornesce de-alungul mării, pe vreme senină. Printre crăpăturile de st nci, el c ntă cu un fel de pl ngere jalnică ; sf șiat de colțurile st ncilor el pare că țipă de durere și apoi par'că ride cu hohot copilăresc c nd scapă de aici și-o rupe la fugă pe larga mare. Am auđit acest v nt al vremei senine, și într'adevăr m'a cuprins o spaimă și o gr z   re-cum religiósă și mi-a trecut un fior prin suflet. Cum o fi c nt nd v ntul, nu c nd adie, ci c nd bate cu mânia sa pe c t  o adună de pe at ta larg de mare ? Cum o fi c nt nd el pe vreme de furtună, n ptea, c nd își sf șie trupul între aceste ascuțite sghiaburi și colțuri de st nci posomorite ? Eu n'aș vrea să fiu acolo, pe-o n pțe întunecósă, cu plăce ce biciuesce suprafața mării, cu urlete de v nt, cu fulgere ce se prăvălesc p'acele st nci ca nisce șerp  uriași de foc, cu t tă furia de valuri ale acelei mării pe care tocmai pentru r utatea furtunilor ei a  numit-o  menii N gr . Să te arunce valurile acolo, și să petreci sub st ncile insulei o n pțe cu furtună sciindu-te într'un iad de șerp  ce se urcă unul peste altul, c te doi, c te dece, c te-o sută, în c t fac clăi ce se mișcă leneș și'n drepta și'n st nga !

Pe insulă eu n'am fost. Am rămas la p lele ei pe-o st ncă și n'am îndrăsnit să-mi fac drum printre at ta mulțime de șerp . Nu știu dacă se mai văd ceva ruine de templu ori de ziduri pe insulă, ceva urme de frumusețile pe cari le-a avut insula pe c nd se numea Levce. Spun scriitorii, că pe insulă erau păduri sfinte, locuințe, și'n mijloc un templu frumos. De șerp  însă nu pomenesc. Să vede, că pe atunci nu erau : s'a  adunat din largul mării numai după ce insula a rămas pustie. Dar, după cum citesc și aud, insula e numai st nci și loc neroditor, fără apă. Cum a  putut atunci pe Levce să trăiască  menii, cum a  putut să creșc  păduri ? Ori p te ostrovul cum

e astăzi nu e tot cel vechi, e schimbat prin vr'un cutremur de pământ, e înecat de vaiuri pe partea care a fost roditore ?

Vîntul însă plînge și rîde, cîntă și urlă tot așa, ca și în vremurile vechi. Când l-am auzit, mî-am explicat numai decît vorbele pe cari le spun scriitorii vechi, că într'acest ostrov nîptea se aud plîngerile lui Ahile, se aud risetele lui și une-orî grozave sgomote de arme și zurăituri de zale și de scuturi. Intr'adevăr, vîntul îți lasă impresia că auzi în interiorul insulei risete și plîngerî, vuete de oști și nechezări de cai, răgnete de fiară și țipete de ómeni cari cer ajutor și un amestec de vaete de femei și de copii.

Se înțelege, îți trebuie puțină fantasie ca să le auzi pe tóte și să le deslușesci — căci tóte sînt numai felurile glasuri ale șueratului de vînt printre stînci și peste crestele despicate ale lor. Iar Grecii au avut multă fantasie, și le-au auzit pe tóte așa cum le spun scriitorii. Șueratul vîntului e înfiorător chiar și numai prin coșurile casei și pare plînsset de om ce móre, dar în mijlocul mării printre-atâtea stînci și cu puterea ce-o are acolo în nemărginirea mării ! Mai ales nîptea.

Cei ce ajungeau la malurile Levcei erau siliți să petrecă acolo o nîpte, și nu în corabie, ci pe luntre, și trebuiau în zori să cerceteze o capiște a Zeului Ahile, ce sta mai de vale lângă mal. Apoi, dacă nu voiau să vadă și templul cel mare, puteau pleca. Aceștia și toți căți treceau nîptea pe lângă Levce, audeau de pe insulă o musică îngrozitoare și stîrnitoare de uimire, audeau furióse nechezări de cai, sgomote de scuturi și de alte unelte răsboinice. Mulți spun, că ar fi vedut, în bătaia lunei, pe însuși Ahile, pe creștetul unei stînci, în chip de flăcău tîner și nespus de frumos, îmbrăcat în zale, cu coif și scut, și jucând jocuri eroice. Nici-o corabie nu putea trece pe lângă Levce fără să nu aducă jertfă lui Ahile ; celor ce ajungeau acolo li se arăta Zeul în vis și

le arăta liman îndemânatec unde să-și lege corabia. La malul ostrovului era și un oracol al lui Abile, care profetia corăbierilor cum are să le fie drumul. Ca plată, corăbierii dedeau o oie, o capră, un porc ori o vacă, după cum aveau pe corabie. Animalul hotărît jertfei intra de sine, nemânat de om, în cașiștea Zeului și de acolo nu mai eșia.

Am scris mai sus, că ostrovul nu mai este cum a fost, că a fost acoperit de ape. Iată o legendă veche, care ni se pare că spune despre acest lucru. Amazónele — femeii care nu voiau să știe de bărbați și vecinic purtau răsbóie, pe cai fără șea — a fost bătute de Ahile la Troia, când veniseră ori să ajute Troienilor ori să se bată de capul lor când cu Troienii când cu Grecii. Ele de ciudă, după mórtea lui Ahile, au venit pe corăbii la Levce și au poruncit ómenilor să taie pădurile de pe lângă templu și să strice templul. Topórele însă săriau îndărăt și loveau pe tăetori în cap, omorându-i.

Amazónele, vedând acesta, au dat pinteni cailor și s'au repedit spre templu. Atunci se arată Ahile și se uită la ele cu niște ochi așa de grozavi, în cât caii s'au înspăimîntat, au trântit Amazónele, le-au călcat în picióre, le-au sfișiat cu dinții și le mâncară ósele și carnea. Apoi, cu nespusă turbare, au început să alerge de-alungul și de-alatul insulei până au ajuns pe vârful unui munte ce era aprópe de mare, de unde părăndu-li-se marea liniștită a fi un câmp neted sub piciórele lor, au alergat la vale și s'au înecat în mare. Veni apoi o gróznică furtună, care a făcut să se isbescă una de alta luntrele Amazónelor cu așa mânie, în cât părea că pórtă răsbóiu între ele, și tóte s'au prăpădit.

Spărturile lor au fost aduse de mare până lângă templu unde erau și cadavrele Amazónelor. Atunci Ahile, ca să curățe locul, a umflat marea așa de mult în cât s'a vėrsat peste insulă și a curățit-o de cadavre și de sfărîmiturile luntrelor.

În legenda acesta e vorba de tăierea copacilor, de

revărsarea mării peste insulă. Póte sînt aduceri aminte de adevărata despădurire a insulei și de peirea unei părți a ei sub mare. Se vorbesce și de un munte. Unde e astă-đi? Póte că Insula Șerpilor de ađi e numai vîrfu acelui munte, și tótă insula Levce cu templul lui Ahile, cu pădurile, cu locuințele de pe ea, s'a scufundat sub apă.

Un detaliu interesant dă un scriitor vechiu despre Homer. Dice, că poetul care a cîntat așa de frumos pe Ahile, ar fi voit să scie pe cine a cîntat. Un oracol i-a spus să mERGă la Levce, să păstorESCă oile pe lângă templul lui Ahile, și Ahile i se va arăta. Homer a venit la Levce, și într'adevER Ahile i s'a arătat, dar de lumina cea multă ce-l înconjura, poetul Homer a orbit și a rEMas orb.

Iată că pe Levce se pomenesc și turme de oi, ceea ce ne-ar dovedi că ostrovul era bogat în pășuni. De n'ar fi fost, nu s'ar povesti! Păduri, templu, turme de oi, pe unde astăđi e numai piatră și piatră. Ahile și poetul Homer pe unde astăđi sînt numai șerp negri ce se încăldesc la soRE pe o insulă pustie.

Insula Șerpilor, vechia Levce, este astăđi pămînt românesc. Si ne putem și noi lăuda, că pe pămîntul nostru a căutat refugiu după moarte cel mai mare erou al Grecilor, și că poetul poetilor, Homer, a păstorit oi pe pămînt românesc.

LEGENDELE MĂNĂSTIRILOR NOSTRE

Noi cunoaştem legendele multor mănăstiri româneşti. De când ne ocupăm cu adunarea a tot ce este creaţiune a imaginaţiei şi credinţei poporului, am cules mult din ce s'a mai putut culege din rămăşiţele cele din urmă ale tradiţiilor şi ale legendelor referitoare la mănăstiri. Am şis mult, deşi eu unul nu cred să fi rămas ceva neadunat în punctul acesta : mănăstirile sînt puţine, în proporţie cu dealurile, văile, munţii, satele şi câte toate care-şi au legendele şi tradiţiile lor, apoi mănăstirile au fost şi sînt mereu cercetate de vizitatori cari pot culege la faţa locului toate amănuntele tradiţionale. Şi, după cum totă istoria noastră artistică, culturală şi în mare parte cea politică, este legată de mănăstiri, toate cercetările noastre asupra istoriei interne a ţărilor româneşti este aţintită spre mănăstirile trecutului. Ele n'au fost numai şcoli şi centre ale artei picturale şi muzicale, dar tot-odată stabilimente tipografice, şi mai presus de toate cetăţi de apărare şi puncte de observaţie.

E greu de aflat, dacă anumite legende şi tradiţii, referitoare la mănăstirile noastre, sînt creaţiuni originale ale poporului nostru — un fapt óre-care istoric împodobit cu invenţii poetice — ori sînt simple împrumutări de la alte popóre. Tradiţiile şi legendele se adapteză mai uşor decît basmul.

Legenda clădirii mănăstirii Argeşului, bună-óra,

cu zidirea unei neveste de vie în temelia mănăstirii, este comună tuturor popórelor creștine din Peninsula balcanică. Sêrbii, Grecii și Albanezii povestesc tot despre zidirea unei neveste vii în temelia unor anumite poduri monumentale, cari se surpaú nóptea și n'aú putut fi rădicate până ce meșterul, adecã arhitectul, nu și-a sacrificat soția, în urma unei porunci ce-a primit-o în vis.

Se póte, prin urmare, că acéstã legendã este creatã de noi, și de la noi aú împrumutat-o celelalte popóre, ori póte că am împrumutat-o noi de la alții? Dar póte că legenda n'a fost creatã de nici unul dintre popórele care o povestesc și a fost moștenitã de la alte popóre mai vechi, din timpul pe când exista într'adêvêr nu numai credința în îngroparea unui om viu în ziduri ca să dea trãinicie clãdirii, dar pe când exista însuși faptul care astãdi ni se pare o superstiție.

Nu încape nici-o îndoialã, că aú fost timpuri, când se făceau jertfe de ómeni vii ca să dea trãinicie zidurilor. Superstiția de astãdi e o substituie și o rêmãșiță a acestei credințe. Nu numai la noi, dar pretutindenii în Europa existã superstiția, că dacã meșterul clãdirilor mësórá umbra unui om cu o ață și apoi îngropã acea ață în temelia zidurilor, el dã trãinicie clãdirii. Va să dicã, tot aceea este ori îngropi omul de viu într'un zid, ori dacã nu-l poți îngropa pe el însuși, îi îngropi chipul saú mãcar umbra lui.

La acéstã superstiție s'a adãogat alta, anume că acel om a cãruí umbrã a fost îngropatã, trebuie să mórã în cursul anului. De aici apoi, meșterul clãditor póte să fie criminal — în înțelesul superstiției — căci póte ucide pe un dușman al sêú îngropându-i umbra.

În Svedia acu doi ani a fost un proces în sensul aceșta, care a mirat lumea : un om, aflând prin trãdarea zidarilor, că arhitectul i-a îngropat umbra, a tras în judecata tribunalului pe arhitect.

Altã dovadã despre existența jertfirii de om viu

s'a păstrat la popoarele nordice : de câte-ori se dă drumul pe apă unei corăbii nouă, proprietarii vaporului aruncă duhurilor rele ale mării chipul unui om făcut din ceară, ca să le împace și să nu ceară mai mult. Dacă din întâmplare cade în apă unul dintre vâslașii corăbiei celei nouă, nimeni nu sare să-l scape, ci-l lasă ca jertfă mării.

Legenda mănăstirii Argeșului este deci născută din superstiția acésta. E singura legendă la noi cu acésta temă ; mănăstirea Argeșului singura mănăstire cu o legendă curat păgână.

Tema cea mai favorită a legendelor mănăstirilor noastre este copacul arătat în vis. Cu puține excepții, toate mănăstirile noastre au fost clădite pe locul unui copac bătrân, pe care i l'a arătat clăditorului o viziune óre-care-va, óri un înger, óri o icónă a vr'unui sfînt, apărută pe copac, óri un foc sub tulpina copacului, óri în urmă un glas ce eșia din copac și alte asemenea semne, toate raportându-se la o localitate anumită : aici și nu alt-unde-va are să se clădescă mănăstirea. Cultul copacilor, mai ales al celor seculari, pe culmi de dealuri, s'a stins târziu după introducerea creștinismului, și avem destule mărturii că prin suta VIII și IX creștinii cei de-abea întorși de la păgânism, prin unele țări s'adunau să se închine mai cu drag sub un copac bătrân, după vechiul obicei, de cât în biserică. Copacul, ales de toți ca sfînt, era locul de adunare al poporului nu numai în cause religioase ci și în cele juridice și de ordine publică, sub el se făceau judecățile și legile, bilciurile și ospețele. Locul rămânea sfînt, și după moartea copacului, și în cursul veacurilor se păstra multă vreme amintirea despre acel copac perit de mult.

E natural, deci, că în veacurile de mai de mult, pe când încă păgânismul nu era șters cu totul în sufletele creștinilor, ómenii căutau să facă templul cel nou — adică biserica sau mănăstirea creștină — pe locul templului celui vechiu, adică al copacului.

Slaba și tot mai slaba amintire despre acest fapt, a dat naștere legendei că un semn ceresc, arătat mai ales în vis, a ales cutare ori cutare copac «sfânt» pe locul căruia trebuie zidită mănăstirea.

Acești arbori seculari erau de mărime impunătoare, ca sub umbre și adăpostul crengilor să poată adăposti multă lume. Eu cred, că precum la Slavi există mănăstiri mai mici clădite din lemnul sfântului copac tăiat, tot așa noi am făcut încercarea să clădim o biserică întrégă din lemnul unui singur stejar secular, sfânt și acesta se înțelege, și deci poate e fapt istoric ce să spune despre Mănăstirea dintr'un lemn, iar dacă e legendă își are explicarea.

Trecem acu peste legenda mănăstirii Slatina, clădită pe locul unui stejar din care eșise un glas ce îndemna pe un cioban să spue lumii că acolo Dumnezeu cere mănăstire, trecem peste legenda copacului care singur cu umbra mai ține în viață pe Radu Negru flămând și înconjurat de dușmani, pe arșița verii, pe dealul Flămânda la Câmpulung, unde el apoi face mănăstire, trecem peste copacul sfântului Nicodem, care a fost găsit de acest călugăr după inspirația unui înger pe locul unde a clădit mănăstirea Motrului. Mănăstirea Cotmăna, Bistrița, Socola au aproape aceeași legendă în amănunte, cu copacul pe care să arată icôna vorbitoare.

Tot vorbitoare a fost icôna ce s'a arătat lui Mihaiu Viteazul pe copacul de la mănăstirea Dealului, și lui Mircea cel Mare, pe copacul de la Cozia. Despre amîndoi se spune aceeași poveste. Obosiți și bătuți — cel dintâiu de Turci, al doilea de Unguri — au adormit obosiți sub un copac bătrân, și în somn li s'a arătat o icônă vorbitoare care i-a îndemnat să plece din nou în luptă. Biruind, ei ca mulțămîta Domnului, au ridicat mănăstirile lor pe locul copacului. Nici Mircea cel Mare, nici Mihaiu n'au fost bisericosi și clăditori de multe mănăstiri, dar de amîndoi spune poporul că au clădit mănăstiri îndemnați prin aceeași visiune pe copac.

Cea mai frumoasă dintre legendele mănăstirilor făcute pe locul unui copac, este fără îndoială aceea a lui Ștefan cel Mare, clăditorul Putnei. Într'insa pe lângă elementul vechi păgân (copacul) și elementul creștin (arătarea icónelor și îngerilor) mai intră și elementul eroic. Legenda e destul de cunoscută din cronica lui Neculce și mai ales din frumoasa poezie a lui Alexandri. Ștefan vrea să facă mănăstire. Unde? Se urcă pe o colină, urmat de oșteni și popor, și apoi să ia la întrecere în aruncarea săgeții, cu cei mai buni arcași ai săi. Arcașii trag întâiu; săgețile lor merg departe. Trage apoi Ștefan, săgeța lui sbóră cu mult mai departe și se împlântă într'un «paltin vechi». Acolo va fi altarul, dice Ștefan, și face mănăstire pe locul copacului.

Acésta e o tradiție rămasă în popor. Orî o fi încercat Ștefan lucrul acesta, orî nu, mănăstirea Putna este edificată și ea, potrivit obiceiului păgâno-creștin, pe locul unui alt templu mai vechi, al unui paltin sfînt.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

TABLOURI PĂGÂNE

E o vorbă românească, veche : «A prinde pe Dumne-deu de picióre». Mai des se vorbește de un singur picior a lui Dumne-deu, nu de amîndouă. «*Par'că a prins pe Dumne-deu de un picior*» se dice despre unul care are vre-o bucurie mare, mai ales când n'o aștepta.

Acum, ori vorbim despre amîndouă piciórele lui Dumne-deu, ori numai despre unul, lucrul e tot acelaș și cine e bisericos se sbîrlesce de vorba asta. Dar ce să-i faci? E vorba Romînului, și-o fi sciind el de ce-o spune. Adecă, nu sciü de-o fi sciind de ce-o spune, că într'adevăr e lucru cam cu păcat să te gîndesci că apuci pe Dumne-deu de picior, cum ai apuca pe nenea Stan.

Cum a ajuns Romînul la gîndul acesta? Și de ce a legat el veselia și bucuria neașteptată tocmai de piciorul lui Dumne-deu?

Dar, Romînul mai are și altă vorbă : La spatele lui Dumne-deu. Despre un sat înfundat între văi și ascuns de lume, ori despre o casă îndosită și la loc rău, se dice că e «la spatele» sau «*după spatele lui Dumne-deu*». Vorba ceealaltă, cu piciórele lui Dumne-deu, e mai lesne de înțeles ; asta însă mai greu : nu e Dumne-deu pretutindenî, nu le are tóte în față? Cum póte să fie un sat, ori o casă, la spatele celui

ce într'adevăr n'are nici picióre, nici spate, căci e duh fără trup?

Aşa e. Duh, pe care după legile bisericii n'ar fi ertat nici să-l zugrăvim măcar în chip de om bătrân, cum se face cu toate acestea prin sfintele icóne. Şi, de şi e Duh, Românul vëd că şi-l închipse ca un om în tótă legea, ba îl póte prinde şi de picióre. Mai mult, îl póte prinde şi de piept, căci omul reütăcios şi arţăgos e în stare «*să se prindă şi cu Dumneđeũ de piept*». E des întrebuintată vorba asta. Iată-l dar pe Dumneđeũ închipsuit ca om între ómenĩ, pe care-l poţi ameninţa, că-l prindĩ de piept. Ba, mai mult, sînt ómenĩ carĩ «*daũ cu barda în Dumneđeũ*». De ce tocmai cu barda? O să vedem îndată de ce.

Dar pân' atunci să mai îngrămădesc o vorbă peste celelalte. Despre unul peste care a dat un noroc orb se dice că «*i-a pus Dumneđeũ mâna în pěr*» sau «*in cap*». Asta e mai posnaşă de cât tóte! Să pue Dumneđeũ mâna în capul cui-va! Şi e lucru sucit! Când pui mâna în capul cui-va, nu i-o pui ca să-l desmierdi, ci ca să-l scuturi şi să-l înveţi minte: dar cui îi pune Dumneđeũ mâna în cap, omul acela se bucură, ese la liman. Cum se potrivesc lucrurile acestea?

Înţelegĩ bine proverbele: Dumneđeũ nu bate cu ciomagul; Dumneđeũ e bun, dar nu bagă niměnuĩ în traistă; până la Dumneđeũ te mănâncă sfinţii, şi altele. Dar cum să înţelegĩ dicētorile înşirate: a prinde pe Dumneđeũ de-un picior ori de piept, a da cu barda în Dumneđeũ, a sta la spatele lui Dumneđeũ şi a avea norocul să-ţi pue Dumneđeũ mâna în cap?

Expresiunile acestea sînt păgâne. Nici nu se póte alt-fel: Cum i-ar da creştinului prin cap să vorbescă despre Dumneđeũ în felul acesta?

D-vóstră, cititorii, aţi aũdit de atâtea ori vorbele acestea, le-aţi şi întrebuintat, dar, bănuesc, că nici-odata n'aţi stat să vë gândeĩĩ ce vorbe sînt ele? De om cu minte iscodite ori de unul care dă cu

barda în Dumneđeű? Și ce rost aű? Acum, după ce v'am atras eű atenția asupra lor, sînt sigur că începeți să vű mirați de ele, și ați vrea să le aflați rostul. Am să mă încerc să vi-l spun eű.

Tóte cîte sînt, cincî, sînt de origine latină. În limba latină nu se găsesc, asta e adevėrat, dar nici nu puteaű să existe în limba asta, cacci pentru Latiniű închinători ai zeilor ele erau vorbe de tóte dillele, așa ca și cum am dice noi astăzi: a spart gėmul bisericei, stă dincolo de biserică, a rėsturnat idolul, a pus pe capul idolului o cunună, a frînt piciorul idolului etc.

Zeii aveau temple, și în temple erau închipuiți în statui. Templele erau sfinte, asiluri de scăpare pentru toți cei prigoniți și persecutați. Dacă un vinovat era gonit de ómenii legii, bună-óra, el nazuia spre vre-un templu și dacă apuca se pue numai virful degetelor mánii pe statuia zeului era mántuit, nimeni nu-l mai putea prinde, nimeni nu-i putea face nici o silă ca să-l scótă din templu. El putea să stea în templu tótă viața, cacci nu avea nici o grijă de urmăritorii sėi. Se înțelege, aceștia îl puteaű sili să iasă din templu, cu fómea; ba s'aű întimplat casuri că aű zidit ușile și ferestrele templului și-aű înmormîntat de viu pe vinovat înăuntru.

Cel ce intra în templu, gonit, de obiceiű îmbrățișa piciórele statuei zeului, cacci statuele fiind puțin ridicate pe pedestale, îi venea mai la îndemână să cuprindă piciórele zeului. Ori-cine póte înțelege bucuria celui gonit, când apuca să prindă «Zeul de picióre». Acum nu mai avem obiceiul acesta, dar vorba a rėmas din págânătate și de-aici e expresiunea, că «e așa de vesel, par'că a prins pe Dumneđeű de un picior». La cei vechi fie-care oraș își avea anumit un Zeű care îl protegea, un Zeű patron; iar statuia Zeului, fie că era într'un templu în oraș, fie afară de oraș pe-un deal, era tot-d'auna cu fața întórsă spre oraș. Avem legende antice care povestesc că Zeul (adică statuia lui) s'a

întors singur pe soclul de piatră, cu fața într'altă parte, când era supărat pe oraș. Va să dică, se întempla ca Zeul să întorcă orașului spatele. Tot ce era în fața Zeului, era protegiat de el; dar puțin îi păsa de ce era la spatele lui. Ideia asta este ascunsă în moștenita noastră vorbă: a fi la spatele lui Dumnezeu.

Astăzi e fără rost vorba «a da cu barda în Dumnezeu», căci nu se poate întâmpla în realitate. Dar pe vremile vechi ale păgânătății se putea. Barbarul de astăzi își sfărîmă singur cu ciocanul ori cu toporul idolul (adică Dumnezeul) lui, când îi cere ceva și nu-i dă, d. e. plœe, vînat, pesce, sôre la timp. Apoi își face alt idol. Grecii și Romanii, religioși cum erau, n'ar fi îndrăsnit nici-odată să necinstescă o statuă a vre-unui Zeu, și — bine înțeles — țineau de mare nelegiuit pe cel ce-ar fi sfărîmat cu voea vre-o statuă. Dar se găseau și de aceștia, fără îndoială, ori că erau necredincioși și își băteau joc de Zei, ori erau furioși pe Zei ca barbarii de astăzi. Dar statuetele fiind solide, ori de marmură ori de bronz, nu le puteai sfărîma decât cu ciocanul ori cu toporul. Și ast-fel «a da cu barda în Dumnezeu» este tot una cu a da cu barda în Zeu, în statuă, ca să-l necinstesci ori ca să te răsbuni pe el. A călca poruncile lui Dumnezeu, a te abate din căile Lui, a te ridica împotriva Lui — toate acestea nu exprimă nici pe departe așa de energetic idea de răsvrătire și de nelegiuire, ca «a da cu barda» în El, căci aici avem un tablou plastic, și apoi e energetic și gândul acela de a distruge în mânie pe însuși Dumnezeu, de a-l ucide cu o lovitură!

E lesne acum a vedea originea celeialalte dicătorii: a te prinde cu Dumnezeu de piept. Să ne gândim la statuia Zeului, pe care ai voi s'o răstorni. Trebuie îndrăsnelă nebună, ori furie grozavă, ca să te apropii de Zeu cu gândul nelegiuit de a-l răsturna de pe soclu, de a-l apuca de gât, fățiș!

Și precum Zeul — statuia — își arată mânia și

supărarea prin semne așa de lămurite, ca întorcerea feței, tot așa își poate arăta deosebita bunăvoință prin semne, prin plecarea capului (chiar și biserică creștină dice «și plécă urechea Ta, Dómne» după psalmist, care tot la statuie se gândea) ori prin iluminarea feței, ori prin ridicarea mânei și așezarea ei pe capul celui ce-l ruga. Semnul binecuvântării, după vechiul obicei al popórelor, a fost și este ori înălțarea brațelor orizontal și puțin lărgite (înălțarea brațelor vertical peste cap este dimpotrivă semn al blestemului) ori punerea mânei drepte pe capul celui ce-ți stă înainte. Prin urmare, dacă Zeul a făcut minunea și și-a pus mâna pe cap, când stai la picioarele lui și te rogi, este semn că ești ascultat de el cu suprema bunăvoință, că tot ce ceri împlinit îți va fi și că norocul și binecuvântările lui te vor însoți întru toate. Și așa, celui ce-ți merg toate în plin, i-a pus Zeul (sau Dumneđeú, la creștini) mâna pe cap. Eu cred, că dacă expresiunea este «mâna *in cap*» sau *in pěr*, și nu «*pe cap*» cum ar trebui, cauza este confuziunea între două tablouri. Când însuș Românul nu și-a mai înțeles vorba cu Dumneđeú care pune mâna pe capul cui-va (dispărând noțiunea concretă, a dispărut cu încetul și înțelesul ei), s'a gândit — poate că — e vorba într'adevăr de pusul mâinii în pěr, de apucatul pěrului, așa cum se face când scapi pe un om de înecare.

Iată, deci, câte-va exemple, dintr'aceeași serie de idei, despre supra-viețuirea dicătorilor. Zeii au dispărut de mult, au dispărut statuiele lor, a dispărut obiceiul vechiú și credința, dar în limbă se mai găsesc încă mărturii despre toate acestea, mărturii pe cari noi de multe ori nu le înțelegem și ne mirăm de rostul lor!

CRĂCIUNUL CEL DE DEMULT

În cele dintâii trei veacuri ale creștinismului, Nascerea Domnului Hristos se serba la 6 Ianuarie, în ziua de Boboteză. Adecă de-odată nascerea cu botezul. Creștinismul nu era bine întemeiat, iar popórele numai de curînd încreștinate, țineaü încă la multe obiceiuri de-ale lor păgâne.

După obiceiul Romanilor, Anul Nou se atunci începea de la întâiu Ianuarie ca și astăzi. Dar popórele germanice din Nord îl începeau la 21 Decembre, de la solstițiul de iarnă. În Orient neamurile creștine voiau să începă Anul Nou cu nascerea lui Hristos, cu ziua de 6 Ianuarie. Lupta acesta a ținut multă vreme, până ce a biruit biserica din Roma.

Papa Iulius I, pe la mijlocul veacului al IV-lea, a căutat prin arhivele Romei documentele procesului Mântuitorului Iisus, și a aflat că Nascerea Mântuitorului nu s'a întimplat la 6 Ianuarie, ci la 25 Decembre, și a statornicit ca acesta zi să fie de atunci înainte sêrbătorită ca ziua Nascerii Domnului. Bisericile din Orient însă multă vreme s'au împotrivit, așa că în urmă împêratul din Bizanț Iustinian I, în veacul al VI-lea, a impus printr'o lege aspră, ca Nascerea lui Hristos să fie serbată ca în Apus la 25 Decembre și nu la 6 Ianuarie.

Și așa a rămas. Popórele au continuat însă a-și ținea sêrbătorea cea veche a Nascerii, și ast-fel,

prin tradiție, la toate popoarele din Orient — ați ortodoxe — se ține o sărbătoare pe care biserica Apusului ori nu o recunoște de loc, ori o recunoște numai în parte. Înțeleg, ziua sfântului Ion, nașul lui Dumnezeu. Sărbătorea asta dintru început era «Nascerea Domnului», dar după ce «Nascerea Domnului» a fost fixată pe ziua de 25 Decembrie, poporul și-a căutat alt sfânt ca să-l serbeze în ziua veche știută din părinți.

A luat pe cel mai apropiat de Hristos, pe Botezătorul Lui, pe Ion, mai ales că într'aceiași zi se serba și Botezul Domnului. Și ca să aibă două sărbători deosebite, a trecut sărbătorea sfântului Ion pe a doua zi, la 7 Ianuarie. Și așa în tradițiile popoarelor ortodoxe, Ion sfânt Ion, nașul lui Dumnezeu, este «Crăciunul cel de demult».

Câte-va dintre colindele noastre arată lămurit acest lucru.

Mai lămurit îl arată însă o legendă păstrată de tradițiile noastre. Eu am auzit-o de mult, ca student în liceu, și până acum cât am citit n'am mai regăsit-o printre cele ce s'au cules din popor.

Odată steteau de sfat Bătrânul Crăciun și Ion sfânt Ion și se întrebau și se certau care a fost de față la Nascerea Mântuitorului. Amândoi se laudau că au fost de față, dar fie-care tăgăduia celui alt acest lucru. Dicea Ion sfânt Ion: Tu n'ai putut să fii acolo, căci pe atunci erai dus prin lume să duci vânturi și zăpadă, să duci viscol și îngheț. Iar Crăciunul dicea: Ba eu am fost acolo, dar n'ai fost tu, căci erai dus la Ierusalim să botezi pe Jidovi. Într'acest fel își disputa și dreptul de a se sărbători Nascerea Domnului în zilele lor, adică Ion cerea ca Nascerea să cadă în ziua lui, după Boboteză, iar Bătrânul Crăciun în ziua lui, iar Anul Nou să înceapă dintr'aceste zile.

Și, neînțelegându-se, au chemat pe Sin-Văsiu — Sf. Vasile — să le curme certa. Iar el a luat patru-spre-dece mere și le-a pus pe masă, și a zis: Acela

să aibă dreptul, care va putea ridica toate aceste mere de pe masă, de-odată, fără să le bage în sân ori să le ia în póla haínei. Şi s'au încercat amîndoi, dar pe palme nu încăpeau toate, şi nu le puteau ridica. După multe încercări ale lui Ion, el a şis că nu se póte, dacă n'are voe să ia şi haína într'ajutor. A încercat apoi şi Crăciun, şi n'a putut cu palmele ; dar în urmă Dumneđu 'i-a dat un gând — căci a vrut Dumneđu să biruiască — şi apucând cu o mână virful barbei lungi, a întins barba şi a pus toate merele pe barbă ca pe un cearşaf. Şi a rămas ca Nascerea să se serbeze la Crăciun.

Iar cërta, de la cine să începă Anul Noú, a tăiat-o Sîn-Văsií : Nicí de la tine, Crăciun, nicí de la tine Ióne, ci de la mijloc dintre amîndoi. Iar ei mai bine s'au învoit să n'aibă nicí unul dreptul, de cât să-l aibă celalalt, au şis : Aşa să fie, şi a ta să fie, Sîn-Văsií, diua Anului Noú !

Tóta legenda acésta este o reminiscenţă, póte, a luptei din primele veacuri creştine, pentru serbătórea Nascerii. Povestea şiretlicului lui Crăciun cu barba şi merele sînt — póte — lucruri indiferente, dar că sînt 14 mere, asta o fi avënd un rost : de la Crăciun, pîná la Ion Sf. Ion, sînt 14 zile.

FËT-FRUMOS AL NOSTRU ȘI PASËREA FENIX

În basmele noastre eroul Făt-frumos — sau ori-ce nume ar avea el — are ca notă esențială reînvierea. El se luptă cu puterile supranaturale ale smeilor și balaurilor și altor monștri, cade în luptă cu ei, este ucis, apoi învie prin ajutorul apei-vii aduse de vr'un tovarăș. E cu neputință ca un basm să se isprăvescă cu mórtea eroului. Reînvierea este o condițiune fără de care nu póte exista eroi în basme.

Ideia reînvierii eroului este un simbol al reînvierii fizice, a naturii în fie-care primăvară, a sórelui vecinic care iarna scapătă spre Sud și-și pierde puterea căldurii, iar primăvara se întórece spre Nord cu putere și căldură.

Dar e tot-odată și ideia reînvierii psihice, a sufletului care trăind și după mórtea omului într'o lume vecinică, reintră iarăși într'un om.

Dintre popóarele vechi pe câte le cunoșcem din istorie, afară de Egipteni, nici unul nu credea în nemurirea sufletului și nici în reînvierea ómenilor. Grecii și Romanii credeau că este un loc numit Hades ori Orcus unde se duc morții, ca umbre, și tráesc vecinic, cei buni cu cei răi la un loc. Dar aceste umbre nu erau suflete, ci «fantome» cu chip de om, fără trup, nemateriale, năluci. Mai târziu, cãtră creștinism încóce, au început să credă și Romanii și Grecii într'un Raiu și Iad, cu răsplatiri și pedepse.

Judeii n'aũ crezut nici-odatã cã sufletul trãesce și dupã mörte, nici-odatã n'aũ crezut în învierea ómenilor. N'aũ avut, prin urmare, nici Raiũ nici Iad. Dupã concepția Judeilor omul când mörte e de-apururi mort, și sufletul lui pierde de-odatã cu trupul. În felul acesta Judeii aũ avut cea mai tristã concepție despre viață și lume : un Iehova vecinic, rësbunãtor și mânios mereũ, iar ómenii nisce jucãrii în mâna lui cari trãesc puțin pe lume și pier ca sã fie pieriți pentru vecii vecilor. Testamentul vechiũ nu pomenesce nimic nici de rësplãtire pe altã lume, dacã ești bun, nici de o pedëpsã dacã ești rëu — ori-cum ai fi și ori-cum ai trãi, ești același în fața veciniciei. De aceea nimeni și nimic nu te silesce sã fii bun și drept în viață ; nimeni și nimic nu te înspãimãntã dacã ești rëu și cu pëcate. O concepție mare e și acësta, dar înfiorãtore. Cãt de deosebitã e concepția creștinismului despre viață și lume și despre faptele omului : creștinul crede cã are sã dea sëmã de faptele lui, pe altã lume, și va purta consecințele lor, dupã cum aũ fost bune ori rele !

Egiptenii credeau și în nemurirea sufletului și în reînvierea vieților. De aceea aveau așa de mare grijã de morții lor, îi îmbãlsãmau și le făceau morminte trainice, ca pentru vecinicie. Moise care a luat o mulțime de învëțãturi de la Egipteni, n'a voit sã ia și credința în nemurirea sufletului. Fãrã îndoialã o fi știut el de ce nu i s'a potrivit în sistemul sãu religios acëstã credință și a cunoscut bine pe Judei.

Egiptenii, simbolisãnd reînvierea, credeau cã este undeva departe în Arabia o pasere, cãt un vultur, cu pene de aur, care vine tot la cinci sute de ani în templu, dimpreunã cu tatã-sãu pe care îl culcã pe un așternut de smirnã și apoi îi dã foc. Iar paserea cea bãtrãnã dupã ce se preface cenușã, reînvie « mai tinërã și mai frumósã » și sbörã cu fiul sãu îndãrãt.

Acëstã legendã a gãsit-o istoricul grec Herodot //

la Egipteni și a scris-o în istoria lui. Judeii au împrumutat legenda de la Egipteni, și spuneau că este o pasere mare numită Hol care trăesce vecinic. Când a mâncat Adam și Eva din fructul oprit, toate animalele din Paradis au mâncat și ele, și toate au devenit muritoare. Singură paserea Hol n'a mâncat și de-aceea trăesce apururi.

După legenda judaică, deci, nemuritori în lume sînt numai doi: Iehova și paserea Hol. Judeii însă necredînd în reînvierea morților, au lepădat din legenda egiptenă tocmai partea cea mai frumoasă: mórtea și apoi învierea.

Paserea în legenda egiptenă se numesce Fenix. Fiind-că David psalmistul și profeții vorbesc de ea, și fiind-că în grecesce foinix însemnă și paserea acesta și palmierul, traducătorii din grecesce au făcut zăpăcélă. Așa în psalmul 92, vers 13, se dice: «Cel drept va întineri ca finicul». Ca cine anume? ca paserea Fenix, care învie din cenușa ei, ori ca arborele Fenix (palmierul), care în fie-care lună își lepădă câte o frunză și în locul ei crește alta tînără?

Paserea Fenix a fost primită de creștini ca simbol al Mântuitorului nostru Hristos. Precum ea singură se jertfesc, ca să reînvie mai tînără, așa Hristos s'a jertfit pe sine, ca să învie și el și omenirea cufundată în păcate.

Pe mormintele vechi creștine se vîd adese-orî palmieri și paseri Fenix — în loc de îngeri ori alte simboluri ce avem noi astă-dî ca represintări ale vieții viitoare. În loc de paseri Fenix se puneau pe morminte și chipuri de pelican. Despre această pasere se credea un lucru curios. Anume: că mama își omóră puiul cu desmierdările ei, apoi vine tata puiului și atîta își sfășie pieptul cu ciocul pînă iese sânge, iar cu sângele inimii sale stropește puiul mort și-l învie. Sângele pelicanului se numea *apa vie a morții*.

În mitologia noastră, precum am spus, avem ideea reînvierii fizice și psihice în basme. Făt-frumos e

o pasere-Fenix, care învie «mai frumos de cum a fost», tocmai cum credea Egiptenii de paserea lor. Și, iarăși, el învie stropit fiind cu apă-vie, tocmai cum se credea despre pelican că-și învie puiul.

Se înțelege, nu poți apropia pe Făt-frumos de paserea Fenix, de cât intra atât că și el și ea învie. Încolo sînt două concepții cu totul felurite.

CAPUL, MÂNA ȘI NASUL

E lucru mare tabloul într'o limbă. În loc să-ți spună o vorbă, poporul îți arată un tablou, o iconă, și spune de-o sută de ori mai limpede și mai mult de cât cu vorba. Iar mie mi se pare, că toți acei ce se plâng că limba românească e săracă, habar n'au — nu de vorbele limbii, ci de tablourile ei. Când citești prin gazete ori auzi pe stradă «*am făcut tot imposibilul ca să reușesc*», nu-ți vine să riți? Lasă, că e prostie mare cât drumul de la București la Paris, să dici că faci imposibilul («*ceea-ce e cu neputință*») câtă vreme el nu se poate face, dar e și de rîs o vorbă «*așa de umflată*» și nici nu vești nimic înaintea ochilor sufletești când o spui. Acelaș lucru e spus în tabloul : «*m'am făcut luntre și punte și tot n'am ajuns la sfîrșit*». Aici vești un tablou : încerci să treci peste riu, ori cu luntrea ori făcîndu-te punte, și, de bună-sămă ai încercat și cu notul — și tot n'ai putut ajunge la malul de dincolo.

Nenumărat de multe sînt tablourile unei limbi.

Din mulțimea cea mare, eu vreau să vă scot la ivelă o grupă de tablouri, înrudite între ele, cari sînt un fel de curiozitate a limbii. Tote sînt relativ la *cap*, la *mână* și la *nas*.

Gândiți-vă întru început la aceste trei : peste cap, peste mână, peste nas. Trei tablouri : e dator pînă peste cap și acum îi este peste mână să dea altora

peste nas. Ce imaginație ! Par'că datoriile ar fi o apă, care tot crește, crește, îți ajunge până la piept, până la gât (e dator până'n gât!) până peste ochi, peste cap și te înecă. Cât de plastic a spus cine-a spus întâiu această vorbă : era poet, vedea ce vorbea. Ast-fel *peste cap* înseamnă *ore-cum viața, existența* omului, care se înecă, pierе ! Alta e cu *peste mână*. Eă imi explic tabloul în două feluri : ori că ai să te întinzi s'apuci ceva de sus și n'ajungi cu mâinile, ori că ai să apuci cu drépta un lucru din partea stângă și, întindéndo-ți mâna peste piept și peste mâna stângă, fie că nu poți apuca lucrul fie că nu-l apuci cu «îndemână». Ori-cum ar fi tabloul, un lucru se vede : *peste mână* arată o *lipsă de putință* fizică. Tabloul cu *peste nas* nu e nevoie să-l căutăm, e evident. Să băgăm de sémă că numai un om mai bun póte da peste nas altuia mai réu, dar întors nici-odată. Vinovatului îi poți da peste nas, nu însă nevinovatului. Când dai peste nas, umilești omul. Tocmai asta e a *da peste nas* cui-va : a-i face o morală. Și iată, că tabloul *peste nas* se raportă la moralitatea omului.

Acum, omul are trei puteri. O putere intelectuală, o putere fizică și una phisică : tária minții, a trupului și a sufletului ; are deci după tablourile Românului, cap, mână și nas.

Cap arată trei lucruri :

1. *Existența*. E ușor de înțeles de ce. Omului îi poți tăia un picior ori amîndouă, mâinile, urechile, nasul și, mai pe scurt, ori-care membru vădut al corpului, și omul tot póte exista ca om. Dacă îi tai însă capul, el încetéză de a exista. Românul dice : «*cât mi-o sta capul*», cât voiú fi viú, cât voiú exista. «*Nu mă las, odată cu capul*» sau «*ai să plătesci cu capul*», cu viața ta, cu existența. Cel ce se viră în primejdii cari pot să-i răpue viața «*își face de cap*». Cel prea îndrăsneț e *om cu capul a mână*.

2. *Individualitatea*. Dicem «*capete*» ca să arătăm indiviđi. «*A mustra, a sfătui, pe capete*», înseamnă

că ai muștrat, ai sfătuit pe fie-care individ singuratec, luându-î pe rînd din grămadă. O deosebire, în limba noastră — de și mai de curînd — e aceea, că vorba *capete* se întrebuițeză mai ales când vorbim de animale; când vorbim de ómeni, dicem *suflete*. Câte capete de boi, câte capete de oi are cutare? Dar: câte suflete hrănesce în casă? Mai de mult a fost una dacă diceai: România are peste cinci milioane de capete, ori peste cinci milioane de suflete. Astă-đi e în us numai expresiunea din urmă. Omul, care nu ascultă de alții «*face de capul lui*».

3. Dar ceea-ce arată mai ales vorba cap, este *puterea intelectuală*. E credința de când lumea, că inteligența stă în cap, bunătatea în inimă, răutatea în mațe. De aceia dicem și noi: Om cu cap, om cu inimă, om cu mațe pestrițe, Dumnezeu îl scie ce are în mațe. Cel deștept are *cap bun*, ori e ușor de cap; cel tâmpit are *capul greú*, ori e greú la cap, nu-î intră nimic în cap; a lámuri pe cine-va înseamnă *a-î deschide capul*; a amăgi spre rău: *a întórce capul cui-va*. Când stăruiesci să convingi pe unul, *îți bați capul*. Veđi mulți ómeni, cari își *bat capul* cu împărățiile, își *fac capul calendar*, își *sparg capul* cu lucruri cari nu-î privesc. E ușor să umpli capul, sau să-î împuezî capul celui lesne credător. Cel zăpăcit de nevoi își *bate capul de pereți*, căci *nu scie ce să-și facă capului*, nici *nu scie unde-î stă capul*, și *n'are cap* să mai judece.

Mână înseamnă *putere trupescă*. Cu mâinile ridici ori apeși, tragi ori împingi greutatele. Precum căinii își arată colții ca să dea doveđi de puterea lor, așa omul își sumete mânecele și-și arată brațele. Ca să arătăm că óre-ce ori cine-va e în puterea noastră, dicem: *mî-a încăput pe mână*, *mî-a căđut pe mână*, *îl am în mână*, *am pus mână pe el*. Se înțelege că aceea ce în puterea noastră, e proprietate și posesiune: ce e în mână nu-î minciună.

Puterea fizică crește și scade cu vîrsta. De aceea vîrsta se arată tot prin vorba *mână*. Doi de-o etate

sînt «*ómeni de o mână*». Un om mai bătrîn, vorbind de un cunoscut, ñice: nu l-am vëdut de mult, dar sciú cã eram de-o mână, ori: eram cam de mîna lui. A fi de-o mână: ca și când daca s'ar prinde la trîntã, ar avea putere egalã în brațe, pornind dela gîndul cã doi ómeni de aceeași vîrstã trebuie sã aibã aceeași putere.

Dar însã-și averea se aratã tot prin vorba mână, cãci averea e privită ca un fel de putere fizică: cine e bogat e mare și tare. Și la urmã averea nu e putere nici intelectualã, nici moralã, ci materialã, ca și puterea trupescã. De aceea ñicem: *Om cu dare de mână*; celui bogat *îi dã mîna*. Și, dupã cum nu toți ómenii sînt bogați la fel, nici «mîna» lor nu e la fel. Vorbim de negustorii de mîna întãiu, de mîna a doua, de a treia, pîna de a șaptea mîna. Póte sã fie în acéstã expresiune și cealaltã idee: negustor producãtor, negustor care cumpërã direct de la fabricã, etc., decî marfã trecutã din mîna în mîna. Póte sã fie, dar nu e a ne-a hãrãzit expresiunea. Cãci și marfa însãși e de mîna întãiu, a doua, etc., și fiind-cã principala condițiune a mãrfurilor e trãinicia — cel puțin, pentru popor, — «*mână*» aratã putere materialã, trãinicia marfei.

Nasul e reprezentantul puterii morale. Prin el arãtãm îndrãsnela, obrãsnicia, umilirea, mândria, frica, supërarea, veselia și cãte tóte de-ale sufletului. Umilitul pune nasul în pãmînt, obrasnicul și-l ia la purtare, închipuitul nu-și cunoște lungul nasului, lesne credãtorul e purtat de nas, vinovatul n'are nas, mojícul are nas și când n'ar trebui sã-l aibã. Unui om îi poți tăia nasul, i-l poți lungi, îi poți pune ceva pe nas, ba îi poți face un nas, îl poți purta de nas.

Ceea ce e nepotrivit cu omul se exprimã prin: asta nu e de nasul tãu !

Și cãte și mai cãte feluri de-a vorbi are Romãnul, tóte basatã pe ideea cã nasul represintă puterea moralã a omului.

Și iată, cu aceste tablouri, ce frase curioase putem să facem noi Români :

Nu-mi da mâna să-mi bag capul unde nu-î de nasul meu. Mi-e peste mână să-mi bat capul cu afacerile vóstre. L-a purtat de nas până și-a spart capul. A dat din cap, că nu-î da mâna să-î dea nas. Îmi ríde în nas și îmi spune că nu-și bate capul cu asta, căci i-ar fi peste mână, iar pe sub mână își pune capul.

CUM ÎNTELEGE ROMÂNUL COLORILE ?

Când dicem : «Duce lume *albă*», «A vădut stele *verdi*», «E *pestriț* la mațe», prin adiectivele alb, verde și *pestriț* noi n'arătăm culori, ci alt-ceva. Poți duce lume albă chiar și în cea mai neagră pivniță, când ai vin și lăutari ; cât pentru stele, ele sînt roșii, albe, galbine, *verdi* însă nu ; nostim e că Românul vede stele *verdi* tocmai când nu vede nimic — din pricina unei palme ce a căpătat-o —, când i se *face negru* înaintea ochilor. E cu neputință să afli în lume un cal verde, cu toate acestea ce e mai ușor de cât să scrii *căi verdi* pe pereți ?

Să începem cu albul. Colórea albă pentru Români însemneză întâi și întâi curat și luminos, apoi nevinovat și bun.

Lumina e albă. De aceea dicem Românul *a intrat alba în sat*, adică ziua. Și iarăși *e ziua albă*, adică e ziua mare, s'a făcut de mult ziua. Ziua mare cu înțelesul de *di lungă*, cum e vara, e o vorbă pe care o scie totă lumea, dar cu înțelesul de lumină mare, toiuł dilei, e vorbă neaoș românească. Leneșii se scólă în ziua mare ; tâlharii își sar în drum ziua mare. Acest *mare* e curios în două compoziții ale poporului : *în ziua mare și fată mare*. Precum ziua mare nu e *di lungă*, tot așa fată mare nu vrea să dică o fată înaltă de statură, nici-o fată «mare de ani», ci o fată fecióră.

Țile albe sînt Țilele bune, fericite și cu belșug, Țilele mari, spre deosebire de *Țilele negre* cari sînt mai dese. De aici apoi *lume albă*, care în povestî însemnăză lumea noastră, căci celalalt tărîm unde sînt smeii e lumea neagră; însă în graiul obicinuit însemnăză o viață fără griji și veselă. Povața Româ-nului — dar e numai vorbă, că n'o prea urmăză — este să adunî *banî albi pentru țile negre*. Baniî albi ar fi de cei de argint ori cei noui de nikel, însă nu la colórea banilor se gîndesce omul, banî albi sînt acei cari te ajută să duci lume albă. Alb, fiind-că însemnăză luminos, are înțelesul de frumos. Unei fete frumoșe i se Țice albă. În baladele poporului se numesce *albă* fața eroilor, a Voevodilor; sînt fără schimbare versurile :

Până 'n Țiuă se scula
Fața albă că-și spăla
Barba neagră 'și peptăna

Și vrînd să Țică simplu că plîngea din ochi fru-moși udănd cu lacrămi o fața frumoșă, Țice balada :

Din ochi negri lăcrămănd
Fața albă umeȚind.

Alb apoi însemnăză curat. O cămașă «albă» póte să fie și roșie ori neagră.

Vitele mari le numesce țaranul vite albe — póte pentru-că sînt mai multe de căt cele negre pe care nici nu le iubesce — dar póte că vorba e mai adincă. Numai cu vitele își alungă omul sărăcia din casă și numai în vitele mari îi este tótă puterea și de aceea sînt vite «albe» și chiar se spune în colinde că boul, calul și óia aũ fost bine-cuvintate de DumneȚeu. Tot așa numesce el cerealele (pe alocurea pe tóte, pe alocurea numai pe unele) *páne albă*.

Avînd în vedere colórea adevărată a pěrului, Ro-mănul Țice : *om alb*. De aici apoi Țicėtorile : *a îm-pleti códă albă*, despre fetele bătrâne : *a scóte cui-va perî albi*, adecă a supăra rėu pe cine-va. Tot colórea adevărată o are în vedere cānd Țice *negru pe alb*,

vorbind despre scrisoarea pe hârtie. *Săptămâna albă* e numită după mâncările albe, — brânză, lapte, unt, — cari sînt ertate după canone în cea dintâi săptămână a postului mare.

Unul dintre tablourile cele mai ațîțătoare la ris, ale Românilui, este Alba și Vinăta, adică mărțogele de epe, mai ales ale Țiganului. Un cal slab, prăpădit de fîme și de muncă, îți face milă, dar și un fel de silă să riști când stăpânul lui e țanțoș, iar caii albi de obicei se ved cu mult mai slabi ca alți cai de altă colóre, li-se ved mai bine còstele și șoldurile eșite prin piele. Un cal alb, prăpădit, și alături un Țigan negru, fudul, care se ține și el om cu avere în vite, e un tablou vecinic cu haz pentru Român. «E mâncat de supărări ca alba de ham», dice țaranul și, ca un trist adevăr : «sănătatea e ca o iapă albă, trece dealul n'o mai vești». Țiganul căruia i-a murit alba, a jupuit-o și a venit acasă cu pielea pe mână; dănciucul vedându-l, a strigat din bordei : «Dec mamó ! Albei noastre nu e cu'nde-mână că-i aduce tetea pielea pe mână». Și iarăși e proverbială dicala Țiganului, care o duce tot în bucluc cu alba lui, că acum îi cădea în bot sub căruță, acum o mai ducea țiganul în căruță.

Alba 'n car, alba sub car.

Alba în tot locul, peri-'i-ar norocul !

Dintre comparațiunile iubite de popor, ale albului, mai dese sînt : alb ca laptele saú ca spuma laptelui, alb ca fulgul de ninsóre, ca pãretele, ca hârtia, dar mai ales poetic e : alb ca óia, întrebuintată mai ales când vorbim de căruntețe

Precum prin alb arătăm frumuseța, așa prin roșu arătăm sănătatea ; prin negru arătăm urîtenia, iar prin galben bóla. In ironie dice țaranul : E galben de gras. Fața roșie și buzele roșii sînt frumusețe, pentru că nimic nu-i mai frumos de cât sănătatea. E o expresiune tipică *roșie ca mărul*, când vorbim mai ales de o fată cu obraji plini, rotunđi și

rumeni. Și nu numai fetelor, dar tuturor ómenilor nu le stă nimic mai bine pe lume de cât roșéța feții, căci rușinea își înflorește obrajii și ți-î face roșii. Cine și-a pierdut rușinea nu mai înroșește. Ciuda te face vinăt, spaîma te face galben, supérarea te face negru ori alb, pisma te face verde, rușinea și mânia te fac roșu, iar omul prins cu ocaua mică, se face în toate felurile, că se schimbă fețe-fețe.

Românul ȃice : s'a înroșii până 'n vârful urechilor. Mai plastic, însă, ȃice : s'a înroșit până în albul ochilor. E adevérat că urechile înroșesc fórte tare la tinerii sficioși, când se rușineză, dar ochii ? Ochii nu se înroșesc de rușine, și tocmai de aceea e frumos tabloul Românului : totă fața e roșie aprinsă, singurii ochii sînt albi. Și ochii pot să fie roșii, de nesomn. O, d'apoi nasul roșu ! El arată vitejia bețivilor, precum barba roșie arată réutatea de inimă a celui ce o are. Să te feresci de ómeni însemnați de Dumneȃeu, Române ; dar mai ales de cei ce au nasul roșu și barba roșie !

Verdele e colórea trăiniciei, a puterii. Românul iubesc natura. Mai ales când se renasce, «Primăvară, mama noastră» cîntă el. Cât de mult iubesc el natura, cu verdele cel mult al ei, ne-o dovedesc vecinicul început al doinelor cu «frunză verde». De alt-fel, în portul sėu, în țesături, în mobilierul casei sale, Românul nu iubesc verdele. Lucru curios !

Fiind-că verdele arată trăinicie și putere de viață, Românul ȃice și despre omul voinic că e verde și mai ales însuși neamul sėu «Român verde». Un om póte să fie, într'acest înțeles «bătrân, dar încă verde».

Frunzele și sėmănaturile, până sînt tinere sînt verđi ; când sînt îmbătrânite, sînt galbene. De-aceea verde mai însemnéză și necopt. Vorbim de «póme verđi», nu pentru că le e colórea verde, ci pentru că sînt necópte. Metaforic, ȃicem despre un om că e verde, când e necopt la minte, decî «e bătrân, dar verde» va să ȃică încă n'a ajuns la mîntea cătă ar trebui s'ó aibă. «E verde încă» ȃicem despre

tinerii cari s'ar ținea bătrâni la minte. Dar și alt-fel: un lemn pôte să fie ori cât de alb, și totuși e verde. Avem deci lemn uscat, și lemn verde, care e de curînd tăiat și nesvîntat.

Un om verde e însă și rëntăciosul. «E verde de fiere». Cel apucat de ciudă «se face verde».

Frumos e felul Romînului c'e-a exprima sinceritatea. «A vorbi verde» «mî-șpus-o verde». Sinceritatea prea multă pôte să fie și obrăsnicie. De-aceea și obrasnicul «țî-o spune verde» și nu alt-fel «ci în față» sau «în nas».

Despre albastru n'am ce vă spune multe. Vorba «*inimă albastră*» nu e a Romînului; e adusă de prin țările Apusului de ciocoi, a ajuns prin mahalale, și de-aici s'a răspândit prin satele de pe lângă orașe. E a Romînului însă vorba *haine albastre*, când vorbește de orașeni, mai ales de funcționari, de «surtucari», de «gulerai».

Latră, ciocoiu blestemat,
Că sint prost și că sint beat —
De trei zile n'am mâncat!

Romînul n'are vorbă pentru colóre. El dice *față*. Vorbeste de fețele curcubeului. Un om supărat e în fața pămîntului. Purpura e în fața focului, și așa mai departe. Ironic, pentru o colóre pe care nu o pôte specifica: e în fața trăsnetului.

Numele colorilor se iaă ca nume ale unor anumite lucruri. Am arătat mai sus că prin culori se arată mai ales caii. Nu tôte popórele aă acelaș calapod de-a arăta prin culori anumite lucruri. Iată câte-va de-ale nóstre: din alb am făcut cuvîntul *albătă*, care nu însemnéză ori-ce lucru alb, ci numai o anumită bolă a ochilor. *Albitură* nu e ori-ce lucru albit, ci numai hăinele de pânză. În limba veche am avut frumosul cuvînt *albóre*, însemnând zorile zilei. Prin *verdéta* înțelegem frunza și iarba câmpiilor; prin *verdeturi* numai legumele. *Gälbenare* nu e ori-ce lucru galben, nici măcar îngälbenela feții

celor bolnavi ori speriați, ci o anumită bătă de ficat. Multe sînt galbene în lume, dar numai unul e galben și acela se întâlnește rar cu noi, căci e bandă de aur. Tot așa sînt cuvintele : *roșetă*, *vînată*, *roșior* (călăreț în haine roșii), *albăstrime* (lume de oraș), *negrelă* (în Ardeal și Bucovina : cernela) etc.

Și ca nume se întrebuițază unele culori, ca nume de botez : *Negru* — avem pe vestitul Negru-Vodă, — ca nume de familie Albu, Albișoru, Albenet, Roșu, Roșculeț, Suru, Negru, Negruț, Negrilă. Cele terminate în *eanu* și *escu* (Negreanu, Albeanu, Albescu, Roșescu), nu sînt românesci de baștină, sînt făcute, nu născute. Ca nume sînt întrebuițate culorile foarte des în basm : Impăratul Verde, Impăratul Roșu, Alb, Negru, etc.

MEDICINA POPULARĂ

Cu tóte că e așa de batjocorită medicina populară, eũ sînt convins că ómenii de sciință ar putea să învețe multe de la babe. Poporul nostru cunósce o mulțime de plante medicinale, scie cum să le culégă și cum să le păstreze, și mai ales când să le întrebuițeze. Prea bine sciũ și eũ, că babele sînt în cele mai multe casuri o primejdie pentru sate, că doftoriile lor sînt întemeiate fórte des pe simple analogii, că dacã, întîmplător, o bólã și o plantã au acelaș nume, prin nimic nu poți vindeca bóla de cât prin planta asta — d. e. sângerul vindecã scursorile de sânge, urechelnița vindecã bólele de urechi — și că fac experiențe cu felurite plante la bóle pe care încã nu le cunosc bine. Despre descântece și celelalte ceremonii, ce le fac când s'apucã de «meșteșug», n'ar trebui să vorbim tocmai cu atãta dispreț, cãci aceste sînt rãmãșite de-ale ceremoniilor religioase din timpii primitivi și pãgãni, când medicul era una cu preotul, și deci ele fac parte dintr'acele frumoase obiceiuri despre cari strigãm mereu : «Se pierd, se pierd ! Sã nu le lãsãm sã piarã !»

E lucru sciut, că sciința medicalã a fost fãcutã adese-orì atentã asupra practicei medicinale a poporului, și că multe medicamente astãzi cunoscute și recunoscute de terapeuticã, au fost luate de-a

dreptul de la popor. Despre ceaiul de flori de romoniță, despre puterea alinătoare a cataplasmelor de in, despre usturoiul ca desinfectant al ranelor, știința medicinală nu scia nimic și nici nu bănuia. A trebuit să treacă vreme de veacuri, până ce oamenii de știință au bine-voit a lua în cercetare aceste trei doftorii ale «prostimiilor» și le-au găsit excelente, iar așă sint primite în farmacopee.

În cronicile noastre eu am găsit pomenite trei plante: odolénul, păpădia și cода cocoșului, cu bólele pe care le vindecă. Odată, având vreme, am căutat într'o enciclopedie farmaceutică aceste plante și am găsit într'adevăr că știința le recomandă exact la bólele pomenite de cronici. Ce e însă interesant, e, că numita carte spune despre două dintre aceste plante că abia pe la începutul veacului trecut (1810—1820) au fost descoperite ca vindecătoare și că numai de atunci au fost recunoscute de știință. Va să dăcă până acum 90 de ani, medicina habar n'avea de ele, cu tóte că babele le-or fi știut cine scie de când, iar cronicile noastre pomenesc de ele cu trei sute de ani înainte!

Știința medicală în evul mediu era o știință tare posnașă. Am vădut o carte care se ocupă cu felul doftoriilor ce se găseaă pe acele vremuri într'o farmacie, și la ce fel de bóle se întrebuițaă. Cel mai vestit și mai «savant» medic de pe acele timpuri era convins de puterea vindecătoare a pielei de șarpe, a ochilor de raci, a părului de cămilă fiert în lapte de femeie, a aripilor de țînțar, a măruntaielor de bróscă și a câte și mai câte bazaconii și spurcăciunii de animale (de cari, de alt-fel, nici până așă știința «cea înaltă» nu s'a putut desbăra și mai ține încă excremente de animale prin elegantele borcănase ale farmaciilor moderne!). Și apoi să te miri de popor că mai crede în ochi de rac, inimă de cióră, colți de lup, cap de șórece, cuib părăsit de rându-nică, mațe de ariciu, fiere de viezure, pěr de câine turbat, inimă de peșce, cuiu de potcova găsită și

câte altele. Dar acum nici poporul nu mai întrebuințează aceste doftorii miraculoase la bóle sciute, ci mai mult la vrăjile și desfacerile lui de aruncătură și de fapt. Iar că aceste doftorii își aű și misterul lor anumit, iarășî nu e de mirare într'un sistem religios păgân în fondul seű, cum îl are și poporul nostru și tóte popóarele. Europei, orî-cât de culte ar fi. Că anume, colții trebuie să fie a unui lup alungat de caini și mușcat, că ochii aű să fie a unui rac prins Dumineca în zori, că mațele aű să fie ale unui ariciű strépuns drept prin inimă cu un cuțit descântat — tóte acestea sînt explicabile orî prin formalitățile prescrise ale cultului care se practica odată cu o minuțiositate de spaimă, orî sînt porțițe de scăpare ale babei descântătoare, căci dacă lécul «nu se prinde» atunci n'aű fost împlinite formalitățile cu prinderea racului Dumineca în zori, cu strépungerea ariciului, și celelalte.

Eű am apėrat și apėr tot-d'auna obiceiurile poporului, când sînt frumóse și nevinovate, și-mi place să le cunosc pe tóte intru adincul lor, adică să-mi explic și originea și cauza lor. Care nu sînt vrednice de trăit, pot să piară în bună pace, și care sînt urite — cum e Jujeul — și barbare, ar trebui chiar scóse din deprinderile poporului, fie chiar și cu sila legilor. Dar nu trebuie să le fierbem pe tóte într'aceeași cãldare! Multe le credem noi că sînt superstiții în popor și le rubricăm între «nerođii de-ale ómenilor inculți», pe când ele sînt simple reminiscențe și frînturi dintr'un sistem metafizic care odată își avea rostul seű. Și, fiind-că nu le înțelegem, sînt prostii!

Astea le đic și de medicina poporului. Eű, bine înțeles, nu năzuesc să-mi pun capul sãnãtos sub evanghelie și nici nu m'aș încrede în doftoriile babelor nici-odată. Hotãrit nu; babele mai mult strică și omórá, de cât ajută și vindecã. Ómenii de la sate pot crede ce vreaű — și pot crede și eű ca ei cãte unele — dar pentru aceea nu-ı învėț să alerge numai și numai la babe, fugind ca de ciurmã de doftor.

Pot să stea alături babele cu doftorii, căci nu se poate tăgădui că la unele bóle mai ușore își are și poporul știința sa experimentată de veacuri. O să vie vremea când babele au să piară de pe fața pământului, cu tot bagajul lor, atunci când doftorii înșiși vor stăpâni acest bagaj. Da, numai atunci. Doftorii ar trebui să se intereseze mai mult de ceea-ce știu și fac babele, căci fără îndoială este ceva de învățat de la ele. Și ar mai trebui să s'apropie de felul de a gândi al țăranilor în materie de medicină. Poporul își are stabilite diagnozele sale, cauzele bólelor, tratamentele lor—false ori adevărate, puțin îmi pasă, doftorii trebuie însă să le cunoască, alt-fel de geaba li-e tótă truda de-a se apropia de țăran. A, țăranul e îndărătnic, încăpăținat, nu vrea să pricépă știința medicinei! Fie și așa, dar, să-mi dați voie să fie și întors. De ce să ne batem joc de apa descântată, și să ne mirăm că țăranul nu ia chinină? Ia, să probăm în glumă, să ne facem că credem în apa descântată și să i-o dăm țăranului s'o bea după ce am pus chinină într'insa. Are să ia chinina, are să ia ori-ce doftorie îi vei cere, dacă îi vei pune-o în apa descântată. El va crede că tot apa lui i-a ajutat, nu chinina. Dar ce ne pasă nouă ce crede copilul și țăranul; sănătos să-l facem!

Era să încheiú articolul acesta, când am dat cu ochii de cel mai nou număr al «Gazetei Sătenului». Intr'insa ved un articol tratând despre doftoriile poporului. Intr'un loc dice articolul: «Din acestea nu urmază însă că lunga experiență a omenirii trebuie desprețuită cu totul și că n'au nemerit și peste ceva bun. Iată de ce doftoria populară trebuie cercetată ca să se vadă ce e bine și ce nu în ea». Și urmază un alineat și mai interesant. Se spune adecă despre animale, că ele își au doftoriile lor și, când sînt bolnave caută anumite plante pe care le mănâncă. Scim cu toții cum pisicele caută iarba numită catușnică, și cum câinii caută și rup firele unei bu-

rueni purgative. «Ast-fel multe plante lecuitoare sint cunoscute de animale, iar ómenii le-aũ învętat de la acestea». Iatã un adevěr la care eũ nu m'am gândit, și-mi pare bine cã-l aflu, cãci imi sprijinesce cele ce le spuneam. Acum, dacã omul pôte sã învețe de la animale chiar, cum sã nu pótã doftorii sã învețe de la ómenii, fie ei chiar și țãrani «inculți și superstițioși?»

DRACUL IN ZICĂTÓRELE ȘI PROVERBILE NÓSTRE

Și Ovreii și creștinii se feresc să rostescă un nume : Ovreii pe al lui Dumnezeu, creștinii pe al dracului. Ovreii numesc pe Iehova al lor *Adonai*, *Elohim*, și chiar citind în sfintele lor cărți, când ajung la numele Iehova, îl rostesc alt-fel de cum e scris. Iar creștinii caută și ei fel de fel de nume pentru dracul, numai să nu-l rostescă cu numele adevărat. Tóte popóarele creștine au acéstă apucătură. Noi, îi dícem : Necuratul, Ucigă-l tóca, Ducă-se pe pustii, Mititelul, și în multe alte chipuri.

Causa de căpetenie, și la creștini și la Ovrei, e frica. Când pomenesci de lup, e lupul în curte. La creștini înțelegi noimă lucrului: nu pomeni pe dracul, ca să nu te pomenesci cu el în față. Dar de ce s'ar teme Ovreii de venirea lui Dumnezeu? Frica de a numi pe Dumnezeu ori pe dracul, e pornită din superstițiunea omului primitiv, că numele e o invocare. Un cas analog e credința, că dacă 'ți-aduci aminte, așa dintr'odată, de un om încât te miri cum «'ți-a trăsnet prin cap» să te gândești tocmai acum la dinsul, asta e semn că acel om îți face ori îți plănuiesc vr'un rău. Tot analog e casul cu sughițul. Fie că un geniū rău 'ți-a trimes sughițul, fie că un geniū bun te póte scăpa de el : cel ce sughiță pomenesc pe câți ómeni îi vin în minte, și când pomenesc pe cel adevărat (în care, probabil, s'a

întrupat geniul), îl lasă sughițul. «Mă pomenesce cine-va», dice țăranul, când sughiță, și apoi, la rîndul lui, începe el pomelnicul.

La Ovrei or fi fiind și alte cauze, că nu pomenesc numele lui Iehova. Dar acestea nu ne mai privesc. /

Acum, să ne facem cruce mare, căci avem să pomenim des numele Satanei. Să nu vă fie silă. Mai cu gluma, mai cu dinadînsul, vreați să vă arăt cum înțelege Românul pe dracul în dicătorile și proverbiile lui.

«Nu e numai un drac în lume», dice poporul. Ei, de ar fi numai un drac, lesne s'ar feri Românul de el, și lesne ar trăi omul dacă necazurile și bólele ar fi numai de un fel! Dar ele sînt de 99 de feluri. Va să dică, dracii sînt mulți. De aceea dice supăratul: *am să te bag în draci!* Dar atunci, mă mir, de ce dăm pe om «dracului» unui singur, și nu dracilor, căci mai mulți i-ar face mai dragă viața. Se vede, că e destul și unul singur.

V'ați dat d-vóstră cu socotélă vr'odată, cam ce face dracul cât e ziua? Dice Românul că: *dracul nu face biserici*. Fórté bine, dar eú aș vrea să știu ce face, nu ce *nu* face. E de mirat, că Românul nu scie ce face dracul când are de lucru, dar scie ce face când n'are de lucru, căci atunci «*își cântăresce códa*». Veđi, că dracul ține mult la códa lui, mai mult decăt la córne. Nu s'a mai aúdit, că ar fi împuns dracul cu córnelé pe cine-va, dar cu códa el face multe neajunsuri. Unde își viră dracul códa, se nasc certuri și bătăi. Se vede că asta e a lui, să umble prin lume și să-și víre códa în tóte.

Și mai scie Românul că «*dracul nu șéde la un loc de geba*». Firesce, nu. El iese întru întîmpinarea ómenilor și mai ales a bețivilor. «Bețivului și dracul îi iese cu ocaua înainte». Iată dar, cu ce se ocupă dracul: Să umble cu ocaua plină, de colo până colo, și să ademenescă pe bețiv în cîrciumă, cum ademenesci pe cîmpie calul cu căciula în care el

crede că sînt grăunțe. Se vede, că dracul îndemnă pe om mai ales prin șopte, să facă prostii. Câte rele se fac, prin el se fac, căci păcătosului «par'că-î șoptesce dracul la ureche», iar bietul Român când dă de pagubă, prin prostia lui sau prin întîmplare, se scarpină 'n cap și dice cu jale : «*Dracu m'a pus să fac !*» Dar par'că numai Românul e așa ? Atâta rău ! «*Ride om de om și dracul de toți*», căci el are o deosebită plăcere să se jöce cu omul, ca un copil, buniöră așa că «*dacă te-a prins de un deget, îți cere mâna întrégă*», ori te lasă póte prea des să-l mai «tragi de códă», ba te lasă bucuros să-l apuci câte-o dată de córne, căci sciți vorba cu omul «*care diua fuge de bivol și nóptea apucă pe dracul de córne*». Tot dracii cei bătrâni fac acestea ; cei tineri sînt mai fără experiență. De aceea : *Fă cruce mare că e dracul bătrân*, și apoi bătrân la bătrân trage, de aceea și dracul «*își bate joc de om la bătrânețe*».

E adevărat că «*nici drac să veđi, nici cruce de el să-ți faci*», dar Românul nu-și pierde firea pentru asta, scie el «*că și dracul are stăpân*», și că la urmă «*își sparge și dracul opincile*», ceea ce dovedesce tot-de-odată că dracul pórtă opinci. Cât o fi el de drac, rămâne de rușine de multe ori, căci «*Omul e dracul*». Când dice Românul cătră cel îndărătnic : «*Am să scot eú pe dracul din tine*», adese-ori într'adevăr il scóte prin frică și bătae, căci astea două stau în acelaș raport ca teoria cu practica. Dar adevăratul stăpân al dracului e femeea ; nu mă întind la multe argumente, gîndesc că ajunge unul : «*Femeea a îmbătrânit pe dracul*». De alt-fel femeea și dracul sînt prieteni buní și tovarăși : scia bietul mocan ce spunea când cînta :

Sub călcăiul cismei mele
 Șade dracul și-o muiere
 Și mă 'nvață a face rele.

Multă frică are dracul și de popă. Când vrea Românul să arate că unul fuge de ceva, cu spaimă,

dice că fuge ca de mórte, ca de foc, dar mai ales ca «*dracul de tãmáe*», sau «*ca dracul de popá*». Unul dintre cele mai plastice tablouri ale limbii populare este ascuns în dicátórea : «*se uitá ca dracul la popá*» așa de urit și cu mánie, în cât îl sfășie cu ochii !

Are dracul tatá, mamá, copii ? Are de tóte. Când ni se cere un preț prea mare, dicem : *cere cât dracul pe tatá-sěu* ; se vede că dracul ar fi încercat să-și vîndá pe prea scumpul sěu tatá cine scie când. Se dice că l-ar fi cumpěrat un cãlugăr. Iar iubita sa mamá e des pomenitá. Când ai spus cui-va să se ducá la *mama dracului*, i-ai spus de-ajuns. Iar că are copii, se vede din vorba : «*pe unde și-a întárcat dracul copiii*», cáci de nu i-ar avea cum și-i-ar întárcá ? Și, e curiosá fáptura dracului. Că are córne și códá e lucru sciut. Dar că în loc de ochi are câte un ban în scáfárlie, e lucru mai puțin sciut : «*banul e ochiul dracului*». Dar ceea ce e curios de tot, un gust special al dracului, e că el adună nepoți și-i pórtá înșirați pe ață, la gát. Asta e vorba cu «*nepotul e salba dracului*». Moldovenii spun că dracul are *pipá roșie* și că fuméză mereu, chiar *tutunul e tãmáia dracului*. De obiceiú el e șchiop. Vorbim de «*puiul de drac*», de «*drac bătrân*», iar asta arată că dracul e ca omul, crește și îmbátrânesce, dar nu móre cáci «*drac mort ai vėđut vr'o-datá ?*»

De alt-fel, dracul póte fi de folos omului. «*Fă-te frate cu dracu până treci puntea*» o fi ea vorbá înțelėptá, după cum o scii pricepe, dar páțit om a fost cine-a đis întáiu : «*Bun e Dumneđeú, meșter e dracul*». Cum e lumea rea de tot «*numái cu dracul o scoți la cãpátáiu*», și ca să eși la liman «*trebuie să faci pe dracu 'n patru*», că alt-fel, vorba altora, nu a Románilor, «*tragi pe dracu de códá*». Când pierđi un lucru, nu pe Dumneđeú îl chemi într'ajutor, ci scupi și : «*scóte, drace, ce-ai furat*» ; iar țáranul când nu pot boii să-ı urnescá greul car, par'că se rógá lui Dumneđeú ? Ba injurá pe Dumneđeú și

chiamă pe dracul, și bate boii și iară înjură, și iacă-te că scóte carul ! Nu-î așa ? Să fim noi sănătoși, Români, că Dumneđeú e departe în cer, iar dracul pe-aprópe. Și-apoi nu scie dracul tóte ? Când întrebí pe Român de ceva, ce el nu scie orí nu vrea să scie, îți răspunde că a-tot-sciitorul Dumneđeú scie ? Nn, tot-de-auna : «*Dracul scie !*» Va să đică dracul scie tóte ; atunci ce e contradicerea acésta, că Românul đice despre un om cunoscut de tótă lumea : «*numai dracul nu-l cunósce ?*».

Tot e meșter dracul ! Și răú și bun. Tóte virtuțile și tóte vițiile sînt «ale dracului». Mai ales inteligența, iscusința, dibácia, dintre virtuți ; rěutatea de suflet, dintre viții, sînt «date dracului». Vedeți, că de omul rěutácios peste měsură se đice tot așa de bine că e «omul dracului», ca și de cel inteligent. Cu ce fală naivă vorbim noi de un pișicher, care face, póte, chiar și crime într'un chip inteligent, că : «e dat dracului» orí «e tăiat din dracul». Mărunțelu e tot așa de «dat dracului» cu crimele lui ca și Eminescu și Alexandri, căci și de acești doi poeți când voim să ne exprimăm admirația, đicem : «Ei, monșer, sînt dați dracului». Tot respectul unor asemenea draci !

Și nu e nimic pe lume mai de geaba făcut decát «s'aprinđi dracului luminări» orí să dai ceva «de sufletul dracului» că el nici suflet n'are, nici lumina n'o iubesc. Și totuși la noi e un fel de desmierdare și semn de iubire când đici unuia «fire-ai al dracului» sau «du-te dracului». Dar par'că și dracul e cuminte, că de-ar veni de cîte orí îl chemăm, ne-ar sta tot în spinare, și de-ar lua pe toți câți fí sînt trimeși, n'ar mai rěmânea ómeni în lume.

Să vė mai spuim două feluri de întrebuințare curiósă a vorbeí drac în limba nóstră : *drac-gol* și *tot un drac*. Cel mai urit și mai slut om e dracul-gol — ca urítenie, — iar cea mai frumósă fată, istétă și veselă, e tot dracul gol. Cum se explică acésta ?

Iar povestea cu babă și cu vîndătorul de icóne, o

sciți. «Câte parale sf. Gheorghe?» «Opt-zeci de bani!» Babeii s'a părut cam scump și s'a socotit să-și cumpere pe sf. Dumitru. «Da sf. Dumitru câte parale?» Iar vinătorul : «sf. Dumitru ori sf. Gheorghe tot un drac». Aici s'a potrivit rău vorba *tot un drac*, dar era cea adevărată, căci e vorba Românului când vrea s'arate asemănarea ori identitatea a două lucruri.

PUTEREA LIMBEI ROMÂNESCÎ

Intr'o zi, pe o stradă din Viena, mi-aŭ atras atențiunea doi soldați dintr'acelaș regiment, cari veneau în urma mea vorbind românește într'un chip înspăimintător de stricat. I-am lăsat să trecă înaintea mea și m'am luat după ei ca s'ascult ce vorbesc. Nu mă puteam mira destul de graiul lor.

Hotărit, gândeam în mine, ei nu sînt Români. In garnisona Vienei sînt mulți Români, în multe regimente și de obicei un batalion întreg al regimentului românesc de la Cluj, din Transilvania, staționează neîntrerupt în capitala Austro-Ungariei. Prin «Prater», mai ales Dumineca, te întâlnești des cu soldați români, dacă ești cât-de-cât atent să-î ascuți în ce limbă vorbesc.

Aceștia doi nu vorbeau nici în graiul bucovinilor, nici într'al ardelenilor. Mi se părea, că amestecul lor de românească s'ar fi apropiind de graiul bănățenesc, un grai frumos dar care nouă celorlalți Români ni se pare puțin cam peltic. Dar nu vorbeau nici în graiul acesta.

În urmă, i-am oprit, să-î întreb de unde sînt și unde au învățat românește lor așa de pocită.

Unul : Iu-s' dila Zara. Celalalt : Io di Telci di Boemen.

Să fiți ai Tatarilor, gândeam eu. Unul, din Dalmația, de la Zara, altul dintr'altă margine a împē-

răției austriace, din Boemia. Intr'adevăr, unul era albanez și altul boem, dar cum au ajuns ei să vorbească românește? Neputând să mă înțeleg cu ei repede, și vedând că mă trudesesc degeaba cu graiul lor, am început să vorbesc nemțesce. Nemțesce însă ei vorbeau și mai rău decât românește.

Mi-a fost mai mare mirarea când am înțeles că ei vorbesc românește fiind-că alt-fel nu s'ar putea înțelege unul cu altul. Erau din casarma unde staționaau soldații români, și au prins de la aceștia graiul românesc.

Faptul acesta m'a mirat atunci, dar mai târziu mi s'a părut așa de natural.

În casarmele Vienei stau îngrămădiți soldați de zece și de cincisprezece naționalități, cu religie și cu limbă deosebită, un amestec ca sub zidurile Babilonului. Limba comandamentului e cea germană, dar afară de Nemți, toate decile acelea de mii de soldați de felurite neamuri nu știu nemțesce mai nimic, nu pot să învețe, și-și vorbesc între ei limba lor de-acasă.

E interesant faptul ce-l spun și e vrednic să fie studiat ca un capitol al psihologiei popoarelor, anume că Românii sînt cei care dintre popoarele Austro-Ungariei învață mai lesne și mai bine a vorbi o limbă străină, și de aceia dintre soldații de alt neam decât cel german al imperiului austriac Românii sînt aproape singurii care vorbesc nemțesce. Ungurul nu învață nici mort; Boemul hodorogesece nemțesca lui ca o mără stricată; Croatul și Sârbul și Polonul o rup așa de rău încât nu le-o mai înțelegi din gură.

Faptul acesta e de mult observat, și în genere se știe, că noi Românii învățăm lesne limbile străine și le rostim corect și frumos. Dar acest lucru e numai jumătate din interesantul fenomen psihologic, cealaltă jumătate este, că toate popoarele cu care vine Românul în contact, învață limba acestuia, a Românului, cu toate că Românul, ca mai cu talent

întru învățarea limbilor străine, ar putea el să le învețe pe ale lor. În Ardeal, prin satele amestecate, unde Ungurii sînt în majoritate mare și conduc treburile comunei, învață toți românesce — fiind-că e nevoie să se înțeleagă Românii cu Ungurii într'o limbă ore-care, fie cea română, fie cea maghiară. Cu tóte că limba maghiară e oficială, la primărie și la școlă, și cu tóte că majoritatea absolută a comunelor e maghiară, limba parlamentară e tot-de-auna a minorității, a Românilor. Tot așa în comunele rurale, unde sînt în amestec Sașii cu Românii. Tot așa se întimplă în Bucovina cu Rutenii, cu Huțulii, cu Polonii care vin în contact cu Românii. De ce învață toți acești străini românesce, ei care sînt în majoritate și sînt mai puternici și politicesce și economicesce? De ce?

Ómenii de Stat ai Ungurilor cunosc acest lucru, dar n'au ce face. Și nu e fără temeiú plângerea lor, că Ungurii în Ardeal se romanizéză, că pierd terenul. O știú ei bine, că în vreme ce Statul ungar vrea cu trîmbițe și surle și țipete să maghiarizeze pe Români, Românii romanizéză pe Maghiari pe tacute și — mai ales — fără voia și știința lor.

Etnografii unguri au căutat să explice fenomenul că tóte popórele ce vin în atingere cu Românii învață limba acestora, și nu Românii pe ale acelor popóre, prin împrejurarea că popórele străine «sînt mai culte și au interes să învețe limba celor ce le pot sluji». Să fie și așa, că Românii sînt «mai incuți» și că «sînt buni de a fi slugi altor popóre», dăr te miri de când e obiceiul să învețe cel cult obiceiurile și limba incultului, și de când stăpânul învață limba slugii sale, și nu sluga pe-a stăpânului? Póte să fie într'atáta asta un adevér, că neamurile străine, ce ne înconjóră au interes să scie românesce, ca să ne póta mai lesne exploata. Românul nu e comerciant, nu e exploatare — e plugar și cioban — și n'are nevoie de alte neamuri, decí n'are nici interes să le învețe limba. Au însă străinii, și

le-o învață, nu însă fiind-că vrea să știe limba «inculților» și a «slugilor lor».

Țic, că asta ar fi ceva. Dar de loc nu explică fenomenul, care e psihologic, și nu economic.

Mă întorc la soldații mei din Viena. Ce interes economic au Boemii și Croații și Șvabii și Ungurii, să învețe în casarme limba românească? Ce se exploatează cu ea? Pe cine? Nu! Ei, în Babilonia lor, au nevoie de o limbă comună, ore-cum internațională; și de ce, de ce aleg tocmai pe cea românească?

«Fiind-că e limbă ușoră și o poți învăța pe nesciute?» Asta au spus-o mulți și de mult; mai zilele trecute au spus-o cu multă amărăciune gazetele maghiare, constatând că în Ardeal Ungurii știu cu toții românește.

E adevărat, că pusă în comparație cu limbile slave și cele germanice, limba noastră e ușoră. Limba germană cu sistemul ei și cu felul de a compune cuvintele, apoi cu formele ei sintactice greoe, e o limbă anevoioasă. Troncănitul accent și curioasele sunete aspre și asvirlite de-avalma ale limbii unguresci o fac să fie sgomotosă și nesuferită ca huruitura unui car în fugă pe un drum cu hopuri. Polonii și Boemii au atâta «scrișnitură» în limbă prin îngrămădirea de consonante, în cât par-că mereu sfărîmă sticlă în gură. Sașii în Ardeal vorbesc chipul un dialect german, trăgănat și lăbărțat, și cu atâtea deosebiri locale în cât un Sas nu înțelege pe Sasul dintr'alt județ.

Pălăria de pae, bună-ora, o numesc Sașii din Sudul Ardealului «Ștrihat», cei din Nord răsucesc vocalele și-i dic «Ștrahit», iar vorba adevărată a limbei germane este «Ștrohut». Cum vrei să se înțeleagă oamenii aceștia între ei, dacă își schimonosesc ast-fel cuvintele? Nu e deci de mirare, ca întâlnindu-se un Sas din Nord cu unul din Sud, să des-pereze de încercarea lor zadarnică a se înțelege în dialectul săsesc și s'o rupă amîndoi pe românește, căci limba românească e una și în Nord și în Sud și peste hotare — o limbă fericită, fără dialecte.

Fără îndoială, e limbă ușoară.

N'are nici consonante îngrămădite, ca s'o facă prea aspră pentru popóarele cu limba mai dulce, n'are nici vocale prea multe — mai ales ca terminațiuni — ca s'o facă prea móle și fără colóre pentru popóarele din Nord. Partea lexicală, de origină slavă și puținul accent slav ce-l are limba noastră, o fac lunecósă pentru popóarele slave ca s'o învețe ușor.

Pe șesul Carpaților, de de-asupra Bucovinei și a Maramureșului, spre Nord-Vest, limba obicínuită a ciobanilor e cea românescă, și cât țin Carpații în sus spre pasul Iabloniței, spre culmile Păpădiei, mai în sus spre Cerna-Repa, și Usoc, și Halici și Cerna-Hora, pe sub Galiția, până în munții Tatrei și înainte pe șesul Beschizilor până în Moravia și Silesia s'aude prin stânele munților vorbă românescă. Fórte stricată, negreșit, și abia de recunoscut, căci a făcut drum lung și printre atâtea neamuri străine!

Gum am ajuns noi s'avem Români în Moravia? Pe granița dintre Moravia și Boemia am auzit însumi eú limba românescă a ciobanilor moravi care scoboriseră la tîrgul Müglitz să-și vindă «brenze». Era un amestec de limbă, curiosă și une-orî ridicolă, dar în fondul seú românescă.

CÂMPIA LIBERTĂȚII

Un episod frumos, poate cel mai frumos din întreaga istoria Românilor de peste munți, a fost fără îndoială adunarea «celor patru-zeci de mii» pe câmpia Blajului, numită de atunci Câmpia Libertății.

E frumos numele acesta! O câmpie unde aveau să se adune Români ca robi clăcași, ca neam suferit numai de milă pe pământul strămoșilor săi, și de unde aveau să se întorcă liberi și stăpâni în țara cea largă a Ardealului.

Ei s'au adunat în sfântul nume al libertății, cu dorințe drepte, cu aspirațiuni mari și cu speranțe vrednice să fi fost împlinite de Dumnezeuul celor asupriți. Cât entusiasm și câtă iubire de limba și de legea românească umplea amăritele inimi ale țăranilor care venind pe jos cu traista cu merinde în spate, au scoborit de prin munți și au călătorit câte-o săptămână și mai bine, de prin îndepărtatele ținuturi, până în mijlocul țării, pe câmpia destinată să vadă toți bărbații neamului român din Ardeal. Aprópe pe toți, căci de și adunarea se numesce «a celor patru-zeci de mii», pe câmpia Blajului se adunaseră peste o sută de mii de bărbați, toți cei în puterea vârstei, dar amînându-se adunarea din porunca guvernului unguresc, mai mult de jumătate din cei adunați, neputând să aștepte mai mult de două-zeci de zile — cât era până la ziua hotărîtă pentru adunare

— au plecat îndărăt. Dar a fost minunea acesta! A fost! La un semn dat, la o singură chemare, vorba a mers din sat în sat, din munte în munte, și într'aceeași ȕi, într'același loc, au curs de pretutindeni bărbații neamului: peste o sută de mii de bărbați! Și erau mai toți țărani, care și-au lăsat sapa și plugul în brazdă — era primăvara — și au alergat sute de kilometri, ca să se înțelégă asupra stării lor politice și cu toții într'un gând să-și cêră dreptul.

Ori-care au fost urmările acestei adunări, lucru de căpetenie pentru noi este faptul, că Românii s'au adunat așa de mulți și așa de iute. S'au concentrat, ca trupele la o comandă. Au rămas, într'adevăr, satele aprópe góle de bărbați, în tot cuprinsul țării; numai femeile, numai copiii și bătrânii, numai cei bolnavi și cei neputincioși au rămas prin sate. Și așa, în cele dintâii ȕile, pe câmpia Blajului erau într'adevăr toți bărbații români ai Ardealului, câți erau în stare să porțe arme, toți cei ce puteau să formeze batalióne, ca națiune înarmată, și să înalțe steagul mântuirii. Iată, îmi vine în minte numêrătórea de bărbați pe care o face cartea lui Moisi și îmi vine să ȕic ca biblia: «Și i-au numêrat pe ei, toți purtătorii de arme ai neamului și au gâsit că numêrul lor era de douê-spre-dece ori câte deuce mii»

Era în anul 1848. Ungurii se revoltaseră, constituindu-se într'un stat declarat independent de Austria și voiau să alipêscă de Ungaria Ardealul, care pe atunci era principat cu Domnul sêu, cu dieta sa, cu drepturile sale. Ungurii se sprijineau pe cetați puternice, aveau oștiri multe, bani din de-ajuns, arme destule, apoi aveau ómeni politici mari, oratori buni și poeți cari înflăcărau poporul. Românii simțeau pericolul, că ei pierd Ardealul, că Ungurii vor să-i pue într'un jug nou. Ei țineaú cu împêratul Austriei, în potriva căruia se resvrătira Maghiarii. Românii ar fi stat pe loc, dacă nu i-ar fi

silit Ungurii să se dea pe partea lor. Asta n'aŭ voit s'o facă, și aŭ trebuit să apuce armele contra Ungurilor. Dar Românii n'aveau nici cetăți, nici oști, nici arme, nici bani, nici ómenii politici și nici poeți—singura poesie răsboinică «Deșteptă-te Române» a fost scrisă mai târziu, după ce aŭ început vęrsările de sänge.

Ce era să facă Românii? De unde s'o începă? Ce voiaŭ să cęră? Să se împace cu Ungurii, ori să li se opue? Și cum și cu ce să li se opue? Conducătorii Románilor, de gróza unui răsboiŭ civil, începură să învețe poporul român să se împace cu Ungurii. Poporul însă nu voia să scie nimic de o împăcare. Aveau dreptate și conducătorii: nu se încredeau în bărbăția poporului, nici în puterea sdruncinată a împărăției austriace, nici nu nădăjduiau să le ajute măcar norocul.

Și era o zăpăcělă în suflete. Atunci un tiner advocat, fost mai târziu profesor și la Universitatea din Iași, Simion Bărnui, a avut curagiul să spue pe față într'o proclamațiune către popor, ce vreaŭ Românii, de unde să începă și cum. Proclamațiunea lui, tipărită în mii de exemplare, s'a împărsiat pretutindenii, și de-odată tuturor Románilor, zăpăciți până acum de atâtea încurcături, li s'a luat vëlul de pe ochi. Acum scieau ce să cęră și ce să facă; ideile lui Bărnui deveniră idei fixe pentru toți ardelenii și nimeni și nimic nu i-a mai putut abate.

Cel dintăiu lucru cerut de Bărnui era ca guvernul să dea voie Románilor să se adune cu toți într'un congres în care să ia hotăriri. Dar dintru începutul începutului, conducătorii románi nu credeau că guvernul unguresc le va da voie Románilor să se adune. Dar, aduna-se-vor Românii? Veni-vor ei cu drag și cu curaj la adunare? Gândul era frumos, dar greu de îndeplinit.

Bărnui însă, cu ai săi, nici n'a așteptat permișiunea guvernului, ci singur a fixat o zi — dumi-

neca Tomei — în care să se adune Români. N'au tipărit chemarea la adunare, ca să nu o vadă Ungurii; chemarea s'a făcut numai prin scrisori și vorbă.

Și stai acum și te miri de lucru ce s'a întâmplat. Ca să puî o țară întrégă în cunoșciunța unui lucru, îți trebuie vreme multă. Lozinca «dumineca Tomei» trebuia să străbată prin toate cătunele, prin cele mai înfundate văi ale Ardealului, prin munți, pe la stâni, pretutindenî pe unde trăia vr'o suflare românescă.

Atunci a început un fel de poștă vrednică de admirare. Omenii lui Bărnauț au trimis scrisori în câte-va puncte ale țării, vestind pe preoți de «dumineca Tomei» și rugându-i ca numai decât ei să scrie altor preoți, iar aceștia altora și așa mai departe. Indată ce sosea scrisoarea în sat, adusă de un țaran în fuga calului, preotul o citia, și numai decât dece țaranî, care pe jos, care călare, plecau spre dece sate din apropiere ducând vestea. Iar dintr'aceste sate plecau alții spre alte puncte. Insiși preoții vestii odată, dacă n'aveau omeni la îndemână, se aruncau pe cal și în gona calului duceau vestea în satele vecine. Și era o mișcare de furnici. Se întâmpla ca un preot să fie vestit din cinci-șese părți de-odată, cum se încrucișau veștile, dar tot mai bine să vestesci pe om de șese ori decât sa rămâie din întâmplare nevestit.

Și așa s'a făcut ca vestea despre dumineca Tomei a fost a treia și cunoscută de întréga suflare românescă. Atâta de repede a cutreerat această lozinca toate satele din largul cuprins al țării și a străbătut până în creeriî munților.

Loc de adunare s'a ales Blajul, pentru că acolo avea Români un episcop, seminar teologic și singurul liceu românesc pe atunci în Ardeal.

Și s'a adunat poporul. Ungurii ne-au pus piedici; peste riurile cele mari, peste Olt, Mureș și Someș, ei au stricat toate podurile, dar Români au trecut cum au putut, mai prin apă până la piept, mai cu luntrea. Mai de departe porniră numai bărbați, dar

maî din apropiere se ridicară sate întregi. Era un fel de călătorie a neamului întreg spre un centru.

Episcopii amîndoi și cel din Blaj și cel din Sibiiu, erau în fruntea preoților, în mijlocul țăranilor.

Guvernul însă a trimes poruncă episcopilor, că va da voe să se ție adunarea, nu însă acum în dumineca Tomei, ci maî târziu într'o di pe care pot s'o fixeze episcopii. Erà o apucătură a guvernului, să împrăștie acum pe Români, bine sciind că a doua oră n'au să maî vie.

Românii cereau să se ție adunarea acum, dar armata unгурescă trimisă la Blaj, se opunea. Episcopii au fixat deci ziua de 15 Maiu. Dumineca Tomei căduse la 30 Aprilie. Intr'adevăr mulți țăranî s'a întors îndărăt, dar tot n'au biruit Ungurii, pentru că vre-o patru-șeci de miî de țăranî s'au împrăștîat prin satele vecine și au așteptat în liniște ziua de 15 Maiu.

Eu n'am de gând să vă povestesc cum a fost adunarea alcătuită și ce s'a întîmplat atunci la Blaj, nici ce hotăriri au luat Românii, căci n'am loc pentru acesta. Urmările ei n'au fost fericite: Ungurii n'au voit să stea de vorbă cu Românii și au trimes oști asupra lor. În urmă Românii s'au organizat și ei ca ôste și au început sângerôsa tragedie pe care a condus-o în sudul și în mijlocul Ardealului iubitul eroi popular al munților-apuseni, Avram Iancu, numit până astă-di Regele Munților. Sfirșitul și al lui Iancu și al aspirațiunilor românesci a fost tragic.

Adunarea din Blaj rămâne totuș un mare eveniment în istoria neamului românesc, căci negreșit a fost cea maî puternică manifestare de viață națională a Românilor de peste munți. Pentru întreaga istoria noastră rămâne ca un exemplu de entusiasm național și de consciință națională, și o dovadă că și Românii când e vorba de dreptul lor, sînt iuți și tenaci și că, la o vreme de mare pericol, și noi ne putem scula ca o națiune înarmată, așa că 'n câte-va zile poporul întreg să fie sub stéguri.

LUCRURI SFINTE

Cred că v'ați gândit vre-odată să căutați, pe cari lucruri le numesce Românul sfinte? Adică, ce ține poporul nostru sfint pe lume.

Lăsăm la o parte lucrurile și persoanele cari intră în sfera religioasă a credinței creștine și a cultului ei. Aceste sînt numite sfinte pentru o cauză bine știută. Așa, sfînta biserică, sfînta cruce, sfînta evanghelie, sfîntul mir, Sfîntele Paști, Sfîntul Dumitru, etc.

Nu de-acestea ne-ar fi vorba, ci de lucruri cari nu aŭ a face nimic cu credințele religioase și totuși sînt numite sfinte. De tóte, acestea sînt numai câte-va, iar cele mai de căpetenie sînt numai patru: sórele, luna, diua de astă-đi și bătaia. Dintre acestea sfînt într'adevăr, tot așa de sfînt ca și lucrurile ce țin de religie — ba, gîndesc că și mai mult decăt acestea — este sórele. Românul vorbește de sfîntul sóre ca de Dumneđeu. Cătă religiozitate e în vorba Românului cînd vorbește de fața sfîntului sóre! El nu scie nimic pe lume mai vrednic de iubire, de admirare, de respect decăt «sfîntul sóre cînd răsare». Câte credințe populare, câte obiceiuri sînt legate de sfîntul sóre; și de multe te-o fi 'njurând Românul în necaz, dar sórele nu-l pomenesce, pentru că-l ținè mai sfînt decăt însuși Dumneđeu. Și e natural să fie așa. Dumneđeul creștinilor e prea abstract, Duh nevăđut și pretutendeni, iar popóarele vreaŭ pe Dum-

needeu concret, să-l vadă, să-l audă — de-aici pornesc idolii. Iar sórele este într'adevăr dătătorul de viață a tot ce e pe pământ : de ce să nu i se închine ómenii, ca puterii celei mai de căpetenie a lui Dumneđeú, și apoi ca și când însuși el ar fi Dumneđeú unul și singur !

Sfinta lună e mai jos pe calea sfințeniei. Poporul nostru a fost și este adorator al lunei în tótă puterea cuvintului. Luna-nouă, mai ales, este centrul unui cult cu mult mai răspândit și mai adinc înrădăcinat în poporul românesc decât al crucei și al evangheliei. Vă miră lucru, dar e adevărat. Căutați și vă dați sémă, câte obiceiuri avem noi la luna nouă, câte superstiții (dacă vreți să le dicit așa), cântece și descântece de lună-nouă, câtă credință în Craiu-nou, în Sân-Toaderii primăverii, în Paparude și într'alte sėrbători de lună-nouă. Bine înțeles, sórele are un cult cu mult mai larg decât luna, și într'o mie și-o sută de chipuri i ne închinăm lui și-l facem obiectul cultului nostru. Despre acestea o să vă mai vorbesc eu altă-dată. Acum le pomenesc în trecut.

Diua de astă-đi e sfintă pentru alte cuvinte. Pe ea o invocăm ca să ne-ajute. Eu de multe ori am stat și m'am gândit la lucrul acesta : Românul tótă diua îți cântă de sfinta đi de astă-đi, tot numai la ea se gândesce, și nici-odată nu-l taie capul să se gândescă și să-ți vorbescă și de sfinta đi de mâine. La mâine nu se gândesce Românul nici-odată — așa e firea lui — și, dacă imi este ertat să glumesc, și-o fi dicit și el : «Ce poți face astă-đi, nu lăsa pe mâine», și-și cheltuesce astă-đi tot ce are în pungă, fie în tirg fie în cărciumă, că de ce s'aștepte cu banii să i cheltuiască mâine dacă 'i póte cheltui și astă-đi.

Ei! și-apoi bătaia ! E sfintă pentru Român. De unde până unde ? Când îți trage Românul o sfintă de bătaie, apoi las' că-ți ajunge. Mult a fost și el bietul bătut de sórtă, bătut de toți câți au trecut prin țara lui, de toți câți s'au aședat în ea, de ce să nu bată

și el ca să-și mai răsbune sufletul? Iar ce faci, să faci cu inimă; când bați, bate să scii că ai bătut, bătaie sdravănă, o sfintă de bătaie care de alt-fel poate fi tot-odată și sfintă și «a dracului». Că Românul îți trage și o bătaie a dracului, când se supără.

Sfinta de bătaie a fost de când lumea un mijloc pedagogic. Unde n'ajută vorba, ajută bățul, iar bătaia e sfintă pentru că e din raiu, sau ruptă din raiu. Acu, vorba asta cu raiul, ved că mulți o înțeleg pe dos, și cred că ar fi o învățătură a Românului anume că bătaia e bună și iertată. Că e bună câte-odată, dic și eu (când așa avea s'o dau, nu s'o iaă), numai că vorba Românului nu spune asta, ci constată un adevăr. Românul spune că bătaia e cunoscută încă din raiu — nu din cela al dreptilor, de după morțe, ci din raiul pămîntesc al lui Adam și al Evei — și că bătaia se pomenesce chiar de la facerea lumii, pentru că Adam și Eva au fost bătuți de Dumneđu iar Arhanghelul sta gata cu sabia să le mai tragă câte-va dacă ar fi căutat să se întorcă în raiu.

Asta e tot: omul a știut de bătaie încă de pe când era în raiu. De aici e pornită vorba; ómenii, veđi bine, au căutat s'o potrivească după cheful lor și să-i dea înțelesul care le venea lor mai bine la socotélă, ca să-și pótă dovedi dreptul de-a bate.

Afară de acestea patru, mai sînt câte-va lucruri «sfinte», dar numite așa mai mult în glumă, afară de «sfinta frică». Iar unele sînt necuviinciose. De căpetenie însă, și în de obște cunoscute și rostite, sînt tot numai cele patru.

Spusesem mai înainte, că la noi cultul lunei și al sórelui e mai răspândit decăt al crucii și al evangheliei. Sîntem adică reî creștini? Credem mai mult în sóre și lună de cât în biserică și evanghelie? Eu n'o dic, și așa putea-o dice, că e adevăr vedut și dovedit. O dic numai că avem fórte mult fond religios păgân. Că nu e țaranul religios? Ba dinpotrivă e religios până la spaimă, până la absurd — dar nu în cele creștine, ci în cele păgâne și moște-

nite din moși-strămoși. Superstițiile sînt un fond religios al poporului, și toate popóarele creștine îl au, o, și încă în ce măsură! Iar asta nu e tot-de-auna bine.

Iată, Românul dice cu gura plină și-î șade bine când dice *sfîntul sóre*, și dacă dic eu și tu și altul așa, nu ne cade nici cum vorba, e naturală, e întrupată în noi. Când însă auzim pe cine-va dicînd că a fost la sfînta biserică, că a sărutat sfînta cruce, ne jignesce vorba *sfîntă* și numai de cât se nasce în noi bănuială că cel ce le rostesc orî e bigot orî fățarnic și că nu le spune fiind-că așa e vorba Românului, ci pentru că le caută anume ca un fariseu. Și póte că nu e, dar asta e impresia ce 'ți-o face. Și apoi altă mărturie: în frazele clasice ale poporului, în proverbiu, Românul nu întrebuintează pe *sfînt* ca atribut nici-odată pentru lucrurile religioase. Căutați d-vóstră proverbiile și veți vedea. «Nu-mi pun căpul sănătos sub evanghelie» — «cine crede în cruce, ca crucea se usucă» — «nimeni nu-î prag de biserică» — «a purta pe la icóne» — nu sfînta evanghie, sfintele icóne etc. Dar în comparațiile sale dilnice, în proverbiu, dice dinpotrivă: «curat ca fața sfîntului sóre» — «să n'am parte de sfîntul sóre» și altele.

Lucrurile din sfera religioasă creștină nu le ține sfînte în adîncul sufletului. Dovadă e și purtarea lui, și limba în care întrupază gîndurile. Iar lucrul acesta, adecă nepăsarea lui de religia creștină, nu e tocmai de lăudat. Dacă dice sfîntul Gheorghe, sfîntul Dumitru etc., o face de-o parte că n'are încotro, căci alt-fel n'ar fi deslușit și nu s'ar sci despre ce Dumitru vorbesce (sînt óre-cum termenî tehnici), iar de alta că acești sfînți și alții corespund personelor mitologice păgâne pe cari le scie înainte de a fi fost creștini pe lume.

Unul singur e sfînt pe lume alături cu sórele: Dumneđeú. Dar pe El îl scoate Românul cu totul dintre ceialalți «sfînți». Băgați de sémă, că Românul

tuturor lucrurilor și persónelor din sfera religiei creștine le pune atributul sfânt înainte : sfânta cruce, sfântul mir, sfânta biserică, sfintele taine, sfânta cuminecătură, sfântul apostol Petru, sfânta Minodora, sfinții părinți, sfinții Arhangheli — însă nici-odată lui Dumneđeü nu i-l pune înainte, ci numai după el : Dumneđeü sfântul ! Nu ȃdice : scie-o sfântul Dumneđeü, ci, scie-o Dumneđeü sfântul, și așa în tóte. Iar asta nu e întimplare.

ROMÂNII ȚINĚND DRUMUL LUI NAPOLEON CEL MARE

(Episod din istoria militară a Românilor ardeleni).

Din istoria campaniei lui Napoleon în Italia (1796—1797), e cunoscut faptul, că războinicul împărat — pe atunci numai general, tânăr, de douăzeci și șapte de ani — trei zile s'a svîrcolit de geaba să respingă un batalion de Austriaci, pe care dacă l-ar fi putut birui ar fi nimicit întreaga armată austriacă.

În raportul ce-l face însuși Napoleon către directorul republicei spune limpede, că singur acest batalion l-a adus în neputința de-a încungiura și de-a strivi cu totul armatele imperiale ale Habsburgilor. El admiră statornicia și vitejia acestui batalion «îndrăcit» și n'are destule cuvinte să laude îndărătnicia acestor Nemți, a căror rezistență a fost într'adevăr neînchipuită de eroică. Cronicarii pun în gura lui Napoleon cuvintele că de-ar avea el un asemenea batalion, ar ajunge la Viena în trei zile.

Napoleon însă nu scia pe cine laudă. Acel batalion nu era de Nemți. În întreg batalionul era un singur Neamț, maiorul, și-l chema Voestenradt; toți ofițerii și soldații batalionului până la unul erau Români. Ei, Românii au apărut podul peste care n'a putut trece Napoleon trei zile de-arîndul, cu toate că el, vrednicul și norocosul general, s'a opintit în chipul cel mai desperat să-i arunce îndărăt de pe riul Apone și de pe mocirlósele lui maluri.

Era batalionul al doilea dintr'al doilea regiment de plăeși români, din Nordul Ardealului. Celelalte două batalioane ale regimentului se luptau pe vremea acesta la Rin cu oștirile republicei. Românii pe vremea aceea formați în Austria o armată separată, un corp mic compus din două regimente de infanterie cu tunuri, și unul de cavalerie. Regimentul de cavalerie n'a avut prilej să se distingă în lupte; regimentele de infanterie însă — unul în Nord la Năsăud, altul în Sud, la Făgăraș, — a fost oște de elită, o dorobănție despre care un istoric austriac dice că «era singura oște, pe ale cărei urme puteau Habsburgii să alerge cu încredere veghiată pe câmpul de luptă».

Numele obicnuit de «phalanx valachica prima, secunda, tertia» pentru batalioanele unui regiment și ale celui alt se regăsește mai prin toate ordinele de și ale armatei austriace, până la 1866, date pe timpul luptelor câte le au purtat Habsburgii de la 1796 încôce. Aceste «falange» au fost avant-garda oștilor imperiale, și de nenumărate ori generalii își cereau onóra de-a li se da câte un batalion «transilvanico-valah» sub comanda lor. Și iarăș de multe ori, după lupte mari, câte o «phalanx valachica» era scósă și lăudată în fața întregii armate («in conspectu totius exercitus» e termenul întrebunțat de generali, în rapórt).

După ce Napoleon veni în Italia și luă comanda supremă, oștirile austriace au fost bătute mereu. Împăratul Austriei, vedându-se strimtorat, a trimis în Italia alte două corpuri de armată. Într'unul din acestea se afla și batalionul românesc al doilea. Amindouă corpurile aveau să se unescă, dar nu le-a dat răgaz Napoleon. În cele dintâi zile Napoleon a fost bătut de primul corp la Piave, a fost respins, apoi după câte-va zile de la Verona, iar în a treia luptă la Caldiero, unde Napoleon a atacat pe Austriaci cu totă puterea oștilor sale, a aflat atâta rezistență în cât a trebuit să se retragă și a

intrat în grijă, căci sosea celalalt corp de armată austriacă din Tirol și-i cădea în spate. Napoleon atunci a atacat din nou corpul de ôste ce-l avea în față, ca să-l împingă îndărăt și să-și facă larg.

Posițiunea cea mai importantă pe care trebuia s'o ia Napoleon era tocmai podul de la Arcole, la Areda Veneției. Dacă ar fi luat Francezii podul, armata austriacă ar fi fost la rîndul ei, ea acum încungiurată și atacată de la spate, și ar fi fost fără îndoială nimicită.

Apărarea podului a fost încredințată batalionului românesc. Se înțelege, malul era apărat de altă ôste, dar podul însuși era dat în sîma Românilor.

Chiar în capul podului stetea căpitanul Rotar, care a și fost ucis în ziua dintâiu. După datele oficiale, cei ce s'au luptat în fruntea frunții au fost stegarul Toader Răul, sergentul Gavrilă și căpitanul Herța cu cetele lor.

Nu e de comparat, bine-înțeles, dar cu tôte acestea pomenesc aci lupta de la Călugăreni, pentru că amîndouă aceste lupte au puncte de asemănare. Francezii isbiră pe Români cu adevărată furie. Generalul Augereau cu stégul în mână mergea însuși în fruntea ostașilor ; neisprăvind nimic, a luat atunci Napoleon stégul și a comandat atacul în personă. În învălmășală, adjutantul său, Muinon, a cădut lângă el ; Lannes, generalul a fost rănit, și însuși Napoleon, apucat de virtejul soldaților săi cari fugiau, a ajuns în mocirlă și a scăpat cu greutate din noroiu.

A doua zi lupta la pod, cu Români, a ținut din zori pînă sîra. Napoleon însă, prin mișcări dibace, a încungiurat poziția și a făcut a treia zi pe la amiazi să se retragă Austriacii din poziția lor. Români însă la pod au ținut lupta pînă în amurg și apoi s'au retras și ei.

Intr'acele zile au murit din batalion un căpitan și o sută trei-zeci și cinci de ostași, trei căpitani și doi locotenenți și șase sute cinci-zeci și patru de sol-

dați au fost răniți. Un căpitan cu 45 de oameni au ajuns în captivitate. Dintre răniți au murit în zilele viitoare 260, așa că apărarea podului au plătit-o Românii cu viața a 395 de oameni. În mâinile Românilor au încăput 350 de Francezi, luați ca prizonieri. Într'aceste trei zile a fost o luptă mare, ceea-ce se vede din numărul morților care se ridică la 20.000, cam atâția Francezi câți și Austriaci.

Acesta a fost «îndrăcitul» batalion, pe care-l lauda Napoleon cu așa de mari cuvinte. O «falangă valahică». Iar fapta ei, care i s'a părut așa de eroică și îndrăsnită celui mai îndrăsnit general al timpurilor moderne, a fost și atunci recomandată prin ordin de zi, ca exemplu de statornicie și vitejie, și este și astăzi prea mărită și neuitată. Și acum se mai dă ca exemplu, fie prin scrieri istorice, fie prin cărți de citire tineretului, numai cât — se înțelege — batalionul e numit «de Nemți» sau cel puțin «batalion austriac», dar nimeni nu-și mai aduce bine-bine aminte, că el într'adevăr era «transilvanico-valah».

UN EMIGRANT

Din România pân'acum n'aũ plecat țărani de-ai noștri în America ; aũ plecat însă mulți din Ardeal și din Ungaria, dar mai ales din Bucovina. Pricina nu e atâta sărăcia, care te face une-orî — e adevărat — să ia lumea în cap, căci Românul care a scornit vorba : «nu da Dómne omului cât póte răbda», răbdă cu púterea nevoile sărăciei și nu se depărtéză de pămîntul strămoșesc și scie că pâinea străinului, orî cât ar fi de bună, tot nu e ca'n țara ta. Românului îi este frică de drumuri și de apă, și sărăcia nu este în stare să-l urnescă din loc, ca să bată calea mînzului prin lume pînă la calea întórsă. Pricina, după cum se vede, este alta : ademenelile străinilor, cari speculéză munca brațelor și caută, de când cu desființarea sclăviei negrilor în America, să-și facă trebșóra cu țărani ademeniți de dincóce de Ocean. Se înțelege, sărăcia plécă fórté ușor urechea, și fómea face să te lași ademenit de toți trași-împinșii care-ți fágăduesc marea cu sarea și în urmă, când nu mai aũ nevoie de tine, te lasă cum e mai rău și unde ți-e mai suptire ața.

Veți fi cetit prin gazete pe ici pe colea, ce scriu amăritii și vrăjiții de ei emigranți în America despre traiul lor. Le plângi de milă, ce spun, și cum s'ar întórcé și nu mai aũ cum. Dar fie-care să secere ce-a seménat !

Vreați să vă povestesc acum tocmai despre un ast-fel de imbrobodit, care a emigrat acum cincideci de ani în America, nu știu de ce și pentru ce. I-am cunoscut frații și surorile; și mi-a spus că l'a vădut acum mai de curind, un prieten al meu care a fost prin America, unul care bate țările așa numai de florile-mărului, ca iubitor de aventuri cum este. Prietenul meu, om de alt-fel cu carte și cu dare de mână, a apucat să colinde lumea. Abia s'a întors din America și iarăși nu l'am vădut. Am auzit în urmă, că a plecat în Africa în Transvaal, luat de după gât cu nisce oficeri engleji, cari umblă și póte umblă și acum după nebunateci prin țările Europei, ca să-i ducă, cu bună plată, să se lupte contra Burilor. Măcar dac'ar fi fost întors, lucru: să se bată pentru Buri, căci bieții de ei sînt de dece ori mai vrednici.

Eu vă povestesc acum în locul prietenului meu; de aceea când voiți dice «eu» în povestire, să știți că nu sînt eu, căci n'am fost prin America și nici n'am de gând să mă duc. Povestesc scumpul meu prieten, iar eu numai însăilez vorbele lui.

Plecasem într'o primăvară. Aușind cei din sat că plec în America, așa numai ca să văd lumea lui Dumneșeu, Ion al Anei mi-a dat o scrisóre pentru Pavel al Anei, care-i era frate bun și era dus de mult în America. Scia că e acolo, dintr'o scrisóre a lui Pavel, de acum patru-deci și opt de ani, căci de atunci n'a mai scris acasă. În America! Dar în ce oraș? Nu se scia. Acum, ce-o da Dumneșeu, America doar n'o fi așa de mare ca să nu găsec eu pe Pavel al Anei. Dar dacă a murit? Dar dacă a plecat din America în China, ori în lună ori pe tărîmul smeilor ori în țara lui Por-împărat pe unde a umblat numai Alexandru Machedon! Dar dacă s'a făcut boer mare și și-a schimbat numele?

Ei, într'un noroc. De mă voiți întórce cu scrisórea tot în buzunar, cine să mă ducă la judecată?

Pe mare se învîrtia lumea cu mine. Par-că intrase

în capul meu un batalion de draci. Și-mi era rău, rău de nu voiam să mai văd sórele, și de zăpăcit ce eram nu sciam nici cum mă chiamă.

Am ajuns în New-York séra. Ce de lume, ce de corăbii, ce de sgomot. Dac'o fi în fundul Iadului numai pe jumătate ca aici, apoi — tot mai bine în raiu fără vin și fără naiu! Și ce mutre de ómeni, maică sfintă, și vorbeau ca la Turnul Vavilonului! Și nu înțelegeam pe nimeni. O mai rupeam cu ei pe nemșesce, mai făceam semne ca mușii, și mă stam și ca viteii.

Mi-am dat cuférul unui hamal, să mi-l ducă la un otel apropiat de port. Hamalul, un ticălos de Englez cu nisce favorite de-un cot, apucase razna înainte. Eú după el. Imi fuge cu cuférul! Il ajung, ca vai de mine, și-i fac semne că eú n'am picóre așa de lungi ca el. Că le și avea! Curat rēschitóre. Și iarăși a început să alerge, fără să-i pese de vorba mea. A trebuit să-mi ieaú picióarele de-a umérul și cu limba scósă să fug după el. In cale s'a întâlnit cu alt hamal, ce venia spre noi tot așa de iute.

— Cât ai luat?

— Mai nimica tótă.

Eú am rămas cu gura căscată. Cine-a vorbit așa? Eú nu. Hamalii! Dintăiu imi venia să rid. Vorbiră din fugă, fără să se uite unul la altul, așa cum nu ne putem noi vorbi ómenii de prin Europa.

— D-ta ești Român?

Hamalul, fără să se mire de mine, par-că l'aș fi întrebat în limba lui englezescă, răspunse:

— Eú nu. Celalalt.

Acesta era într'adevăr Englez și trăise câți-va ani prin Brăila. Cât de bine mă-a părut de «Énglezul român», nu vă pot spune. Celalalt «Românul englez» care era adevărat Român, avea No. 347. L'am căutat anume. Era dintr'un sat de pe lângă Temișóra. De părere bună, am speriat pe-un cârciumar cu vinul cât l-am bėut. De la acesta am sciricit multe lucruri și-am aflat și despre Pavel al Anei, se înțelege,

după multe cercetări și după multe zile. Țineam mult să-î dau lui Pavel scrisoarea.

După spusele câte le-am adunat, Pavel era bătrân de tot și orb, sărac lipit, și trăia ca vai de om, cu baba lui, într'un bordei din marginea unui sat de pe lângă New-York. Făcuse parale — ghici cu ce? — cu vîndarea de sfirleze! Auzi tu, să te prinzi cu America. Faci bani cu sfirleze! Dar tot ca o sfirlăză i s'a învîrtit norocul și a ajuns pe drumuri.

L'am căutat odată acasă. Un bordei cât o ciupercă; într'însul un pat fără perne, o masă și un singur scaun, pe care ședea bătrânul, slab și numai ose. Avea la vre-o șapte-șapte de ani.

Când am intrat, baba lui a început să țipe cam așa cum țipi cătră un câine străin când îți intră în curte.

— Ce e, femeie, iarăș, ce e? întrebă el englezesce, și par-că vorbea din fundul unui mormînt. Ce-a răspuns femeea nu știu, căci nu sciam englezesce de cât vr'o câte-va vorbe. O vedeam însă că e foarte supărată de venirea mea. Atunci eu am întreat dacă sînt în casa lui Paul Jefrison — așa își schimbase numele — și când mi-a răspuns bătrânul, de alt-fel foarte plictisit, un yes, eu am întreat pe românesce:

— În casa lui Pavel al Anei Morarului din Plopeni?

El își ținea cotele pe rezimătorile scaunului. La vorbele mele și-a ridicat mâinile puțin, apoi și le-a lăsat să-î spînzure ca mörte pe lângă scaun în jos. Dar altă mișcare n'a făcut nici una, nici din cap, nici din buze, nici din sprîncene. Și tăcea.

M'am uitat în fața lui, mult, mult. Sta tot așa. În urmă, am întreat a doua oră. El însă a stat tot ca mai înainte și nu mi-a răspuns nimic.

Intr'un târziu, întorcîndu-se femeea în bordei, căci a eșit când am intrat eu, bătrânul și-a ridicat capul și par-că mă căuta cu ochii cei orbi:

— D-ta cine ești?

— Sînt din Plopeni. Ți-am adus o scrisoară de la fratele d-tale, de la Ión.

— Mai trăește bietul Ión ? Și a dat din cap, cum face omul când îi vin lacrămile. Vai, vai, frate Ióne ! și și-a lăsat capul în piept.

M'a rugat să desfac scrisoarea să i-o citesc. Era lungă și încurcată, ca de la un țaran.

«De ești mort, să te erte Dumnezeu, scumpe frate Pavele, că și pe Nicolae rotarul l'a ertat și pe la noi se fac bucate destule da n'am putut să vii eu la tine, că tare mi-e dor să te ved, și tu nu mai vrei să scii de noi să vii acasă. Da, noi te așteptăm.

— Mă așteptă ! dice el, respicând silabele. Pe mine mă așteptă ei ? Dar al cui ești tu din sat ?

I-am spus. Iși aducea aminte de părinții mei.

— Ești tiner, cum se vede. Și ce vrei tu în lumea asta ? Vrei bani, ca mine ? Du-te îndărăt, băete, du-te că ești tiner. Pe mine mă așteptă ei ? O, să fiu tiner, aș lăsa aici averile lumii, și m'aș întorce acasă. Aș trece peste mare, câtă e, aș trece peste lume și m'aș întorce acasă. De sint mort, să mă erte Dumnezeu ! Vai, cum nu m'a ertat pân'acum ! Blestemat să fie ceasul când mi-a dat gândul să plec ! Să vie el la mine, dice Ión. El la mine. Iacă el m'a iubit, bietul Ion, și ar veni până aici ca să mă vadă. Eu, eu sint ticălosul, eu nu i-am iubit pe ei ! De i-aș fi iubit, m'aș fi întors la dinșii ! Pe mine m'așteptă ei ! Vai, pot să m'aștepte ! Dac'aș și avea puteri, ce să caut eu acasă ? Bătrân, să ridă lumea că am colindat lumile ca să mă întorc sărac acasă. Uite, când stau așa, ved cu ochii sufletului meu riul și satul, pădurea de lângă sat și lunca. Le ved și mi-e bine așa, și mi-e rău de mi se rupe sufletul ! Ce să fac acasă ? Cât de dor mi-e de toate, și eu să fiu între ele, orbul de mine, și să nu le pot vedea și să nu mă pot bucura de ele. Și cum aș putea trăi străin într'ai mei ! Ce să fac eu acasă ! Lăsați-mă aici, să-mi plâng viața întregă, o viață pierdută... Vai Ióne, scumpe frate, pe mine m'aștepti tu...

LEGEA DIN BĂTRÂNI

Cuvîntul nostru «legea din bătrîni» cuprinde tîntă mulțimea aceea de lucruri cari deosebesc pe-un popor de altul și-l fac să fie așa cum este și în alt-fel. Cuvîntul e frumos, căci într'adevăr *lege* sfîntă este tot ceea-ce ajută la unitatea și trăinicia unui neam. Alte popore au alte cuvinte pentru acest lucru, numai noi Romîni ne-am obicinuit să-i dicem *lege*.

Cel dintîi lucru pe care îl cuprinde legea din bătrîni este religia neamului. Romîni sînt de religie creștină ortodoxă, și din partea asta ar fi de-o lege cu Rușii, cu Grecii, cu Sîrbi și cu Bulgarii. Dar nu sîntem de-o lege. Putem dice că avem o religie cu ei, dar nu sîntem de-o lege. Religia creștină e dată de însuși Dumnezeu, dar numai în temeliile ei; de-aici încolo și-au făcut-o omeni, după felul lor de-a fi, după trebuințele feluritelor locuri, după obiceiurile pămîntului. Fie-care neam are alte tradiții religioase, alte porniri sufletesci, și tîte acestea influențază religia. Și așa deși religia cu al sîu cult este una în temeliile ei la tîte poporele creștine, ea e totuși foarte deosebită la creștinii din Apus și la cei din Răsărit, și apoi e deosebită chiar și la aceștia după locuri și neamuri. Biserica romînescă n'a fost nici-odată și nu este biserică rusescă ori grecescă, ci curat *biserica legii romînesci* și să dea Dumnezeu așa să rămăie cât o fi pămîntul. Rîge-l fie-care neam pe

Dumnezeu în limba pe care o are, noi îl rugăm în limba românească pentru că ne-a ascultat și ne ascultă.

În legea din bătrâni e cuprinsă apoi *firea și obiceiurile* unui popor. Firea popoarelor e felurită după viața lor, după sânge: aici se potrivește vorba că toate merg după neam. Așa din firea sa Spaniolul e sumet, Italianul iute și aprins, Francezul vesel și ușuratec, Germanul posac și serios, Englezul închis și lacom, Rusul fățarnic și rîvnitor la ale altora. Iar noi, în felul acesta, sîntem de o lege cu Francezii, cu Italienii, și Spaniolii, căci sîntem de o viață și de-un sânge, de aceea îi numim frați ai noștri. Și ne și potrivim, într'adevăr, în nespus de multe lucruri cu acești frați ai noștri, cu toate că sîntem depărtați unii de alții, în lucruri în care ne deosebim de popoarele vecine cu totul tot.

Iar obiceiurile ori le moștenesc neamurile de la părinți, ori le învață. Felul cum te îmbraci, cum și ce mănânci, ce cântece ai, ce jocuri, ce datini, ce obiceiuri ai la nunți, la înmormîntări și la praznice, cum și la ce te taie capul să faci: toate aceste sînt obiceiuri. Și ele merg după neam, și de aceea pe-ale noastre le găsim cu sutele și cu miile la popoarele de-un neam cu noi, la Italieni și la Spanioli și la Francezi, căci le-am învățat de la aceiași părinți. Obiceiurile acestea însă se schimbă și ele după locuri și vremuri. Peste noi au trecut alte vremuri și toate grele — ba năvăliri de barbari, ba stăpînire turcească — iar peste frații noștri altele, de aceea multe obiceiuri nu le avem la fel. Apoi, felul pămîntului țării și vremurile pot să schimbe nu numai obiceiurile dar și firea unui popor. Englezii au fost un neam leneș și bețiv, dar avînd o țară săracă, muntosă, și-au schimbat firea, ca nu să piară de fîme, și au alergat la industrie, iar astăzi sînt neam muncitor și econom. Fraii plugari de felul lor, dar neavînd ce ara, și-au schimbat obiceiurile după felul țării: aveau marea de toate părțile și s'au apucat de negoț pe apă, așa

că astă-dă stăpânesc mările pământului. Alt-fel e cu Italianii, și ei sînt înconjurați de tóte părțile de mare și-ar putea să pórte negoț pe apă, dar nu i-a tăiat capul nici-odată să-l pórte. De-o parte n'au fire de negustor—cum n'o avem nici noi și nici unii dintre frații noștri — de alta nu i-a silit nevoia, căci au mult pămînt roditor, și au rămas plugari. Și iarăși : năravul din fire n'are lecuire. Prin câte țări și printre câte neamuri și de cât amar de vreme trăesc Ovreii și se țin așa cum sînt și nu-și schimbă nici firea, nici obiceiul. Ovreilor nu li se póte spune proverbul că lupul își schimbă pěrul dar năravul ba. Ovreii nu și-au schimbat nici pěrul nici năravul de când îi scie lumea, și lupi au fost, lupi au rămas.

Dar «legea din bătrâni» cuprinde în sine un lucru cu mult mai mare decăt tóte acestea : *limba*. Ea, mai ales deosibesce pe un popor de altul. Nu pot fi mai multe popóre cu aceeași limbă, căci aceeași limbă însemnăză acelaș popor ; și nici acelaș popor nu póte vorbi mai multe limbi, căci ar înceta de-a fi unul singur. In Elveția, într'un singur Stat, poporul vorbesce, ce e dreptul, trei limbi : nemșesce, franțuzesce și italienesce, dar e un singur popor ca Stat, ca organizație, dar nu un popor ca neam. Italianii rămân tot cu obiceiurile, cu firea și cu religia lor, ca și Germanii și Francezii cu ale lor, și tot la matcă trag ei fie-care.

Limba e cea mai puternică legătură a unui neam. Ea e sufletul neamului, e firea și ființa lui. Aceleași vorbe nasc în noi aceleași gânduri. Iar toți câți au aceleași gânduri—ori și cum se numesc ele : aspirațiuni naționale, idealuri, năzuințe—merg pe aceeași cărare, biruesc aceleași priedici și au aceiași dușmani : ei fac un neam, unul și nedespărțit. Religia póte să fie felurită la acelaș neam : Germanii și Francezii sînt și catolici și protestanți și sînt neamuri puternice, Ungurii sînt neam vrednic de mirare, când te uiți numai la puterea neamului lor, și sînt și ei catolici

și calvină și mai știu eu cum. Noi Români ne ținem de două biserici, cei mulți de-a Răsăritului, cei puțini de-a Apusului, dar limba ni-e una, năzuințele și obiceiurile aceleași și sintem un neam. Limba e, la urma urmelor, legea din bătrâni a unui neam, căci prin ea trăesce neamul. Religia și limba se sprijinesc una pe alta : religia trăesce prin limbă — căci văi de neamul care e silit să se închine într'o limbă pe care n'o pricepe — iar limba trăesce prin religie, căci dacă ar și începe limba unui neam să piară, câtă vreme va trăi în biserică și in cărțile ei, ea nu póte să se stingă. Asta o scim noi, Români, mai bine...

STAN ȘI BRAN

Iacă doi frați de cruce ! Unde te învîrtesci tot de ei dai. Stan e cu tóte acestea om mai de frunte de cât Bran, căci tot-de-auna el e pomenit întâiu : *Stan și Bran*.

Afară de asta, Bran n'a eșit din satul lui, iar Stan a umblat lumea, căci e *Stan pășitul*. Apoi, colac peste pupăză, Stan e pus alături cu ómenii cum se cade, căci dacă nu e căpitan, e cel puțin ordonanța căpitanului, de-aceea se ȳice : *Orí Stan, orí Căpitan*. Dar de Bran nu se pomenesce una ca asta. În schimb însă ómenii au lăsat în pace pe Bran și au luat la vale pe Stan, că i-au scos o vorbă urită : *Caută Stan iapa și el călare pe ea*. Zăpăcit trebuia să fie bietul Stan ! Unii ȳic, că nu Stan își caută iapa, ci Nan. Acum, fie cum o fi, Stan orí Nan, ce ne pasă nouă ! Bran sciú că n'a fost. Bran nu s'amestecă în multe, dar Stan e ca mărarul, în tóte bucatele. Ba, și în răsboiú a fost. Sciți că în poesia «Peneș Curcanul» se ȳice într'un loc :

Pe-o nópte órbă Stan și Vlad

Eraú de santinele —

Ce noroc, că era Vlad acolo cu Stan ! Las, că nici Vlad nu e nu sciú ce de capul lui, căci i-au

ieșit vorbe multe, ba e ca *Vlăduțul mamiș*, ba că după ce e prost îl mai chiamă și *Vlad*, dar tot mai bine de cât Stan.

Eu cred că totă lumea ar fi zîmbit, dacă s'ar fi dis în «Peneș» :

Pe-o nópte órbă Stan și Bran

Erau de santinele.

Dar vorba e, cine Dumne-deu e Stan și Bran, de au ajuns de poveste? Numele Stan se vede că e rupt din Costan, ca și acesta din Constantin. E nume obicînit numai în România, peste Carpați nu se cunósce. Bran e mai ales nume familiar, dar nu în România, ci numai peste Carpați în părțile măr-ginașe cu Țara románescă. E luat după satul Bran și după vestitul castel al Branului în care pe vremuri era fortăreță și apăra trecătórea Branului. Va să dică Stan era muntean și Bran ardelean, și se vede că s'au asemănat și s'au adunat. Când s'au adunat, Dumne-deu să scie, dar de bună-sémă nu numai odată și nu într'o singură di. Asta o spuiú așa într'o părere. Dar póte că ei amîndoi nu sînt Români, sînt de peste Dunăre: Stancu și Brancu, orî Stanciu și Branciu. Sciú eu!

I-a adunat și graiul, căci dicătórele și proverbiile caută împerecheri de cuvinte asemănátóre la sunet. Stan și Bran e tot așa ca și: mare și tare, luntre și punte, calea-valea, multe și mărunte, lacul și dracul, marea cu sarea, una și bună, casa și masa, tace și face, jură și fură, cu cătel cu purcel, orî ca vorbele de alt-fel fără înțeles: ciga-miga, tercea-bercea, trosc-plesc, hodoronc-tronc, ciaca-paca, trénca-flénca, hurduz-burduz, cioc-poc, tîrța-pîrța și câte altele. Dar Stan și Bran, ca tipuri, mai au pereche pe Tanda și Manda, pe vestiții Tándală și Păcală orî pe Hodorosc și Trosc.

E adevérat, că s'ar fi putut face o pereche de prieteni și dintr'alte nume asemănátóre la sunet :

Radu și Vladu, Lache și Tache, și tot așa de scurte ca Stan și Bran ar fi fost Dan și Nan. Pe mine să mă cheme Nan ori Dan mî-ar fi rușine să ies în lume : adecă, de ce totă lumea să vorbească numai de Stan și Bran, și de mine Dan ori Nan nici să nu-i pese?

UN CAPITOL DESPRE LENE ȘI SUPERSTIȚIE

Ce poți să vorbești despre zilele săptămânii? Că sînt șapte, și că le chêmă așa și așa, că într'una nu e bine să torci, într'alta să speli, într'alta să frămîni (tot lucruri femeesci, săracele femei!) că una te apără de foc, alta de bóle, alta de trăsnet?

Iată, chiar de n'ai avea alta de vorbit, ți-ar ajunge și-ar și 'ntrece să vorbești cu de-amănuntul chiar numai despre cele ce le-am înșirat. Iar femeilor lesne-credătoare, și mai ales celor lenese, atâta le trebuie, s'audă că în cutare sat a orbit vr'o Sandă ori vr'o Mandă pentru-că a prins cu acul într'o Vineri o spărtură în cămașa copilului, ori că Siței i-a cădut vițelul în puț pentru că n'a ținut Joile! Atâta le trebuie, ca să se jure pe sfîntul Haralambie, cel cu aripi de foc, și pe marele Trofim care face 'n Raiu căldări pentru Ghehena, să nu mai pue mâna pe ac Vineria, nici pe sită Mercuria, nici pe mătură Joia, nici pe fus Martia, nici pe pieptene Sâmbăta, ferescă Dumneșeu! Cum să facă biata femeie una ca asta? Da n'are bărbat, n'are copii, n'are purcel ori cățel pe lângă casă, ca să li să tragă rēul din negrija ei?

Mă mir numai că femeile cari se jură că n'aŭ să pue mâna pe ac, pe sită ori pe fus, într'o anumită zi, nu s'apucă să jure, cele de la oraș că în cutare

și n'au să pue mâna pe suliman, iar cele de la sat
că n'au să pue mâna pe clondirul cu țuică!

Bat'o Dumneșu de muncă! Nu poți tu creștine,
nici cu gândul să gândești, câtă pacoste e pe-o le-
mee! Ar vrea să muncască și n'are când, că în
fie-care și e «legat» câte-un lucru cu «legătură
mare», iar cu legătură mică sint legate mai toate.
Singură biata Duminecă e și cu îngăduelă. Vineria
n'ai putut cârpi ceva la haine, că e cu primejdie,
nici Sâmbăta n'ai putut să te speli și să te lai pe
cap, că «scormonesci morții din somn», dar Dumi-
neca, de, mai coși ici colo, căci Dumneșu doar
scie că ai copii și trebuie să le cârpești petecile, și
te iartă; și te speli și te lai și te pepteni, bine în-
țeles pe vremea când e popa la biserică — dar când
vrei? că după sfânta slujbă trebuie să fii gata la câr-
ciumă că s'adună creștinii și începe hora.

Lunia e capul săptămânii. Nu e bine să dai ni-
mic din casă, că e pocinog și ai să dai săptămâna
întregă. Nu e bine nici să lucrezi nimic afară din
casă. Nici să sapi, nici să seceri, nici să aduni fin,
nici măcar să culegi surcele. Vai de mine, nu știi
că Lunia e rea de apă? Aduce ploie și înecuri, și
de lucrezi Lunia nu-ți mai crește părul, de ești fată,
și-ți cade de ești nevestă. Nu știi că Tudora, fata,
lucra Lunia, și-ai vădut cum i-a plouat la nuntă,
de n'a fost nici horă, nici veselie, nici nimic. De
geba i-a fost plânsul și necazul. Și-apoi ce să mai
lucrezi Lunia? Nu ești destul de oboșită de hora de
eri, și nu ți-e capul ca oia spartă de puiul de chef
ce s'a încins cu basamac la cârciumă? Las' că e
mare săptămâna, este vreme de lucrat.

Marția nu e bine de plecat la drum, nici să ieși
la câmp, că e rea de bóle și de lupi. Să mă fi tăiat,
eu n'ași fi crezut că vine Marțolea și ieă și mintea
și glasul nevestelor cari torc Marția. Te pui cu ne-
curatul? Ba și Mama-Pădurii se ține de tine, și
Drăgaica, ba te umflu Rusaliile, și rămâi ológă.
Bată-te pustia furcă! Da să nu vești fir de ață în

vięta ta și să n'ăi cămașă cu ce să te îmbrace când vei muri, și mâna pe furcă să n'o puî Marția.

Să trăesci, cinstită Miercuri, că ești ți mare și mijloc de săptămână, și ești ți curată că de aceia este Miercuria sfinta-văduvă curată. Cine-o pune mâna pe sită, să cernă, focul lui Dumneșeu pe capul ei. Și bube pe cap, albe ca țărițele ce rămân în sită, și junghiuri prin cruce, și să n'aibă astîmpăr ca făina când o cerni, și frămîntată să fie de necazuri și de rele ca aluatul din albie când îl frămînti. Nu e bine Miercuria, nici să bați porumb, nici să alegi fasole ca s'o puî la foc, nici să speli haine, nici să întinzi pânză la sóre, că tóte așa ți se întimplă cum le faci, pe semnul lucrării, și bătută ai să fii de draci în Gheena ca porumbul în saci și întinsă pe cărbuni aprinși ca pânza la sóre și zolită în cazanele iadului ca o cămașă pe care o zolescî în mâini ca să scoți murdăria, și cum storci cămașa udă învîrtind-o sul, așa te-or storce balaurii din ceea lume între mâini!

Joia e ți legată. Cine fierbe cămăși ori face leșie Joia, ori cine pune cloșcă ori iewa ouele din cuibar, vai de ea și de satul ei! Că peste capul ei aduce junghiuri și săgetături, iar peste sat piatră cât nucile, și fulgere și trăsnete. Cine se spală Joia, își aduce bôlă 'n óse și urit în casă. Numai cheful e bun Joia, și pețitul și logodnele și nunțile și ospetele. Cine-o scie alt-fel, alt-fel s'o spue, și cine-o dice că n'am dreptate, să dea Joimărița peste el!

O, d'apoî Vineria! Sfinta sfintelor și diua luminilor. Vineria nu e bine să lucrezi nimic pe sfinta lume, că tóte relele din lume stau în mâna sfintei Vineri. Cine cósse își cósse gura, cine tórce își întórce mașele, cine țese își scóte singură ochii pe ceea lume—ei, dar astea sînt nimicuri! Cine sparge ou Vineria, face culcuș moroilor în casa ei; cine-și taie unghiile, își pune spină pe drumul pe care-o merge ea desculță la județ; cine se spală pe mâini n'are parte de colivă, iar cine ațîță focul, își ațîță

flacăra de sub cazanul în care va fierbe ea în iad. Mai poftim, dacă ești femeie cuminte, să lucrezi!

Sâmbăta e ziua morților. Cine mătură prin casă, cine așterne patul, cine aduce apă, supără pe morți, căci ei cred că le stai cu mătura de pază, să-î alungi și că nu le dai voie să se odihnescă în casa ta și în patul tău. Să nu te pue Dumne-de-î să pleci la drum Sâmbăta, ca și Marția, căci într'acestea două zile a fost urzela lumii: Marția s'a pornit lumea și Sâmbăta s'a încheiat, și e rău să te puî cu Dumne-de-î la întrecere. Morte de năpraznă îți vine, dacă te apuci să coși cămașa Sâmbăta! Nu e bine Sâmbăta să porți cămașa cu gura la piept, ci numai întorsă cu gura la spate. De cinstit e bine să te cinstesci Sâmbăta, că de bei ceva bei pentru sufletul morților, încolo

Sâmbătă de-o lucra mōșa

Oiŭ lucra și eŭ și nașa.

Așa e cu posnașele aceste de zile. Aî lucra și n'ai când. Luniă nu e bine să umbli cu sapa și cu se-cerea, Marția cu fusul și cu furca, Miercuria cu sita, Joia cu albia de spălat, Sâmbăta cu mătura, iar Vineria cu nimic. Dar două lucruri să le țineli minte de la mine: nu e bine să coși și să te speli:

Luniă, că de ești fată îți plouă la nuntă, de ești nevestă îți mōre bărbatul. Marția, că de ești fată, nu-ți cresce părul, de ești nevestă îți cade. Miercuria de ești fată, rămâi nemăritată, de ești nevestă rămâi veduvă. Joia, de ești fată, te iewa unul urit; de ești nevestă, îți îngropi norocul. Vineria, ori ești fată ori nevestă, te pocesce sfinta Vineri; iar Sâmbăta, de ești fată o să te deoche, de ești nevestă ai să nasci copii morți. Dumineca nu e rea de lucrat, că n'are nici o putere, dar vorba aia: de-o lucra popa, oiŭ lucra și eŭ.

Și așa. Acum, că femeile nōstre cele harnice nu pun mâna pe ac nici într'o di a săptămânii, nu e lucru mare. Și bine fac. Las să cōsă calicele și cele

ce vreaŭ s'o pață pe ceea lume! De! Par-că nu pot copiii până sînt mici să umble pe uliți după vorba cântecului «îmbrăcați și invescuți cum din mame aŭ fost născuți», iar celor mari și bărbatului și ție, cinstito gospodăresă, nu vë puteți cumpăra de-a gata cusut tot ce vë trebuie, din oraș? Iar dacă se rupe cămașa, ce să umbli cu acul, pört-o ruptă, mai încinge-o cu curmeiŭ și-o légă cu sfori de teiŭ.

Și cu spălatul tot așa. Lunea nu te spelî, Marția nu, și așa câte zile are săptămâna ¹⁾).

Da ce? Dumneđeŭ a dat apa pentru alte cele, să pörte morile de apă, să rupă malurile și să facă noroiŭ pe uliți. Alți ómeni đic că a dat-o Dumneđeŭ și ca să ne spălăm cu ea și s'o bem. Iar-tă-le, Dómne. Dar atunci țuica și basamacul de ce l-ai dat?

BCU Cluj / Central University Library Cluj

---

1) Nu o spun în glumă. Asta e credința femeilor nóstre. D-l Sim. Fl. Marian, membru al Academiei, în scrierea sa «Sărbătorile la Români», vol. I, pag. 100—104 đice, vorbind de zilele săptămânii: «Marți... să nu te spelî și să nu faci leșie...» — «Miercuri... nu face leșie, nu fierbe cămăși» (nu spăla). — Joi... să nu te spelî că e rău de năpaste». — «Vineri... nu spăla cămăși...» Lunea, sciŭ de-acasă de copil, că nu e bine să te spelî. În tóte acestea «spălături» intră, se înțelege, și scăldatul (baia), de aceea nu face bae Româncea mai nici-odată.

CUM ÎNVAȚĂ OMUL CARTE

Am făcut și eu odată, în viața mea, o viteză. Am biruit pe bătrânul, pe Toma Pădurarul. Acu, el se cheama Toma din Capu-satului, și nici așa. Toma Bandrea se cheama cu adevărat, dar avusese casă în marginea satului, pe vremuri. Pe vremea mea nu locuia tocmai în margine de sat, căci se mai făcuseră case, dar numele i-a rămas. Iar cu numele lui, Pădure, vorba era și mai veche decât casa. Iși adusese nevastă de peste nouă sate, pe una Sinefta Pădure. Iar la noi în sat era neobicinuit numele Sinefta; dar nici oameni să-i cheame după părinți Pădure nu erau. Și de-atunci i-a rămas lui Toma porecla Pădurarul, pentru-că diceau oamenii — avea să păzescă o pădure.

Era om trecut de șese-deci de ani, dar voinic și sprinten. Și n'avea copii. A îmbătrânit și el și Pădurea, făcând avere. Că era oier mare, ținea câte trei sute de oi cu lapte. Era isteț și la cap și la vorbă și nu-l biruiau cu una cu două, când steteau oamenii la sfat și chibzuau cum s'o rupă mai înțeleptesce.

Dar eu l-am biruit, odată. Numai odată și bine. Și-am câștigat și cincisprezece mișoare. Au murit săracele, dar neamul lor trăește în sat la noi, și s'au făcut neam mare.

Eu nu știu cum a fost de la început, că precum încep un lucru și nu știu unde o să iasă, tot așa

ies lucruri mari la ivelă și nu scii unde o să iasă, tot așa ies lucruri mari la ivelă și nu scii de unde au început. Cum a fost, cum nu, scii atâta că eu mă apucasem să-l învăț carte pe moșul, pe Toma. La noi în sat nu sciaū mulți să citească. M'aș fi prins cu satul, că eu am mai multe degete la o mână de cât el cărturari. Dar asta e altă vorbă.

Nu i-ar fi dat moșului Toma una ca asta prin cap nici-odată, dacă nu i-ar fi căzut în mână o Alicsandric. O căpătase, o cumpăraseră, o găsiseră, Dumnezeu să alégă. Dar o avea. Și-a arătat-o unui cărturar de-al satului. Acesta i-a spus ce e și i-a citit din ea. O fi creșut, n'o fi creșut moșul ce-i spusese cărturarul, căci a mers cu cartea în sin la cărciumă, să întâlnească pe alt cărturar. I-a citit și acesta, și — mai mare minunea — a spus tot ca și celalalt. Moșul Toma a ridicat sprincenile și o cumplită bănuială i-a prins rădăcină în suflet. Omenii aceștia sînt nisce înșelători, cari vrău să-și bată joc de el. Cum de-au spus ei la fel, aceleași vorbe de pe sdrănța de hârtie? Au fost înțeleși. Moșul a smuls cartea din mână cărturarului, nu i-a dat nici bună ziua, și-a plecat.

Al treilea cărturar era departe în virful dealurilor, că era pe vremea cosei, și sta acolo să-și facă finul. Mai era, dintre săteni, căntărețul din strană pe care l-ar fi putut întreba moșul. Dar cu căntărețul avea ce-avea de împărțit, căci se dușmăneau de multă vreme, așa de mult, în cât moșul Toma dicea că nu merge la biserică cu lunile «numai de uritul căntărețului». Pe el, nici vorbă să-l întrebe.

Mai era notarul și popa, dar notarul venia tot la săptămână prin sat și era aspru și îndrăcit și om scurt la vorbă. Naiba să stea să-l întrebe, ce spune cartea! Iar dascălul, bietul, om venit dintr'alte părți prin sat, se îmbolnăviseră rău încă de cu iarnă și era acum în spital în oraș, că era flăcău și străin și n'avea pe nimeni în sat. Și acum mergea la școlă popa de învăța pe băieții omenilor. Iar popa — ferescă

Dumne-de-ă ! La popa nu s'ar fi dus odată cu capul. Ce-ar fi ȃis popa de tręba asta ? In loc să-ı citęscă ce spune cartea aceea, popa ar fi avut tótă dreptatea să se apuce să-ı citęscă din Ceaslov de ceas-ręu și de nebunęlă.

D'apoi cum ! Auđi dumnia-ta, să se ție moșul Toma de drăciı ca astea, să vadă ce spune-o horodorógă de carte, ca aia pe care o avea.

Ce să facă Toma acum, ca să afle ce spune cartea ? Dumne-de-ă să scie ce carte era, că băęții căți umblau la școlă nu sciaũ nici unul să citęscă in cartea moșului. Ce-or fi invęțand și băęții aștia la școală ? Cei mai mărișori, care eșiseră din școlă, flăcăiandrii, spuneau că pãrlita de carte a lui Toma e jidovęscă. Dar nu era, căci întrebasese el pe Jidovul din sat și i-a spus că e rusęscă. Dumne-de-ă să alęgă ! Dacă e jidovęscă, de ce nu spune Jidanul ? Ori nu vrea ! Dar cum să fie jidovęscă, dacă ai doi cãrturari, ómenı cinstiți și bătrãni, au spus că e romãnęscă și scrie : Povestea lui Alexandru Machedon ! Atunci minte Jidanul, că nu e rusęscă ! Tot romãnęscă e ! Numai e de mirare, că băęții din școlă citesc in cartea lor, iar in tr'a moșului nu. Iar flăcăiandrii spun că e psaltire de-a Jidovilor. Ei, poftim !

Și tot mai tare creșcea bănuiala in bietul creștin, că toți căți se laudă că citesc sınt ințeleși să spue la fel ; că nu spune așa in carte cum spun ei. Și nu in drãsnia să-și ȃică nici lui însuși, dar de-ar fi venit cine-va să ȃică : « Moșule, tótă cartea e minciună ! In carte nu scrie nimic. In carte face nisce incãrligãturi, cum il tae capul pe al ce le face, și moftangiii aștia țin ochii pe ele și se fac că spun ce scrie acolo, spun așa ce le vine in gãnd ; bună-órá cum aș face eu ! ». De-ar fi ȃis așa cine-va, moșul ar fi strigat : Amin ! Așa ȃic și eu !

Dar iarăși se lua de gãnduri. Și popa spune minciunı ?

Spune el din evanghelie așa cum il tae capul ? Nu scrie nimic in cartea lui ? Cum ar fi vrut să scie

citi, să vadă el cu ochii, dacă tot așa ar spune și el cum spune popa! Cântărețul minte, de asta nu se îndoia Toma. Minte, că e om pestriț la mațe. El spune din cap, ce i-o fi spus popa să spue. Dar notarul? Cum ține în cap atâtea nume de oameni și atâtea năsdrașanii câte le spune din bucovnele lui? Și-apoi e omul stăpânirii. Minte și el, și stăpânirea și totă lumea?

Ei, tot nu! Sînt oameni cinstiți. Dar cum fac ei, că spun toți la fel? Trebuie că e lucru mare scrisoarea! Mare de tot! Aș, mare, dar băeții din școlă cum citesc?

Îl ardea la inimă pe Toma. Și n'a avut astimpăr. Și-a călcat pe inimă, și într'o bună dimineță a plecat tocmai în runcurile dealurilor, la spatele lui Dumneșeu, la cărturarul de-acolo, să vadă ce spune cartea. Dar mai ales, dacă are să spue și el la fel cu ceilalți.

A scos cartea din sîn și i-a arătat-o. «A-li-csan-dri-a, po-yes-tea...»

Spune așa, acolo? întrebă moșul Toma, uitându-se drept în virful degetului pe care-l purta cărturarul pe sub rînduri.

— D'apoi, vești-bine. Ia stai! Unde-am rămas? Uite aici... «lui A-li-csan-dru Ma-che-don...»

— Spune acolo Machedon? dise iarăși Toma și făcea din gură, ca omul care a mâncat pere înecăcioase și să trudește să înghită.

— Așa spune. Ce? Nu știu eu citi? Orî ce mă tot întrebî? Ascultă tu ce-ți spui.

— Da nu spune-așa, strigă moșul Toma, nu spune așa! Imî pui capul, că acolo nu scrie nici un Machedon. De unde ști tu că scrie Machedon? Apoi, mi-au spus mie și alții, că scrie Machedon, dar de unde ști ei? Așa pot și eu să dic: Uite aici scrie Alicsandru Machedon, și când colo scrie — știu eu ce scrie! Dar nu scrie Alicsandru Machedon. Ia, lăsați-mă în pace!

Și apucându-i cu mânie cartea din mână, vru s'o

bage în sîn. Dar se opri. A scuipat odată așa ca la copii ca să nu-î deochi, și s'a uitat lung la litere. Apoi, ca un lunatec, a purtat degetul pe sub rînduri, încet-încet ca unul ce silabiséază.

— Unde scrie Machedon aici? și se el într'un târziu.

Celalalt, supărat și dărz acum, ca omul, se uită pe sub sprâncene. Apoi își întorse capul și se uită spre vale. De-odată, ca învîrtit cu mâna, se întorse, puse degetul pe hârtie și vorbi răstit.

— Unde scrie? uite aici!... și căutând câte-va clipite: Uite: M-a ma k-e che-d-o-n don Machedon. Ei! Poți să întrebî pe cine-î vrea. Da ce? Nu știu eu citi? Ce mă tot întrebî.

Moșul Toma par'că nici nu l-a auzit. S'a uitat lung, lung la încărligăturile gurguete pe care i le arătase cărturarul. Vedeă, precum le mai veduse, nisce semne crăcănate în toate chipurile, dar nu putea s'alégă nimic din ele. Machedon! acolo scrie Machedon! Trebuia să fie scris așa, căci alt-fel cum ar fi citit trei omeni la fel acele semne. Mare lucru! Celelalte vorbe erau mai omenesci: Alixandria, povestea lui Alexandru. Dar Machedon? Ce e asta? Și toți au dis Machedon! Și toți într'același loc. Cum știu ei că acolo scrie așa, și nu alt-fel, cine scie cum. Dar dacă nu scrie așa?

Și iatăși i s'a părut cu bănuială. Dumne-deu scie ce-o fi gândit în sufletul lui, că în urmă a închis cartea, a pus-o pe genunchi, a bătut cu pumnul în ea și s'a uitat drept în ochii omului, apoi a făcut odată hm! și a început să vorbescă despre fin și ploaie. Și tot întreba, de frică să nu-l întrebe omul de ce-a venit pe-aici. N'ar fi spus pentru lumea asta, că pentru carte. Și-i era rușine. Și cu tôte acestea, simția în inimă, că acum mai ales, acum ar fi fost în stare să se sue până'n virful munților să vadă ce e cu cartea lui.

O fi vedut el cărți în viața lui, ba evanghelia popii, ba psaltirea cântărețului din strană, ba pro-

tocólele de sub-suóra notarului, dar mâna pe carte el n'a pus nici-odată. Nici nu-i trecea prin gând să-și bată capul cum e scrisórea și ce meșteșug împelițat e acela să spuî din carte vorbe par'că le spuî din cap. O fi vr'un lucru mare? Nici la asta nu s'a gândit; o fi mare, o fi mic, tot una. Nu s'a gândit. Tot așa cum nu s'a gândit vedénd vrăbiî — și a vedut destule în viață — să scie câte pene are o vrabie pe ea. Cartea e meșteșug popesc, ce să-ți bați capul cu meșteșugul altuia?

Dar cartea asta, cea dintâi pe care o cunoscea, îi smintise capul. Adevărat, gândea și el că dracul își bate joc de om la bătrânețe. Il apucase dragostea să scie ce spune cartea aceia. Habar n'avea că mai sînt și alte cărți pe lume afară de-ale popii și ale cântărețului. Aie notarului erau nisce hârtii de-alea pe care scrie birul și nevoile ómenilor. Iar cartea lui eră povestea lui Alexandru. Psaltire nu era, că în psaltire nu sînt povești cu Alexandru. Nici evanghelie nu eră, că evanghelia e mare și grósă de-o ține popa cu amîndoué mâinile. Și apoi Machedon! Cine o fi fost! Vr'un viteaz mare, vr'un sfînt ca Haralambie cel cu aripi de foc orî ca Pălia care scaldă pe Scaraoțchi în leșie? Vr'unu de-ăia care s'a bătut cu Turcii, orî cine scie.

Eû nu vë pot spune cu de-amănuntul tóte cum aû fost, că eû — vedî bine — nu eram pe acolo. Mi le-aû spus mai târziu cãrturarii cei trei și moșul Toma, iar eû am spus numai așa cum mi-aû spus ei c'a fost. Eû le sciû cu de-amănuntul mai de dincóce, de când m'a luat și pe mine moșul Toma la întrebare cu cartea lui.

Câte vi le am spus aû fost așa mai spre vară. Și o fi trecut póte o lună și mai bine până ce să mă întorc eû iarăși în sat acasă, de la șcóla din oraș. Că învëțam carte latinésă, să mă fac și eû popă, ca tata.

Acu nu sciû, o fi fost a doua ãi, o fi fost a treia ãi, după ce am venit de la șcólă acasă, dar sciû că

era în cele dintâi zile și într'o Miercuri. Treceam pe ulița satului, singur. Vădusem că după mine venia moșul Toma, și tot la aceeași depărtare, așa că dacă mergeam mai încet, par-că și el zăbovia, iar când apucam mai iute, el tot ca mine. Eșisem din sat; eram printre semănături; el tot în urmă. În sfârșit m'am întors și mi s'a părut că moșul Toma a stat o clipă pe loc și par-că a voit să se întorcă și el, să mergă înaintea mea, ca și când ne-am fi jucat. Dar pôte de rușine, orî sciũ eũ de ce, a tot venit înainte spre mine. Atâta sciũ, că n'avea nici un drum pe-acolo.

Mi-a dat binețe și-a trecut înainte. Eũ l'am întrebat de sănătate și de altele, dar el par-că se temea să nu-l întreb ce-ar fi vrut el să mă întrebe, și a plecat.

Mai spre sérã iarăși l-am întâlnit. Stam în fața casei, în uliță. Iar acum nu mi s'a părut, sciũ anume, că venind drept prin mijlocul uliții, când a fost aproape, a pornit spre mine. Dar și-a luat sêma, și dându-mi bunã-sêra iarăși s'a întors spre mijlocul uliții. Și s'a dus.

A doua zi când am eșit din casã, cu cine m'am întâlnit? Cu Toma. Par'că mă pãndea.

— Ei, moșule Toma, numai noi doi sîntem pe uliță cât e ziua! am țis eũ glumind.

Nu sciũ ce mi-a rãspuns. Dar s'a apropiat de mine. Și ne-am dus așa amãndoi pe uliță la vale, și am eșit din sat. Am mers multã cale, vorbind de cãte tôte. Apoi ne-am întors. Și cu cât ne apropiam de sat, moșul par-cã se făcea tot mai zãpãcit, nu-mi rãspundea la întrebãri și aș fi putut să jur că nu scia ce-mi vorbesce.

De-odatã se ôpri în loc.

— Uite, pãnã nu intrãm în sat... să nu mă vadã ômenii... că d-ta ești om cu carte... spune de Machedon, da așa o fi?

Și-și bãgã mãna repede în sîn, dar o ținu acolo

și se uita la mine. Se înțelege, eu nu sciam nimic din totă povestea și nici nu bănuiam ce e.

— De Machedon? De Alexandru Machedon, care s'a bătut cu furnicile? am ținut eu, mai mult în glumă, căci credeam că e vorba de alt Machedon.

— Așa! De Alexandru Machedon! răspuse moșul, uitându-se cu ochii mari la mine, par-că ar fi voit să mă întrebe: dar de unde știi? Apoi suflând odată lung, par-că i s'a ușurat sufletul și scose cartea din sân.

— Ei, da. E Alixandria, ținse eu, uitându-mă la carte. O cunosceam. O aveam și eu acasă, cu litere latine. Asta era cu chirilice. Dar o sciam și pe asta.

— E Alixandria? Povestea lui Machedon?

— Așa, moșule. A fost un crai mare și a făcut vitejii multe și aici îi spune povestea vitejilor. Dar de unde ai cartea?

— O am. Tot așa mi-a spus-o și ei. Da n'am crezut. O am de mult, și aș vrea să știu ce spune într'insa. Da eu nu știu să citesc. Păi, nu i-am crezut, că, uite, ce știu ei? Dacă mi-ar fi spus trei în trei feluri, i-aș fi crezut, că doră ei știu carte. Dar mi-a spus la fel, și nu i-am crezut. Ce știu ei! cartea e meșteșug mare...

— Nu-i așa mare, moșule Toma. Da stai și spune-mi: D-ta ai muls multe oi în viață, e meșteșug a mulge vite? Póte orî-cine să le mulgă?

— Orî-cine, nu. E meșteșug... da ce meșteșug! numai cine nu vrea, nu-l învață.

— Apoi tot așa e cartea, moșule. Nu toți știu să citească. E meșteșug, dar numai cine nu vrea, nu-l póte învăța.

— Dicit, d-ta, că știi carte multă!

— Ba eu țin alt-fel. E mai greu meșteșug a mulge oile, și a face o mămăligă, decât a citi într'o carte. D-ta dacă vrei până Duminecă, poți să citești ce scrie în cartea asta.

Moșul dintâiu dete din umeri. Apoi s'a uitat repede la mine, apoi la carte și iarăși la mine.

— Eü ? Până Duminecă ? Mai greu să mulgi oile ? Da cum Dómne ! Cum e asta ? Să sciü ce scrie aici ? și bätu cu dosul mâniî în carte.

— Aici, și într'altă carte, și'n psaltire și unde vrei.

Acestea erau prea multe de-odată pentru Toma. N'avea cap să cuprindă atâtea lucruri pe dos câte î-am spus. Să citescă el ? Până Duminecă ? El, Toma Pădurarul, să scie ce spun nebunele alea de cârlige strimbe din carte ? S'a uitat el de multe ori la ele și i se păreau așa de posnașe, în cât îl umfla risul. Una stă într'un picior, alta în două, una e cu ureche, alta fără, ba staü crăcănate, ba staü drepte ca funia în traistă, ici una cască gura să te îmbrace, colo alta stă și plânge.

Și să le scie el alege și culege ?

Dar nu trecuse nici săptămâna, și moșul își schimbase părerea. Cunoscea toate literile și silabisea. E și de prisos și anevoios să vă spuiü cu de-amănuntul, cum am dres și cum am făcut, până ce vedui pe moșul meu silabisind. I-am arătat literile, cu un cărbune pe o lespede frumoasă pe care o căutaserăm anume pe marginea riului, între stânci. Și voia să învețe, voia cu tot dinadinsul, și-î rideau ochii de mulțumire și de bucurie când găsea în carte litere de pe lespede. Să scrie nu l-am putut face, și nici n'am voit ; îi desemnam numai literile cum sînt în tipar și-l puneam să le caute în cartea lui. Și le-a învățat iute, cu atât mai iute cu cât vedea că este așa de lesne să citesci.

— Că, deü așa, imi dise el odată, nu e nu sciü ce meșteșug mare să citesci !

— Firesce, că nu. Ți-am spus eü, că e mai greu să mulgi oile. Nu mai să vrei.

— Vreau, vreau ! Să ridă baba mea de mine cât o vrea ! Să ridă satul. Las să ridă ! Rid proștiü. Cine e cuminte, cum să ridă ?

Și m'asculta ca un copil. Și stam și mă miram de el, cât de adînc își înfipse el gândul în cap să învețe carte, om la vîrsta lui !

Tómna, când începe șcôla, eü am plecat în oraș și l-am lăsat pe moșul Toma silabisind în Alexandria lui. Când m'am întors iarăși în sat, aprópe peste un an, am găsit pe moșul Toma cărturar gata. Și m'am mirat de ce-am găsit.

Sosisem Sâmbătă séra acasă. Duminecă m'am dus la biserică. Nu-mi credeam ochilor și n'ași fi cređut odată cu capul — dar era adevărat! Moșul Toma era în strană lângă cântăreț. Doi ómeni dușmani, care o viață întrégă nu s'aü putut suferi: când se întâlneau la punte, unul da prin apă, când intra unul într'o casă celalalt eșia. Și acum erau acoloa amândoi, în fața mea, numai ei doi în strană! Și moșul Toma îi ținea par-că de urit cântărețului: mormăia încet, când o lua cântărețul mai tare, iar când mai slăbea cântărețul, moșul Toma îi apuca din gură vorbele și cânta mai cu glas, par-că ar fi cărpit la cântec ca să nu se rupă.

Ce s'a întâmplat cu ómenii aceștia? De-abea puteam aștepta să se sfârșescă slujba și să-i întreb. Eü singur nu mă puteam dumeri!

Moșul Toma stătuse tare de Alexandria lui. Acum citea cu fuga și în ea, și în Psaltire și în Ceaslov. S'a mirat satul și-a rís. Rídea și moșul, dar de părere de bine. Mergea serile la cărturarii satului și citeau împreună. Dintru început citea în fața lor, numai ca să vadă dacă într'adevăr el citește cum e în carte și dacă și alții spun tot ca el din cartea lui.

De la o vreme cântărețul a băgat de sémă că moșul Toma nu se mai feresce de el. Ba, începuse să-i dea bună ziua. Odată l'a găsit în cărciumă, și în loc să se întórcă din prag, cum făcea de obiceiü, moșul a intrat și a cerut un pahar de rachiü și pentru cântăreț. Ei, moș Toma putea face cinste, că era bogat, iar cântărețul sărac și cu copii mulți. Cântărețul n'a știut de zăpăcit și de mirat pe ce lume se mai află, când a văđut că Toma îl cinstește. Și apoi a fost — Dumneđeü să le scie pe tóte de-aríndul — că din ți în ți moșul Toma se întilnea tot mai des

cu cântărețul. Ba într'o zi s'a dus la el acasă, la cântăreț. Și după ce s'a înțrebat de sănătate, moșul a scos de sub suman un caș ca de vr'o patru cupe și l-a dat cântărețului. Iar pentru copii a adus urdă.

Acu, ce să lungesc vorba? Cântărețul are ați de tôte. A dat norocul peste el. Ba porumb, ba brânză, ba lapte, până și bani gata, tôte le are în cinste de la Toma, și nu când cere, căci Toma are peste cap de mult și-i trimete acasă. Și staă amîndoi în strană și cântă. Iar séra orî vine cântărețul la Toma, căci e casa liniștită de copii, orî merge Toma la cântăreț și citesc din carte, căci dascălul i-a adus din oraș vr'o câte-va cărți bătrânesci, Vămile vèzduhului, o Pascalie, un Gromovnic, Pildele lui Esop și mai sciū eū ce. Iar pentru biserică a cumpărat moșul Toma o Evanghelie nouă, altă Psaltire și douë ceaslóve — unul anume pentru el, să-l aibă pe-al lui când cântărețul citește în celalalt. Și un Apostol și-a adus anume pentru el. Și are de gând să cumpere și Mineiul și Triodul pentru biserică.

Iar pe dascăl, că era străin și flăcău și sta în casă plătită, l-a luat moșul Toma în casă la el, de cinste, că avea douë odăi, iar pentru doi bătrâni ca Toma și baba lui era destul o odaie. Și stetea dascălul la Toma, și mânca la el și avea de tôte câte putea să i le facă Toma, tôte de cinste. Și steteaū séra amîndoi de vorbă, că-i plăcea lucru-mare lui Toma să asculte pilde și învățături de prin cărți, că, Dómne, multe lucruri frumoșe scie cartea! Și-aducea dascălul cărți lui Toma din oraș și-l învăța să scrie și să facă socoteli, și-l îndrepta unde nu scria bine și-i ascuția penele de gâscă și-i îndoia hârtia.

Așa se schimbase moșul Toma. Nu mai stetea cu dîilele la oile lui. Avea slugi pentru asta. Iși vedea de gospodărie ca și mai nainte, dar nu așa cu zor. Avea alte gânduri acum. Sta pe prispă și citea. Iar când eșia prin sat, oprea copiii de școlă în drum și-i ispitea dintr'ale cărții, și-i săruta și le da gologani, iar când pleca îi erau ochii plini de lacrimi

Și măcar odată pe săptămână s'abătea pe la școlă și întreba pe dascăl cum îi învață copiii, iar celor mai silitori și mai săraci le cumpăra opinci și căciulă. La examenul cel mare, a cumpărat pentru toți cărți, și le-a dat și bani, iar băiatului lui Florea de lângă móră i-a dat o vițelușă, să-î crească vacă din ea, și l-a luat în brațe ca pe copilul lui și l'a sărutat, căci era cel mai bun băiat din școală.

Cât a fost iarnă, la școlă au ars lemne din cari le-a adus Toma, cu carele lui, și a făcut Toma pe-a lui cheltuială un cuptor nou în școlă, și a dres ferestrele și-a adus bănci mai frumoșe din oraș. Spuneau oamenii că s'ar fi lăudat moșul Toma, că de-o mai trăi cinci ani are să arate el satului ce școală are să facă în sat, singur, din aceea ce i-a dat Dumnezeu! Căci școlă era o casă veche și scundă. Apoi câte-a făcut pentru biserică! A cumpărat un patrafir, cum n'au mai vădut ei în sat, a într'aurit potirul, a cumpărat făclii domnesci și icône de cele scumpe. Și are de gând să cumpere odăjdii și alte clopote, iar când o muri — dicea el — scie el cui să lase averea lui, că nepoți n'are.

Când m'am întâlnit cu el, s'a uitat la mine lung, lung, și n'a vorbit nimic, iar ochii îi jucau în lacrimi. Nu scia ce să dică. Și m'am uitat eu la el, și el la mine.

— Ei, cum o duci cu Alixandria, moșule Toma? Ai citit-o totă?

Și-a dat să-mi sărute mâna. Și-atâtea mi-a spus, și-atâta s'a bucurat de mine și umbla ca un miel pe lângă oie, și-atâta mă fericea, pe mine și pe părinții mei, și cu atâta dragoste îmi vorbea de cărțile lui, în cât mi se umplură și mie ochii de lacrimi. Și m'am dus cu el acasă, și mi-a arătat cărțile și scrisoarea lui, și mi-a scris și mi-a citit și era vesel ca un copil. Și-a adus rachiū, să mă cinstească, și a trimes după vecini să vie și ei, și-ar fi fost în stare să cheme tot satul, să-și petrecă cu toții și pe toți să-î cinstească, de bucuria cea multă din suflet.

CRAIŪ NOŪ ÎN ȚARĂ

Am arătat în «Tribunalul satului» ce este strigarea peste sat, cum această strigare este un fel de tribunal fără apel în chestii care ating mai ales morala poporului de la sate.

Mai este un obicei popular «al Craiului-noŭ», care se apropie, ca formă, de al strigării peste sat, în fond însă se deosebesce cu totul. Craiŭ-noŭ este un judecător în tŏtă legea și are dreptul de a pedepsi cu bătaia la talpă pe toți cei ce sînt denunțați de sat că au purtări rele. Dar pe cînd cel ce strigă peste sat acuză și pe femeî, Craiul-noŭ n'are nici o putere de a pedepsi și de a trage la rîspundere femeile, ci numai bărbații, și dintre aceștia numai pe flăcâi și rare-orî pe bărbații de curînd însurați.

Intru tŏte, Craiul-noŭ este un obicei cu apucături rîsboinice și-ți aduce aminte de felul cum își aleg popŏrele primitive căpeteniile lor, la echinocțiul de primăvară, sau — dacă ni se iartă această apropiere de lucruri — de felul cum își alegeau Romanii consulii lor tot pe la începutul primăverii.

Obiceiul Craiului-noŭ e practicat, după cât știu pînă acum, numai prin plaiurile românesce ale Ardealului, în Nord spre Maramureș și Bucovina, în ținutul Năsăudului, și la Sud în Țara-Oltului, de cătră Muntenia. Plaiurile Carpaților de cătră Moldova nu sînt ale Românilor, ci în cea mai mare

parte ale Secuilor. Cred însă că obiceiul o fi existând și în Muntenia pe sub munți, dar până acum nu 'l-am putut dovedi.

În părțile sudice e obiceiul să se alégă numai un Crai, iar în cele nordice doi. Și într'alte câte-va amănunte se deosebesc obiceiul, luat în totalitatea lui, de felul cum îl cunosc cei din Sud și cei din Nord. Eu am să descriu aici obiceiul așa cum se practică în Nordul Ardealului, fiind-că mi se pare mai neamestecat cu alte obiceiuri cari s'au alipit de el și fiind-că îl și cunosc mai bine, căci 'l am vădut cu ochii mei de atâtea ori.

Aici s'aleg doi crai. În ziua de Paști, după sfânta slujbă, se adună tot satul pe un loc larg, unde-va, în sat ori afară din sat. Flăcăii ies la mijloc. În jurul lor se adună fetele, într'un cerc. Amîndouă grupurile, de flăcăi și de fete, sînt împrejmuite de un cerc al nevestelor, apoi tóte acestea de un cerc mai larg al bărbaților. Iar pe margini de tot, cercul exterior, îl formeză bătrânii cu babele și copiii. Ast-fel tot locul e cuprins de mulțime așa, că la mijloc, ca un simbur, stă grupa compactă a flăcăilor încunjurată de patru cercuri concentrice tot mai largi.

Cînd sînt neînțelegeri între flăcăi pe cine să alégă Crai, apeléză la prima instanță, la cercul fetelor. Acestea apoi își dau părerile și hotărăsc. Dacă nici așa nu se póte ajunge la un rezultat, intră în sfat cercul cel mai apropiat al nevestelor, ca a doua instanță, și fac pace. Iar dacă nici acum nu se póte forma o majoritate, începe cercul al treilea, al bărbaților, să strige pentru unul ori pentru altul. De multe ori se întimplă să se facă apel și la al patrulea cerc, al bătrânilor. Fórte rar — și numai din auđite se scie — că s'a întimplat casul, că nu s'a putut uni satul asupra celor două persoane ce au să fie Crai, și atunci se chiamă preotul satului care vine și numesce pe crai, fără să mai asculte părerile mulțimii. El e arbitru.

Totă această alegere, cu aducerea mereu a altor cercuri de oameni, în cas de neînțelegere, este așa de asemănătoare cu adunarea comițiilor în Roma.

Indată ce Craii au fost aleși — de obicei doi dintre flăcăii cari au mai bune purtări, ori, dacă Paștile cad mai târziu, cei doi flăcăi cari au eșit mai întâiu cu plugul să are — își numesc patru ajutători, după bunul lor plac. Acești patru iaă numai de cât pe Crai, îi pun pe câte o grapă adusă anume, și ridicându-i cu grapă cu tot pe umeri îi duc la riul cel mai apropiat, urmași de satul întreg, într'un alaiu vesel, cu chiote și strigăte : Craiu-nou în țară.

Ajunși la riū, îi dau jos. Craii intră în apă până la genuchi. Grapele stau pe mal, și acum începe o luptă pentru grape. Craii vreaă să le tragă în apă la ei, flăcăii să le tragă pe uscat. Craii asviră apă pe mulțime și o alungă. În urmă, după o luptă aparentă, dar lungă, își trag grapele în apă.

Atunci mulțimea chiotesc; craii ies, sint puși iarăși pe grapă și aduși în fața bisericii. Aici se află un scaun, anume făcut, numit al județului. Poporul ridică pe brațe Craii de trei ori, strigând iarăși : «Crai noui în țară» și apoi îi aședă pe acel scaun înalt, și de-acum au putere de Crai un întreg an, până la Paștile viitoare.

În momentul acesta un flăcău care s'a urcat în turnul bisericii, strigă de acolo peste mulțime cu glasul tare și rar : «Crai noui în țară ! Grâu destul la vară» și apoi începe a numi felurite cereale și lucruri trebuincioase cu prețul vândării lor, bună-ora : grâu cu atâția bani, porumbul cu atâția, o cósă atâta, un plug atâta, lina atâta și așa mai încolo. Eu bănuiesc că această strigare a prețurilor — astă-đi mai mult glumetă — este un punct principal în practica obiceiului : este publicarea tarifului mărfurilor și a dărilor, cum se obicnuiesc la domnie nouă.

Un ceremonial simbolic urmază după această strigare : flăcăul din turn aruncă jos un suman, toți

flăcăii sar să-l prindă, căci nu e ertat să-l lase să atingă pământul. Dacă sumanul ar atinge pământul, Craii părăsesc scaunul județului, și trebuie să se facă altă alegere de Crai, așa că aceștia doi nu mai pot fi aleși. E un mod așa de naiv și de poetic de a-și arăta încrederea în Craii aleși!

Cei patru ajutători ai Crailor sînt în mână vergi de alun — de aceea și sîrbătoarea cu chef și cu lăutari cîntă se face de la Paști pînă la Dumineca Tomei, se numește *Vergel*.

După ce s'au așezat pe scaun începe Bricelatul. Tótă mulțimea e adunată în jurul Crailor; toți cei ce-au de denunțat pe cine-va s'apropie și spun.

Unul dintre Craii judecă, iar celalalt execută pedepșa. Rînd pe rînd vine la scaun câte unul și dă de gol pe cutare ori cutare flăcău — numai flăcăii sînt denunțați, dar îi poate denunța ori-cine — că are obiceiul să-și bată boii, că se ceartă cu părinții, că a amăgit pe cutare fată și cununia și-a lăsat-o, că are năravul să injure, că umblă murdar îmbrăcat, că dorme când ar trebui să fie Dumineca la biserică, ori că e nebăgător de sîmă și rupe mereu câte ceva la car și la plug, că umblă prea mult sîrînd gardurile, că e rîutacios și călcevitor cu tótă lumea. Și-altele, câte și câte.

Craii judecători ascultă, dă semn și cei patru ajutători prind pe acuzat, îl iau pe sus, doi de la cap și doi de la picioare, și așa cu fața în jos îl duc în jurul bisericii și la fie-care colț de biserică îl bat la tălpi cu nisce lopățele, dîndu-i loviturile rînduite de Craii. Al doilea Craii, executorul, merge în fruntea alaiului cu vinovatul, el observă dacă loviturile i se dau după număr, dacă nu-l lovesc prea cu dușmănie (căci se întîmplă și asta, mai ales că vinovatul trebuie să fie desculț) și apoi se întorce ca să ia pe altul în primire, fiind-că în vremea asta Craii-Judecători a rămas pe scaunul său și ascultă alte denunțuri.

Lumea adunată rîde, comenteză, chioțesece. Alaiul cu vinovatul e urmat numai de copii, cărora le face

plăcere să vadă bătaia la tălpi, căci au un spectacol ; lumea cealaltă se îndesă însă pe lângă scaun, s'audă acuzările cari pentru oamenii mari au mai mult interes de cât bătaia la talpă. Nimeni dintre cei acuşați nu pôte să se sustragă judecării ; nimeni n'are voe să fie încăpăținat, să nu se supue «legilor apucate din bătrâni», căci atunci ar avea de furcă bietul cu satul întreg.

SUFLETUL DUPĂ MÔRTE

Mortul acum e întins pe laviță, acoperit cu pânză pe obraz, iar femeii despletite îl bocesc la cap. Casa e plină de fum de tămâie și de fum de luminări. Omeni intră în casă și sărută crucea de pe pieptul mortului; omenii ies, făcându-și cruce și rugându-se pentru sufletul mortului.

Pentru bietul suflet Central University Library Cluj

Ca o rîndunică întârziată toamna târziu și apucată de nopțile cu brumă, așa se sbate bietul suflet trei zile de-arîndul, cât stă mortul în casă, negăsind astîmpăr și alinare. El a eșit din trupul în care a stat închis o viață întreagă și acum rătăcește singur și străin pe lume, ca un copil pierdut prin păduri.

Îndată ce a eșit sufletul din trup, în chip de vînt și luând apoi chip de porumbel nevăzut de ochii omenesți, el sboră puțin pe de-asupra mortului, fâlfâind din aripi. Tărani știu, și îndată ce a închis mortul ochii, deschid ferestra ca să aibă pe unde să sbore sufletul. Dar el, orbit de lumină și nesciind unde se află, dă din colț în colț de odae și în urmă obosit se aședă de s'odihnesce puțin într'un colț al casei sus, pe lângă grindă. Iar când apoi dă de ferestra deschisă, sboră afară.

Nedumerit, vede acum sfântul sora și cerul lui Dumnezeu, și largă lume cu vecinica frumusețe a Celui ce toate le-a făcut. Și alergă de ici până colo,

cu témă și cu mirare, și iarăși se întorce, și sboră pe lângă casă, speriat de bocetele plângătoare ale femeilor, și trist și tot mai trist, căci începe să-și aducă aminte cine este și de unde a eșit. S'asază în urmă pe un capăt de bârnă la chiotorea casei și șade așa.

Dar îl chinuesce setea amar, căci sufletul are tot d'a-una, după eșirea din trup, un foc cumplit intrinșul. Și caută apă. Dacă vede o fântână în curte, alergă ca turturica rămasă singură de soțul ei, și bea apă din găleța plină, ori din óla cu apă curată pusă anume de ómenii casei, cari s'aú îngrijit să umplă de cu bună vreme găleța ori óla neincepută, ca săaibă sufletul să bea și să se scalde. Căci, după ce bea și să răcoresce, sufletul se scaldă în apa aceea. Apoi se întorce iarăși lângă casă.

Dar nu scie bietul suflet că ómenii casei s'aú îngrijit să aibă apă nu la fântână, ci mai aprópe, în calea sufletului, pe feréstră. Aici i-aú așternut o bucată de pânză albă, și pe ea aú pus un colac, o ólă cu apă curată, și o făclie aprinsă. Și tot așa aú făcut la capétul mortului, ca să pótă bea sufletul apă numai decât, sufletul însă, în zăpăcéla cea dintâiu, n'a vedut nici apa de la căpétâiul mortului nici cea de pe fereastră.

O vede el mai târziu. Că nici pe chiotorea casei nu stă mult și iarăși dá ocol pe lângă casă, ca fluturele nopții pe lângă zarea luminii, și vine și pe la feréstra deschisă. Și acolo iarăși bea apă și stă pe pânza așternută, apoi sboră pe de-asupra mortului, stă la căpétâiul lui, sboră pe-o iconă sfintă — dacă este în casă — și de-acolo se uită la ce se petrece prin casă.

Și așa stă sufletul trei zile pe lângă casă și în casă, până ce duc mortul la groapă. Atunci sboră și el pe de-asupra cosciugului, și când se fac stările stă și el, iar când nu se fac Podurile legiuite pentru mort, se întristéză și plânge. El e de față și tóte le vede, și tóte le judecă, veselindu-se când vede

că mortul e plâns din inimă curată de ai săi, și se mâhnesce când rudele și cunoscuții mortului uită cele cuvenite morților.

Iar după ce totă lumea a plecat din cimitir, sufletul rămas singur și fără de nimeni pe lume, se aședă pe crucea mormântului și plânge. Dar dacă a murit omul fără lumînare, sufletul n'are voe să se așede nici pe cruce, nici pe nimic, și-l dor aripele și nu mai poate, și atunci desnădăjduit sboră sub streșina bisericii. Dar nici aici n'are loc de stat, și ast-fel se chinuesce o di și două și multe zile, alergând fără astimpăr între cer și pământ. Și numai făcliile aprinse în ziua de Rusitori și lipite de ușile bisericii pentru toți cei ce-au murit fără lumînare, numai acestea îi dau liniște și pace și voe să se așede unde-va să se odihnescă. Dar sórta asta o au numai sufletele celor muriți departe de-ai lor, în călătorii și în rěsbóie și ai celor cu mórte de năprazná. De aceea aprind creștinii la Rusitori lumini pentru sufletele acestea chinuite, iar la Moșii de primăvară și la cei de toamnă li se rěscumpără sufletele și ale acestora și ale tuturor prin ulcica plină cu apă curată, ori cu vin, și cu lumînări lipite de tórta ulceleii.

Dacă pe câmp ori în pădure, vei întâlni om murind și n'ai lumînare să i-o aprinzi la cap, atunci, în clipa când își dá sufletul, să-i pui palmele la gură și să-i prindă sufletul în palme — că e vînt — și închis așa în palmele tale strânse, să-l duci până la biserică și acolo să-i dai drumul sub streășină. Căci așa, măcar nu se sbate în largul cerului, fără țintă și fără scire, și-și așteptă pe lângă biserică lumina lui Dumneđeú pusă într'o făclie de cěrá.

Iar, după ce s'a făcut nópte, sufletul mortului, se ridică de pe cruce și nesciind încotro să plece prin întunerecul nopții, se întórce pe drumul sciut și vine la casa mortului. El șese săptămâni nu poate părăsi lumea asta, ca să se ducă acolo unde s'a-dună sufletele tuturor ca să plece pe cealaltă lume.

Iar aceste șese săptămâni le petrece umblând pe locurile pe unde a umblat până ce-a fost în trup, și-și aduce aminte de toate câte le-a făcut în viață, și de unele se mâhnesce și de altele se bucură, pentru că acum are puțința să le vadă toate limpede, prin ochi dumnezeesci și cu judecată sfintă.

În cele dintâi trei nopți, deci, după înmormintare, el temându-se de întunecul nopții, vine la casa mortului și caută să intre în casă, și se isbesce pe la ferestre și pe la uși. Atunci, ca semn că a sosit, pocnesce de sine-și câte-o iconă în casă. În urmă el se aședă pe pragul casei unde află așternută o bucată de pânză albă, o ulcică cu apă și mucul aprins rămas din luminarea ce-a ars pe pieptul mortului în mână.

După trecerea acestor trei nopți, el se duce în lume, și nu mai vine îndărăt decât la zilele când se fac legiuitele pomene după mort, la șese zile după morțe, ori la două săptămâni.

Atunci vine acasă și gustă câte puțin din toate mâncările și băuturile și din când în când mai vine pe puțină vreme, și numai așa, ca să ia parte la bucuriile și la durerile celor din casă.

Iar dacă nu i se fac pomenile legiuite și el vine și nu află nimic pentru el, atunci ia nisip și cenușe în gură și plécă mânios și nu se mai întorce nici odată pe-acasă, dus fiind pentru tot-deauna.

Iar după șese săptămâni, când i se fac pomenile, el lasă pământul și — dacă nu e duh rău, ursit să chinuiască lumea ca Strigoii — se duce la sorbul pământului, și acolo să adună cu glôta de suflete ce purced prin văzduh spre apele Sâmbetei până la Mărul Sfântului Petru, unde stă Sfânta Marie și arată cărările cătră Raiu și Iad.

LUCRURI SFINTE

Cred că v'ați gândit vr'o dată să căutați, pe cari lucruri le numesce Românul sfinte. Adecă, ce ține poporul nostru sfint pe lume.

Lăsăm la o parte lucrurile și persoanele cari intră în sfera religioasă a credinței creștine și a cultului ei. Aceste sunt numite sfinte pentru o cauză bine știută. Așa, sfinta biserică, sfinta cruce, sfintul mir, Sfintele Paști, Sfintul Dumitru, etc.

Nu de acestea ne-ar fi vorba, ci de lucruri cari nu au a face nimic cu credințele religioase, iar de-acestea sunt numai câte-va, iar cele mai de căpetenie ar fi ne greșit patru: sórele, luna, diua de astă-dí și bătaia. Dintre acestea sfint într'adevăr, tot așa de sfint ca lucrurile ce țin de religie — ba, gândesc că și mai mult de cât acestea — este sórele. Românul vorbesce de sfintul sóre ca de Dumneđeú. Câtă religiositate e în vorba Românului când vorbesce de fața sfintului sóre, se jură pe sfintul sóre, și nu scie nimic pe lume mai vrednic de iubire, de admirare, de respect de cât «sfintul sóre când rêsare». Câte credințe populare, câte obiceiuri sunt legate de sfintul sóre; și de multe te-o fi înjurând Românul în necaz, dar sórele nu-l pomenesce, pentru că'l ține mai sfint de cât însuși Dumnezeú. Și e natural să fie așa. Dumneđeul creștinilor e prea abstract, Duh nevêdut și pretutindení, iar popórele vreaú pe Dumnezeú

concret, să-l vadă, să-l audă — de aici pornesc idoli. Iar sórele este într'adevăr dătătorul de viață a tot ce e pe pământ: de ce să nu i se închine ómenii, ca puterii celei mai de căpetenie a lui Dumnezeu, și apoi ca și când însuși el ar fi Dumneđu unul și singur !

Sfinta lună e mai jos pe scara sfințeniei. Poporul nostru a fost și este adorator al lunii în tótă puterea cuvintului. Luna-nouă, mai ales, este centrul unui cult cu mult mai răspândit și mai adânc înrădăcinat în poporul românesc de cât al crucei și al evangheliei. Vă miră lucru, dar e adevărat. Căutați și vă dați sémă, câte obiceiuri avem noi la luna nouă, câte superstiții (dacă vreți să le dicit așa) cântece și descântece pe lună-nouă, câtă credință în Craiu-noú, în Sân-Toaderii primăverii în paparude și într'alte sėrbători de lună-nouă. Bine înțeles, sórele are un cult cu mult mai larg de cât luna, și într'o mie și-o sută de chipuri i ne închinăm lui și-l facem obiectul cultului nostru. Despre astea o să vă mai vorbesc eu, altă-dată. Acum le pomenesc în trecăt.

Diua de astă-đi e sfintă pentru alte cuvinte. Pe ea o invocăm ca să ne ajute. Eú de multe ori am stat și m'am gândit la lucrul acesta : Românul tótă diua îți cântă de sfinta đi de astă-đi, tot numai la ea se gândesce, și nici o dată nu-l tae capul să se gândescă și să-ți vorbescă și de sfânta đi de mâine. La mâine nu se gândesce Românul nici o dată — așa e firea lui — și, dacă imi este ertat să glumesc, 'și-o fi dicit și el : «Ce poți face astă-đi, nu lăsa pe mâine» și 'și cheltuesce astă-đi tot ce are în pungă, fie în târg fie în cârciumă, că la urmă, de ce s'aștepte cu banii să-ı cheltuescă mâine dacă îi póte cheltui și astăđi.

Ei ! ș'apoi bătaia ! E sfintă pentru Român. De unde până unde ? Când îți trage Românul o sfintă de bătae, apoi las' că-ți ajunge. Mult a fost și el bietul bătut de sórtă, bătut de toți căți au trecut

prin țara lui, de toți câți s'au aședat în ea, de ce să nu bată și el ca să-și mai răzbune sufletul? Și ce faci, să faci cu inimă; când bați, bate să știi că ai bătut, bătae zdravănă, o sfântă de bătae care de alt-fel poate fi tot o dată și sfântă și «a dracului». Că Românul îți trage și o bătae a dracului, când se supără.

Sfânta de bătae a fost de când lumea un mijloc pedagogic. Unde n'ajută vorba, ajută bățul, iar bătaia e sfântă pentru că e din raiu, sau ruptă din raiu. Acu, vorba asta cu raiul, văd că mulți o înțeleg pe dos, și cred că ar fi o învățatură a Românului, a nume că bătaia e bună și ertată. Că e bună câte o dată, ȕic și eu (când aș avea s'o dau, nu s'o iaü), numai că vorba Românului nu spune asta, ci constată un adevăr. Românul spune că bătaia e cunoscută încă din raiu — nu din cela al dreptilor, de după moarte, ci din raiul pământesc al lui Adam și al Evei — și că bătaia se pomenesce chiar de la facerea lumii, pentru că Adam și Eva au fost bătui de Dumneđeu, iar arhanghelul sta gata cu sabia să le mai tragă câte-va dacă ar fi căutat să se întorcă în raiu.

Asta e tot: omul a știut de bătae încă de pe când era în raiu. De aici e pornită vorba; oamenii, veđbine, au căutat s'o potrivescă după voea lor și să'i dea înțelesul care le venea mai bine la socotelă ca să-și pótă dovedi dreptul de a bate.

Afară de acestea patru, mai sunt câte-va lucruri «sfinte», dar numite așa mai mult în glumă, afară de «sfinta frică». Iar unele sunt rușinoase. De căpetenie însă, și în de obște cunoscute și rostite, sunt tot numai cele patru.

Spusesem mai înainte, că la noi cultul lunei și al sórelui e mai răspândit de cât al crucei și al evagheliei. Sântem adică răi creștini? Credem mai mult în sóre și lună de cât în biserică și evaghelie? Eu n'o ȕic, și ași putea-o ȕice, că nu e rușine și nici hulă. O ȕic numai că avem fórte mult

fond religios păgân. Că nu e țaranul religios? Ași, d'impotrivă e religios până la spaimă, până la absurd — dar nu în cele creștine, ci în cele păgâne și moștenite din moși strămoși. Superstițiile sânt un fond religios al poporului, și toate popóarele creștine îl aú, și încă în ce măsură!

Iată, Românul ȃice cu gura plină și-i șade bine când ȃice *sfintul sóre*, și dacá ȃic eú și tu și altul așa, nu ne cade nici cum vorba, e naturală, e întrupată în noi. Când însă aúdim pe cine-va ȃicând că a fost la sfinta biserică, că a sărutat sfinta cruce, ne sare'n ochi vorba *sfintă* și numai de cât se nasce în noi bănuială că omul ce o rostese ori e bigot ori fățarnic, că nu o spune fiind-că așa e vorba Românului, ci pentru că o caută anume și e fariseú. Și póte că nu e, dar asta e impresia ce 'ți-o face. Și apoi altă mărturie: în frazele clasice ale poporului, în proverbiú, Românul nu întrebuinteză pe *sfint* ca atribut nici odată pentru lucrurile religioúe. Căutați d-vóstră proverbiile și veți vedea, «Nu-mi pun capul sănátos sub evaghelie» — «cine crede în cruce, ca crucea se usucă» — «nimeni nu-i prag de biserică» — «a purta pe la icóne» — nu sfinta evanghelie, sfintele icóne, etc. Dar în comparațiile sale zilnice, în proverbiú, ȃice d'impotrivă: «curat ca fața sfintului sóre» — «să n'am parte de sfintul sóre» și altele.

Lucrurile din sfera religioúă creștină nu le ține sfinte în adâncul sufletului. Dovadă e și purtarea lui, și limba în care își întrupéză gândurile. Dacá ȃice sfintul Gheorghe, sfintul Dumitru, etc., o face de o parte că n'are încotro, căci alt-fel n'ar fi clar și nu s'ar ști despre ce Dumitru vorbesce, aceștia sânt óre cum termení tehnici, iar de alta că acești sfinți și alții corespund persónelor mitologice păgâne pe cari le scie înainte de a fi fost creștini pe lume.

Unul singur e sfint pe lume alături cu sórele: Dumnedeú. Dar pe El îl scóte Românul cu totul dintre ceialaltí «sfinți». Băgați de sémă, că Românul tuturor lucrurilor și persónelor din sfera

religiei creștine le pune atributul sfânt înainte : sfânta cruce, sfântul mir, sfânta biserică, sfintele taine, sfânta cuminecătură, sfântul Apostol Petru, sfânta Minodora, sfinții părinți, sfinții Arhangheli — însă nici odată lui Dumnezeu nu i-l pune înainte, ci numai după el : Dumnezeu sfântul ! Nu ține : scie-o sfântul Dumnezeu, ci, scie-o Dumnezeu sfântul, și așa în toate. Iar asta nu e întâmplare.

FOCURIILE MORTILOR

Pentru morții se fac focuri mai de multe ori pe an. E greu de stabilit — și de alt-fel nici nu e nevoie — cari focuri sunt pentru morți și cari se raportă la cultul sórelui, pentru că focurile s'aprend parte pentru morți, parte pentru soare. Cultul sórelui și cultul morților sunt strâns unite în credințele poporului nostru, și de multe ori au aproape aceleași ceremonii. Focurile de primăvară, de la Sân Toaderul cel mare, sunt cu precădere ale Soarelui ce se renaște, dar și morții au partea lor. Tot așa țin de cultul solar focurile ce le aprind Românii vara pe la Sânziene și cele ce le aprind toamna pe la Sân-Medru. Tot solare sunt focurile din noptea Crăciunului. Dar toate se fac cu anumite acțiuni religioase cari intră în cultul morților.

Focuri speciale pentru morți sunt numai cele ce s'aprend la Moșii de primăvară, iar ziua anumită a acestor focuri este Joia-mare de dinaintea Paștilor. Ele, după dreptul lor, ar trebui să cadă exact într'o zi cu luna plină; dar fiind-că ziua lor e stabilită tot-d'a-una pe Joi, această zi nu poate să fie tot-d'a-una într'o zi cu luna plină, ci cu una până la trei zile ori înainte ori după. Acesta atârnă de felul cum cade Dumineca Paștilor.

Joia mare este prin excelență ziua cultului mor-

ților la Români. Ceremoniile, acțiunile religioase, obiceiurile legate de această Ți sunt așa de multe în cât ar putea fi subiectul unui studiu voluminos.

Credința poporului este că în Țorii Țilei acesteia morții vin de pe unde sunt la casele lor și se adăpostesc pe sub strașini, pe colacul fântânilor, ori după ușa casei, și stau acolo până Sâmbătă, adică trei Țile. Iar Sâmbăta, care e «Țiua morților», își primesc darurile și pleacă de unde au venit. Pe ici pe colo e credința, că ei stau pe lângă casă șase săptămâni, de aceea atâta vreme toate fântânele sunt sfinte și e sfânt și locul de după ușa.

În chip naiv și poetic explică țaranul focurile morților. Ca să se încălzescă morții, Țice el. Aceste focuri le face din anumite plante, nu din ori-care. Ales e bozul și alunul. Dar ceremonialul cere, că și bozii și crengile de alun să fie rupte cu mâna, și nici odată tăiate cu cuțitul ori cu toporul. E o acțiune simbolică, des repetată în cultul poporului: să rupă cu mâna și să nu întrebunțeze fier. Tot așa face cu colacul Paștilor, cu colacul cununiei, îl rupe, nu-l taie. Obiceiul e vechiu, al multor popore, și chiar «frângerea pâinei» de către Hristos, la Cina cea de taină este explicată printr'acest obicei. Cuțitul, adică fierul, este întrebunțat numai în cultul demonic, al zeilor inferiori, al duhurilor rele. De aceea în descântece și vrăji cuțitul jocă rol așa de mare; de aceea i se pune mortului în sicriu o bucată de fier — vra se Țică cuțit ori sabie — ca să se apere de duhurile întunerecului: de aceea cuțitul sau toporul înfipt în pământ sperie norii și grindina. Apoi cei ce știu, să-și amintescă de cuțitul înfipt în grindă, ori în vatra focului, de acul (tot fier) cu care străpunge baba cățelul de usturoiu, toporul înfipt în cheotărea casei ori în două fagi îngemenați etc., etc.

Lemnele aduse pentru sfântul foc al morților, adică alunul, sau bozul, trebuie culese în Țori pe rouă nu trebuie să vie de loc în atingere cu pământul,

pentru că pământul este locuința duhurilor inferioare și necurate și el profanază lemnele focului sfânt. Din cauza asta cel ce aduce lemnele le aduce pe cap, nu le lasă nici odată jos, iar acasă — până la vremea focului, le ține într'un loc sus, departe de pământ. Acest lucru e absolut cerut de ceremonial. Un cas analog ar fi apa pe care o aduceau în Roma virginele vestale la altar, de la isvóre depărtate : nu era voe ca apa acésta să vie în atingere cu pământul, de aceea vestalele o aduceau pe cap în ulcióre anumite și ast-fel făcute la bază că nu puteau fi puse jos, avénd fundul ca oul.

Să nu atingă pământul ! În cultul morților, pământul e necurat, pe când în ceremoniile de la naștere, pământul e privit ca prima zeitate, de aceea Românii pun copilul îndată după naștere pe pământul gol și tórnă pe lângă el apă și-i pun la cap mâncare și vin. Tóte acestea sînt sacrificii pământului, libațiuni. De obicei, ca să fie copilul mai sigur, îi aleg un loc scutit, mai ales sub masă, dacă nu e podită casa, iar de e podită, afară sub pom, căci copilul trebuie negreșit să vină în atingere cu pământul gol.

Focul sfânt se face de obicei în curte. Imprejurul acestui foc se așeză scaune pe care femeile aștern pături, velințe albe și prosópe. Totul alb ! Scórțe sau pánzături colorate, din târg nu se pot așterne. Intre scaune aprind tãmâie, iar în jurul lor și al focului tórnă apă, atât pentru morți, cât și pământului ca să-l îmbuneze și să iubéscă pe cei ce-i are în sinul lui. Pe lângă foc se pun cofe pline cu apă și colaci. Iar morții vin și se încălzesc la foc, mánăncă și beau apă și vorbesc acolo în limba lor pe care cei vii nu pot s'o înțelégă și nici n'o aud.

Focul îl face până în diuă un copil. Mai ales o fetiță. Omul mare n'are voe să s'atingă de acest foc, nici să-l aprindă, nici să-l întreție.

Matrona casei, femeia care are morți, în vremea acésta în zori se duce în cimitir și plânge între mor-

minte. Unde s'a păstrat obiceiul curat și deplin, plângerea acésta e într'adevăr de o putere isbitóre. În faptul d'ilei tóte femeile din sat sînt în cimitir și-și plâng duiosul lor cîntec, cu lumînările aprinse în mână și chemând sufletele pe nume.

După ce a plâns destul, femeea care are copii orî rude mórte, se ridică, face cu lumînările semne în aer pe de-asupra capului, strigă din noú pe nume sufletele și le chiamă cu ea acasă : «sculați, sculați ai mei și veniți cu mine», apoi ea plécă și sufletele vin, un convoiú, tăcut și nevázut, vin cu ea acasă și s'așeză pe scaunele de dimprejurul focului.

Frumósă și mișcátóre e poezia credinței acesteia !

Mai de mult, și chiar și ađi prin unele părți pe la munte, focul sfînt se făcea în curte la tăetorul lemnelor, unde se pune o doniță cu apă, o pîne frântă într'atâtea bucăți cãți morți sînt. Tăetorul — butucul pe care se taie lemnele, a fost și este considerat ca loc sfînt într'unele obiceiuri religióse, sfînt ca și vatra focului, ca și altarul roman din mijlocul casei. Se pomenesce și ađi în glumă de «cununia la tăietor», și să d'ice de doui cari trăesc necununați că s'aú cununat la tăetor. Gluma are însă rostul ei, e o reminiscență a unui lucru serios. Da, odată, în vremile vechi, cununia și alte acțiuni religióse se făceau la tăetor, la vatră, la altarul casei. Rămășița din acéstă «invîrtire» pe lângă altar — fie tăetor, fie vatra, — o avem și astă-dí în «invîrtirea» pe lângă un altar improvizat la cununie : «Isaia dăntuesce» nu e alt-ceva de cât asta. Pe altarul improvizat în mijlocul bisericei — saú o vatră sfîntă în mijlocul casei, saú un buștean rățezat în chip de masă în mijlocul curții între vitele care sînt tótă averea unui popor agricultor — pe acest altar e foc, pîne și miere și tãmâe. Obiceiul e vechiú, patriarhal, de pe cînd pãrintele familiei era și preot al casei sale, și vatra — sfînta vatră pe care o pomenim și noi așa de des ca simbol al legii strămoșesci și al pãmântului țării — era altarul acelei case.

Pe lângă foc, femeile mai aprind și lumînărele, adică nisce crenguțe de boz și de alun, rupte și acestea cu mâna, nu tăiete, și culese încă de la Bunavestire de copii. Ele sînt «menite» adică sînt atâtea căfi morți sînt în casă și fie-care e dată pe nume unui mort : asta e a lui Ion, asta a lui Petru etc. Femeea — nici odată bărbatul — stă între aceste lumînărele, înconjurată de copiii de prin sat, și oficiază ca un mare preot, săvîrșind acțiunile simbolice ale cultului. Copii mici, și mai ales săraci, stau în genunchi și se fac că se încălzesc la aceste lumînărele, întinzînd palmele spre foc. Iar femeea le dă «sâmbechioarele» și colacii cei anume făcuți, le dă ulcele cu apă curată și împodobită cu priboi și brebenei, de a căror toartă e lipită făclioara de ceară albă.

CIMILITURILE CĂRȚII

«Gâsca ară, omul mână» zice ghicitórea. Unui neam de plugari ca al nostru nu putea să'i cadă mai la îndemână alt tablou decât unul luat din propriile sale îndeletniciri, ca să facă ghicitórea «scrisorii». Cel ce scrie ară, trage brazde negre pe hârtie. Pana de gâscă e plugul care lasă brazdele. Comparația e frumoasă și simplă.

Am zis, că Românul și-a luat tabloul din viața sa de plugar. Dar Românul e tot odată și cioban. Și iată, într'adevăr cealaltă ghicitóre a scrisorii este alcătuită cu elemente din viața de păstor : «Câmpul alb, oile negre ; cine le pasce, le cunósce». Într'amîndouë ghicitorile, hârtia e comparată cu un *câmp*, iar șesurile negre ale scrisorii sunt orî *brazde* orî *oi*. Într'una s'a copiat pe sine-și plugarul, într'alta ciobanul, și amîndouë sunt caracteristice și neaoș românești.

Eü nu sciü altele ghicitori, în limba noastră, cari să aibă ca subiect acțiunea scrierii. Da, sînt altele cari aü ca subiect bună-oară condeiul : «tae-mi capul, scoate-mi limba, dá-mi să beaü și apoi vorbesc» — una dintre cele mai frumoase ghicitori dintre câte le-or fi avënd popóarele — altele aü ca subiect cartea orî epistola : «am o găină pestriță duce veste lui Gheorghijă» sau «o găină pestriță la popa pe

poliță». Aceste două din urmă arată un subiect dat de-a gata, nu unul în acțiune ; cealaltă, a condeiului, arată o acțiune, însă subiectele ei sunt într'adevăr pana de găscă și cernela pe care o bea pana ca să pôtă vorbi. Acestea tôte arată mai mult ceea ce-ți trebuie ca să poți scrie, nu arată acțiunea scrierii înseși.

Dar mi se pare că totuși mai avem o ghicitore care are ca subiect acțiunea scrierii : «Rădăcină 'mpletcină, rar voinic care-o desghină». Aici acțiunea scrierii e comparată cu acțiunea împletirii. Códtele literelor ale lui d, t, f, în sus, ale lui g, p, în jos, i-au dat Românului puțința de-a asemana literéle cu rădăcini care ies de-a valma când în sus când în jos, iar meșterul le împletește. Se înțelege că tot numai împletitorul rădăcinilor acestora le poate și despleti, sau «dezghina»—cine nu le poate desbina nu le poate nici îmbina, și dimpotrivă. E o observație a țaranului asta, dar nu adevărată întru totul, căci, dacă e adevărat că nimeni nu știe scrie dacă nu știe ceti, nu e adevărat lucrul întors. Mulți țaranii sciú să citească — mă gândesc mai ales la slovele vechi — dar nu sciú să scrie nimic.

Asta e însă socoteala cea mai mică. Socotéla cea mare e alta, e cuprinsă în versul : «Rar voinic care-o desghină». Adevărul acesta e trist. El vrea să zică : Rar om care știe carte. După cum au fost vremile ce-au trecut peste noi, lucrul se explică lesne de ce în neamul nostru erau mai 'nainte rari «voinicii» cari puteau să «desghine rădăcinile» de pe hârtie. Așa de rari, încât poporul le dá atributul de «voinici», cu puteri uriașe, nădrăvane poate. Mare minune i se părea Românului cartea ! In casa lui nici pomeneală de carte : o vedea numai la biserică. De aceea zicea : «Găină pestriță la *popa* pe poliță», și de aceea zice și astă-zí : «cartea e meșteșug popesc», și cel dintăiu gând și cuvint ce-l are când îi ceri băiatul la școlă, este : «Dór n'am să-l fac

popă». Pentru țeran popa a fost întruparea științii de carte.

Dar acum, de ce i-o fi zicând poporul cărții «găină»? Că e pestriță, înțelegi. De ce însă scrisoarea care duce vestea lui Gheorghită e tot găină ca și psaltirea de pe polița popii? Cine dintre d-văstră s'ar găsi voinic s'o știe, să ne spue și nouă. Eū cam bănuiesc de ce, dar n'ași vrea să vĕ înșir lucruri pe care nu le știū anumit. Póte că altul le știe mai bine.

Dar să vorbim acum de alte lucruri care stau în legătură cu scrisul și cu cetitul și din care putem vedea ce idei are Românul despre carte și despre cărturari.

Vedeți, Românul are o vorbă : minte ca din carte. Minciuna póte să fie mare «cât tóte zilele» ba póte să fie și cu córne—curiósă expresiunea asta, minciună cu córne! — dar minciuna cea mai cu șart e tot cea din carte. Astă-zi, mai ales de când avem atâtea gazete, nu e lucru mare să veđi născĕndu-se zicĕtóra : «minte ca din gazetă». Dar ea e de mult născută, veche, de pe vremea când nu erau gazete, de pe vremea când Românul nu cunoștea alte cărți de cât cele bisericesti. Atunci cum a ajuns Românul să zică despre carte că minte «de îngheață apele»? Că dór n'o fi zicĕnd că minte evanghelia și psaltirea? Care carte i-a dat lui prilej să cunoască minciunile? Calendarul, bată-l norocul. Calendare au fost înainte de gazete; le cumpĕră și astă-zi țărani, mai ales pentru arătarea vremii, căci asta îi interesă mai mult. Dar tocmai aici calendarul e mai mincinos. Cu cât țărani cer calendare cu mai multe «prorocii de cum va fi vremea» cu atât negustorii pun mai multe prorocii. Și apoi, de obicei ele se potrivesc ca nuca în perete. Pe cutare zi, prorocul spune : «ger de vor îngheața apele» și când colo, în ziua aceea cald și bine. Apoi să nu zici că minte ca din carte, de-ți îngheață apele?

Asta e cu cartea. Acum, pentru scriere, Românul are vorba : «scrie cai verzi pe pereți». Cine? El nul

că nu scie scrisoare. Să băgați mai întâiu de seamă, că țeranul nu p^ote face deosebire între a scie, a desena, a zugrăvi, pentru el t^ote sunt *a scie*. De-o față frumoasă, el zice că e scrisă ca în icoană; în cântece, descriind hainele brodate, zice: colo sus pe umerei scriși sint două lucefere, iar pe poale soarele, luna și cu stelele. Ast-fel a scie pe pereți, însemnează, poate, a zugrăvi. Dar unde vede el cai zugrăviți pe perete? Și i-a v^eđut vr'o dată verđi, cum poate a v^eđut — mai încoace la o biserică renovată — calul Șfintului Gheorghe roșu-roib și nu alb cum trebuie să fie tot-d'a-una, după tradiția bisericii?

Nostime sint expresiunile noastre: «e toba de carte» și «scie carte până la glesne». Spiritul și umorul Românului se v^eđ așa de lămurit într'aceste expresiuni. Toba e umflată și sună tare; și burduful e umflat. Decⁱ, poți fi și burduf de carte. Dar am^endouă a^u înăuntru vⁱnt! Și — cel puțin în majoritatea cazurilor — omul cu multă carte e cu puțină practică a vieții, adev^erat burduf și toba care la cea mai mică înțepătură, se răsuf^lă și rămâne ca vai de lume.

Românesci și de ne-tradus sunt expresiunile «a înv^eța carte» și «a ști carte». Dacă bağı seamă, Românul numai de două lucruri đice că le înv^eța: «învață carte» și «învață minte». Multe le poate el înv^eța, dar nu prea vrea să le învețe, căci nu se mai învață minte. Dar dă Dumneđeu cu încetul, să învețe ai noștri și minte și carte și tot ce e spre folosul neamului. Scie și Românul că cine are carte, are patru ochi.

TRIBUNALUL SATULUI

Pe dealul care mărginesce satul despre Răsărit începu să ardă focul mare, tot mai mare. Se părea, prin întunecul nopții, că este un stog de fin ce arde.

De cu ziua veniseră flăcăii în deal, urmași de o droie de copii, fie-care ducând câte o sarcină de paie, câte o despicătură două de lemn de fag. De prin păduri 'și-aū adunat un morman de uscături și de frunze, din care acum tot luaū cu brațele și hrăneaū neconținut focul de pe culmea dealului.

De jos, din sat, se vedeaū în zarea focului, furnicând ca nisce stafii ale nopții tinerii ce erau în deal. Ne-am așezat, eū și preotul satului pe două scaune, în dosul casei din grădină, ca să auđim mai bine strigătul celor din deal. Eū nu cunoșteam obiceiul acesta, al «strigării peste sat» și-mi părea acum bine că am ocaziunea să-l cunosc.

Era Miercuri sēra, spre Joia-Mare, în sēptămāna patimilor. Timpul cald și frumos.

— E o judecatā asprā strigarea peste sat, imi duse preotul. Dar ajutā! Nu-i în stare nici o lege, nici o fricā de pedēpsā, nici o autoritate, să moralizeze așa de mult satul, ca strigarea acēsta.

De-acolo din deal strigā unul — om priceput la asta — numele unui flăcăū, al unei fete, al unei

neveste, și apoi începe să înșire toate păcatele celui numit.

Maî mare rușinea.

— Și ce păcate anume, îi le înșiră? Și de unde le scie el pe toate așa cu de amănuntul?

— Ce lucru mare să cunoscă cu de amănuntul toate bunățile și toate relele din sat! Sintem o mână de oameni, și ne cunoșcem unul pe altul. Ion cel ce strigă nu e lăsat numai cu propriile-i cunoștințe, vin oamenii și-i dau informațiuni despre lucruri pe care el n'are de unde să le scie. Vin înșiși părinții, și-l informază despre obiceiurile rele ale fiilor lor cari n'ascultă de dojană părintescă. Strigarea peste sat e o bine-facere pentru părinți. O sută de bătaii să dea un tată copilului său, și de-o sută de ori să sară mama în coștile fetei, nu fac atâta cât o strigare peste sat. Fata care a rămas nestrigată se mândrește anul întreg și e privită cu fruntea fetelor. Vai de rușinea însă a aceleia, care a fost strigată de două ori într'același an.

— Toate bune, am zis eu, dar eu am o bănuială, care-ți răstornă totă lauda ce-o aduci acestor strigări.

— Ce bănuială?

— Că se face nedreptate și abus. Informațiile pot să fie neadevărate, pot să vie de la oameni pismătăreți, de la dușmani. Ce te faci atunci? Năpăstuești oamenii nevinovați, faci de rîsul satului pe tinerii cari nu merita batjocură. Și apoi la urmă, însuși omul cel însărcinat cu strigarea poate să fie dușmănos cui-va. Dar, presupunând că e de absolută bună credință, nu poate fi tras pe sfără, de cei răutăcioși și de cei sugubeți?

— S'a întâmplat și se mai întâmplă, să strige lucruri neadevărate. Dar cel ce strigă e fruntaș al satului, om nebănuț de nimeni, și face slujba acesta de vre-o zece ani, că e bun de gură și ține bine aminte. Când fără vrere, face vre-o nedreptate, a doua zi ori de altă-dată caută pe cel nepăstuit și se împacă cu el.

De e flăcău, îl ia cu buna și-l cinstește cu ceva vin. Dacă e fată ori nevastă, își retrage spusele, în fața bisericeii, înaintea tuturor sătenilor. Asta însă se întâmplă poate la trei ani odată. Și nu poate nedreptăți și abuzuri, de-o parte că nu vrea, de alta că nu-l lasă satul. E sub control. Ne adunăm la Primărie, noi vr'o două-șeci de bătrâni ai satului și mă duc și eu, și acolo hotărâm ce are să se strige peste sat. Cel ce strigă ne spune pe rînd ce scie și ce informațiuni are despre cutare fată, cutare nevastă, cutare flăcău. Noi ascultăm și hotărâm și judecăm ce are să se strige, asta da, și asta nu, asta e prea aspră, asta e prea intimă, și așa mai departe. Numai ce iese din sfatul nostru e bun a fi strigat.

S'au întîmplat casuri, dar mai de mult, că o fată s'a aruncat în fântână în urma celor ce i s'au strigat peste sat, iar o nevastă s'o otrăvit pentru o nedreptă și mare vină ce i s'a strigat bărbatului ei.

Dar astea au fost de mult.

În vremea acesta au început să cânte cu buciumele în deal.

— Acum încep, dise preotul. Tot satul e acum prin grădini. Toți ascultă. Copiii prin pomi, bărbaiții și nevestele pe garduri, moșnegii pe prispe, fetele tupilate prin funduri de grădină. Nu e nimeni prin case, până și ovreii cu ai lui iese din cârciumă și ascultă.

Aure, maure, ho, ho!

Acesta fu strigătul care ieșit din vr'o câte-va șeci de guri, străbatu pe deasupra satului, de sus din deal și trecu puternic umplînd de fiori tăcerea nopții și sufletele atâtor omeni din sat. Și de odată cu strigătul acesta începu un joc de artificii pe deal: unii aruncau cocolose de paie aprinse, alții purtau prăjini învelite cu paie ce ardeau vîlvăind, alții lăsaŭ s'alerte pe ripi roți de car pe lângă care legaseră cârpe și frunze uscate și paie și apoi le deteră foc?

— Ce-î maure, ce te-a prins?

Așa răspunseră alte glasuri, întrebând. Atunci

«maurele» singur — marele preot al acestei datine — a strigat cu un glas puternic, răsunător, și foarte limpede :

— Mă dóre capul.

— Și de ce te dóre, mă ?

— De cojocelul lui Ion al Tudorei că l'a pierdut în târg și l'a găsit Avrum de lângă pod. Cine nu'l crede tot ca el să pață.

Preotul a rís cu atâta poftă în cât am început și eu să rid, ca mirele surd. Și nu știu, era adevăr, ori părere, de prin grădinele de prin-prejur s'a ridicat un hohot de rís, un hohot mare nețarmurit ; póte că într'acel moment rídea satul întreg, de pe garduri, de pe case, de prin pomi, singur bietul Ion al Tudorei sta unde-va ascuns și, prins de rușine și de necaz, înghițea noduri seci și mormăia printre dinți. Eú, într'adevăr, n'am înțeles multe din povestea cu Ion și cu Avrum, de aceea am întreat pe preot. El 'mí-a spus că acest Ion își băuse cojocelul în târg la un anumit Avrum, iar nevetei sale și satului 'i-a spus că 'și-a pierdut cojocelul umblând prin târg. Gluma era bine potrivită, mai ales că Ion era un fățarnic, dojenia pe alții să nu bea și odată cu capul n'ar fi vrut să se scie cu siguranță că 'și-a bcut cojocul.

— Aure, maure, ho, ho, răsună din nou de pe cóstă și din nou aceeași întrebare din vale : ce-í maure, ce te-a prins ? Și iarăși răspunse maurele. Și lucrul a continuat mereú așa.

Răspunsurile maurelui, limpede și deslușit auzite, erau pentru mine tot atâtea oracole, fiind-că vorbea în pilde și despre relații pe care nu le cunoșeam. Atâta știu că a trecut în revistă peste o sută de persoane, criticându-le purtările, arătându-le omenia și dojenindu-le firea. Flăcăilor și bărbaților le-a imputat și 'i-a muștrat, că 'și-a lăsat cutare loc ne arat, că nu 'și adapă vitele la timp, că umblă cu cisme împrumutate, că vecinic cer tutun de la alții, că 'și-au bcut cutare lucru, ori cutare haină, că-și bat

nevesta pentru că 'și-o tem de nu știu cine, și așa câte și mai câte.

Cu mult mai variate și mai bine spuse a fost strigările nevestelor și ale fetelor. Ba că una ar voi să se mărite și ea adorme la furcă, alta că a jucat în post, că una 'și-a dat mărgelile ca-s'aducă țuică măsei, alta dorme pe sub strășini și pe după clăi, asta nu scie să puie aluatul pe lopată până nu-l lęgă cu funia, cealaltă are cinci cămăși, două rupte, două sparte și la una n'are spate, una a rămas fată bētrână, căci tōtă ziua stă cu mâinile în șolduri și se uită în sus pe coș, alta pentru că sperie vacile din curte când iese între ele cu capul gol.

Acesta este ceea-ce am numit eū «tribunalul satului». Intr'adevăr, un tribunal, sau mai bine o Curte cu Jurați, în tōtă legea. Sentința maurelui e fără apel și e valabilă până la anul. Multora le face ȓile amare anul întreg, consecințele sentinței maurelui sînt de multe ori hotărîtore în sōrta fetelor : măritarea lor atîrnă mult de judecățile maurelui. Tineretul mai ales, în sēptămănilē postului mare, se trudesce să aibă purtare cât de bună ca să încapă în bunele grații ale maurelui.

GRÓPA DIN DRUM

Pretutindení sunt ómenii așa. Credeam dintâiu că numai în satul nostru, în Murga-de-sus, pòte sta o grópă în drum atâta vreme, dar am vèdut mai în urmă că ori în care sat și oraș din țara noastră se întâmpla tot așa. Parcă într'alte țări nu! Tot așa și acolo, căci pretutindení sunt ómenii așa.

Plecasem până în ziua la oraș. Până să ies din sat mă uitam din trăsura la stelele care începeau să dispară una câte una, de lumina zorilor. Acum au mai rămas cele din miază-noapte, cele apropiate de pol, acum s'au stins și aceste. Carul mare însă tot mai strălucea și se vedea așa de limpede și de frumos, singur!

În urmă nu l'am mai vèdut. Adormisem. Trăsura mergea repede; vizitiul tăcea și el, se vede că închisese ochii și bănănăia cu capul. De odată o sguđitură puternică ne deștepta pe amândoi. Mie mi se păru că ne-am dus pe ripă. Mi-se scuturaseră creerií. M'am deșteptat cu spaima în oase, iar vizitiul cu niște înjurături dumnezeesti în gură.

— Ce-a fost aici? am întrebat eu, vèdënd că trăsura merge iarăși repede și liniștit.

— E grópa aia, fire-ar...! De patru zile acum își prăpădesc bieții ómeni vitele, până să iasă din ea. S'era când ne-am întors am vèdut grópa. M'am

dat jos din trăsură, de gróza sguidurii, și-am ocolit-o. Era o spărtură în pământ, un ponor făcut de un păriu umflat de ploii. Vreaú să dic, păriul a fost numai inginerul care a dat planul pe unde are să fie grópa, de celelalte s'aú îngrijit ómenii cu carele lor, căci era tómnă pe vremea adunării bucatelor de pe câmp și drumul era bătut tótă ziua de care. Era largă și intraí în ea până aprópe de genunchi.

A doua zi am căutat pe primarul satului. Nu era acasă. Și m'am dus să vad din nou grópa. Stăi, omule, acum și te miră!

Venea carul încărcat, și de departe vedeaí pe Român cum se scarpină în cefă de gróza gropii și se învirtea pe lângă boi. Iar la grópă zdup! carul în ponor, și apoi bice pe spinarea boilor și sgomot și înjurături și svírcoliri cu umérul pe la leuci, și da Dumneđu în sfârșit de eșea carul din groapă, scos de câte opt și de ce bărbați ce se adunaú. Firesce, până ce carul zăbovea în ponor, îl ajungeaú din urmă câte alte cincí șase care, stând înșirate cu boii trudiți și așteptând și ei cu spaimă și cu cutremur să se vadă dincolo de grópă și numărând par'că în gândul lor bicele câte aú să priméscă.

Și așa tótă ziua. Cine era de vină? Dumneđu cu plóia, primarul cu datoria lui de a drege drumul, orí țeranii cu nepăsarea lor? Dacă ar fi adus câte o piatră fie-care țeran de câte orí trecea pe acolo, și ar fi trântit'o în grópă, într'o zi ea s'ar fi umplut. Rėu ar fi fost și așa, dar de o sută de orí mai bine de cât acum, căci ar fi fost măcar pod peste ponor. Le-am spus'o eú asta țeranilor, dar așa de îndărjiți erau de necazul gropii și așa de mirați de îndrăsnéla poveții mele, în cât chiar de și-ar fi adus pietre cu ei, le-ar fi asvârlit în capul meú nu în grópă.

După amiază am găzit pe primar și i-am spus.

— Adecă, domnule, ce pot eú face? Ce te amesteci în trebile mele! Cređi că merge așa ușor?

— Cred. Ia-i doi-trei ómeni și astupí grópa.

— De unde să-i iaú ? Trebuie să le plătesc. Cine dá parale ? D-ta n'ai idee de legile țerii ! Ce, asta cređi că e datoria mea de primar, să astup gropile din drum ?

— Dar cine s'o astupe ? Ai strajerii satului, plătiți de comună, du-i să lucreze.

Primarul a ris așa de răutăcios, de credeam c'as fi spus vr'o prostie.

— Străjerii mei ? Apoi, domnule, nu știi că e cale vicinală ? Când e de reparat drumul ori podul, trebuie să ia parte și Murga-de-jos și Todirenii de din sus de noi. Străjerii mei sunt ai mei ; să trimetă și cei din Murga-de-jos și cei din Todirinii pe ai lor, și vom repara. Doar n'o să lucrez eu și pentru alții !

— Atunci trimite știre primarilor din cele două sate, să aducă ómeni.

— Asta-i ! Par'că merge așa. Trebuie să adunăm consiliul comunal și să luăm o decisiune. Asta o trimitem celorlalți primari, cari adună și ei consiliul comunal, și decid. Apoi, așa în unire, facem un raport sub-prefectului...

— Aoleo ! sub-prefectul face apoi raport prefectului...

— Se înțelege.

— Iar prefectul la Minister. Pentru o grópă din drum ! Și după șase luni vine de la minister poruncă la prefect, iar la anul la d-ta ! Până atunci nu mai rămâne nici car întreg, nici bou teafăr în satul d-tale ! am țin eu eșind.

A doua zi am luat cu mine servitorul nostru, cu topor și târnăcop. Ne-am dus la vestita grópă.

— Uite, Ioane. Gârta nu e departe. Adă bolovanii mici și așterne în grópă. Taie apoi nuele ori crengi de salcie și umple grópa bine, iar de-asupra pune pământ din mal.

Neacșu, servitorul, s'a uitat la mine și a isbucnit în hohote.

— Da ce ! Să-mi trudesce eu ósele pentru sat !

Umplă-și satul grópa din drum, dar nu eú! Ce-mí plătește mie satul?

— Mě, Neacșule, ce-ai tu cu satul? Tu ești plătit de mine, să m'ascuți și să faci ce poruncesc eú. Nu-ți dau eú léfa, cinstit? Și nu ți-am spus, că n'ai voe să te abafi din vorba mea?

— Ba, cinstit, și cu inimă bună. Și nu m'abat din vorba poruncită. Da aici e alta. Nu lucrez pentru noi, ci pentru sat. Vorba e, ce ai domnia-ta cu satul? Iți plătește ceva?

— Nu-mi plătește nimic. Mi-e milă de vitele ómenilor, nu de ei. Eí haid acum; fă-ți de ici dela mine o țigară, că eú am să staú aici cu tine, să ved cum astupí.

— Țigară fac... u, ce tutun frumos... da zăú grópa asta, las'o încurcată. De ce să lucrezi d-ta pentru sat! Eí! și de-ar fi numai satul nostru! Dar cei din Murga-de-jos și din Todirení! Pentru arțăgoșii aia! Nici vorbă!

Și trânti tărâncopul din mână. Cu réul nu aveam ce începe. După multă vorbă, m'a dat prin gând, să-i spun că-i plătesc cincí lei, ca să tragă un puiú de chef, iar banii aceștia am să mi-i scot eú cu sub-prefectul, din cele trei sate.

În sfîrșit a adus bolovaní. O, dar făcusem socotéla fără birtaș. Ómenii care veneau cu carele, făceau gură că le oprim trecerea; unii rídeaú că m'am făcut argatul satului, alții mă batjocoreaú, că-mí bag nasul unde nu-mí fierbe óla și că sunt nebun, că lucrez pentru sat și câte și mai câte. Tuturor le spuneam, că pentru binele lor fac, aș! cine te-a rugat, răspundeaú ei.

N'a fost chip să astupăm grópa, căci ómenii veneau mereú cu carele și aveaú zor să treacă. Dar tot am astupat'o peste nópte. A muncit servitorul meú, și am stat lângă el până a făcut-o asemenea cu drumul.

Spre mulțumirea mea, a doua zi m'am dus să ved carele trecend în pace și liniștit pe podul ce-l

făcusem. Nădărduiam, să ved pe țărani bucuroși că au scăpat de ponor. Ți-ai găsit! Par'că le-am făcut cine știe ce rău, așa se uitau la mine. Și mă măsurau cu ochii. Ce știam eu, ce au ei pe suflet! — Ei, neică Tudore, îți place așa? am Țis cătră unul.

— Place! răspuse cu vorba scósă ca și cu cleștele. Ce să-mi placă? Mai bine ar fi rămas așa cum a fost. Tot bir și podvadă...

— Cum a fost! Dar nu veđi că vė omoriți boii?

— Eh! Ori mâncați de lupi, or dați în prăpăstie, tot acolo ajungă.

M'am întristat de vorbele lui. Ce ți-e omul! Va să Țică, nu făcusem bine!

In vremea asta, iaca și primarul, și de departe:

— O ho, domnule! N'o să-ți plătim nici o para chióră, așa să știi. Ai făcut fără autorisația noastră.

— Ce să-mi plățiți? Pentru groapă?

— Bine înțeles. Ai de gând să ceri prefectului știu eu câte zeci de lei. Noi știm, nu prefectul.

— Dar nici vorbă nu e. N'am să cer nimănu nimic.

— Ba ai să ceri, căci ai spus satului întreg, că dai servitorului cinci lei, pe care-i vei scóte înzecit dela prefectul. N'o să-i scoți! Trebuie iscălitura noastră, și n'o punem! Autorisația noastră, și n'o dăm! Așa să știi,

— Eú am glumit cu servitorul. Cinci lei 'i-am dat, e drept, dar de la mine. El o fi spus ceva ómenilor! Dar să-mi fii d-ta sănătos! Nici bani, nici iscălitură, nici autorizație n'am să cer de la nimeni. Am cheltuit cinci lei, ai mei, și atât. In loc să-mi mulțumești, uite!

— O ho! Bani poți să nu ceri. Te privește. Dar autorisație, e alta. De asta nu scapi. Așa să știi.

— Ce autorizație?

— Autorizația să umpli grópa. Cine ți-a dat voe s'o umpli? Drumul e lucru obștesc; cum n'ai voe să-l strici așa n'ai voe să-l repari fără autorisație!

Asta e contravenție. Și apoi și alta. Eă am scris sub-prefectului, că e grópa aici, și cer să ia măsuri. Da' dacă vine astă-đi el, ori o anchetă, și nu găsește grópa? Rămân eă mincinos? Rămâne, că am raportat neadevăruri și am indus în eróre autoritățile? Așa să știi!

Ce mî-a mai spus, e de prisos să vă spun. Sunt amărât. Dacă vrea primarul și satul, strice ce am lucrat eă și facă iarăș grópa, căci trebuie să fie acolo, s'o găsească sub-prefectul. Se înțelege, cheltuiala stricării podului meă, am s'o plătesc eă, póte voiă plăti și grópa, adică stricarea drumului (căci nu se știe cât a fost grópa de mare la început și primarul póte s'o facă mare cât să încapă o biserică), voiă plăti și contravenție. Sunt sigur că le voiă plăti, pentru că primarul cu satul întreg m'a dat în judecată. Dar de astea îmi pasă mai puțin; îmi pasă mult că am devenit în vremea asta un calomniator infam, căci primarului m'a dat în judecată că din cauza mea el a raportat lucruri neadevărurate și a indus în eróre autoritățile!

UN CONCURS LITERAR LA 1848

Vasile Alexandri a luat parte la 1878 la un concurs literar al tuturor poezilor de neam latin — care s'a ținut în Franția, la Montpellier — și a câștigat pentru sine premiul și pentru noi Români lauda, prin poesia de toți cunoscută «Cântecul Gintei Latine».

Nu știu dacă Alexandri a mai concurat vr'o dată în viață la vr'un premiu literar afară de premiul Academiei Române, cel mai mare premiu al ei, pe care l'a luat la 1884, cu una din dramele sale. Dar știu, că indirect el a mai concurat odată, în tinerețele lui, nu la un premiu, ci numai la o glorie literară — și n'a câștigat.

Sînt foarte puțini cari pot să scie acest lucru, pentru că de o parte e vechi, iar de altă parte e închis în colónele unei foi de peste munți, care astă-dî se găsește foarte rar și numai prin bibliotecă.

A fost un concurs de uriași, căci au luat parte la el răposatul, pe atunci, poet Vasile Cârlova, Ion Eliade Rădulescu, Vasile Alexandri, Dumitru Bolintineanu și Andrei Mureșeanu. Zic, indirect, căci nimeni n'a publicat nici un concurs, nici un premiu, și precum vedeți a luat parte și un poet, mort de mult, la acéstă întrecere. Dar se vede că era o concurare de puteri, din însăși felul lucrului și din timpul în care s'a făcut.

mai potrivită, dar într'adevăr singura, pe acele vremuri, poezie cu caracter eroic și tirteic. Ea începe cu «Frații mei, feciori războinici, ascultare mamei dați; iată vremea mic și mare armele să îmbrățișați», Bariț a publicat-o în No. 1 al Fóiei sale din 1848 (la 5 Ianuarie). Eliade 'i-a trimes în urmă, mai în vară, un cântec de cinci strofe scurte, semnat, Un Român și publicată la 14 Iunie, intitulat «Hora Ardealului» care s'a cântat multă vreme în Ardeal, pe melodia unei doine, dar n'a fost nici eroic, nici războinic și afară de versurile «a sosit ziua dreptăței, ziua sfint'a libertății» n'are nimic din ce trebuie să aibă un cântec național în vremuri de furtună. Interesant e acest cântec numai întru atâta, că el a inspirat, un-spre-dece ani mai târziu pe Alexandri să scrie «Hora Unirei» și strofa întâiu («Ha! să dăm mână cu mână») e luată de-a gata fără nici o schimbare din Hora Ardealului a lui Eliade.

Marsul lui Cârlova a făcut lucruri mari în Ardeal. Era crezul Românilor. Dar nu spunea, totuși pe deplin, ceea-ce le trebuia Românilor. Se înțelege, trebuia să vie și alți poeți să-și încerce lira și norocul. Cel dintâiu a fost Alexandri. In No. de la 24 Maiu, al Fóiei el publică poezia «Cătră Români» care de alt-fel se publicase mai întâiu ciuntită de censură într'o gazetă din Moldova. Cu mult mai puternică de cât a lui Cârlova, ea totuși nu era potrivită să devie o marseilleză, fie a Ardelenilor, fie a întregului neam român, pentru că era prea parțială în cereri și revindecări și prea teoretică, fără să expue nimic practic și să pue degetul pe rană.

După Alexandri a încercat Andrei Mureșeanu, care 'și-a publicat al său «Răsunet» — poezia de astă-zi «Deșteptă-te Române» — la 21 Iunie tot într'aceiași Fóie. Bolintinénu 'și-a publicat poezia sa «Cătră Români» la 15 Noembrie, însă dintre toate acesta a fost cea mai fără efect din cauza lirismului prea dulce și gingaș — ca pildă, dice:

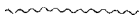
într'un loc : sub protecția străină patria a suferit cum în mâna unui barbar suferă o albă floare». Într'un marș războinic se vorbesci de flori albe, e una, și alta să vorbesci ca Mureșeanu «de fulgere să piară, de trăsnet și pucioasă».

Aici miróse a praf de pușcă !

Dintre aceste cinci poezii cari au năzuit să ajungă la gloria unei marseilleze, numai una mai trăește astăzi, se mai reciteză și se mai cântă și e în deobște cunoscută. Și nu e a celui mai bun poet, e a celui mai slab dintre ei, dar devenit mare tocmai prin faptul că a scris această poezie. Fără îndoială, Mureșeanu ca Ardelean scia mai bine ce are și ce trebuie să spue Ardelenilor ; a priceput însă să spue tot odată păsurile întregului neam.

Melodia a contribuit și ea la perpetuarea poeziei.

Dar n'avem să căutăm noi aici, care au fost cauzele de a rămas această poezie, iar celelalte au fost uitate, căci acesta se poate face într'un studiu literar. Eu am voit să fac numai cunoscut cititorilor un episod din istoria noastră culturală, un «concurs literar» din vremea părinților noștri.

FECIOR DE POPĂ

Auzita-ți să fi fost vre-odată un preot care să fi tăiat limba din gura creștinilor, drept pedepsă pentru știu eu ce? N'ați auzit. Atunci de unde a răsărit vorba: taie popa limba?

Ah! Taie popa limba! Iacă o vorbă veche, creștină și românească, a mamelor cari vrea să-și sperie copiii când fac vr'un rău. În glumă și-o spun și ómenii mari, cu tóte că nu are nici un rost. Vrea să dic, că încă nu s'a întâmplat ca vr'un popă să taie limba unui creștin, pentru că ar fi mâncat de dulce în ȕi de post, orî ar fi chemat pe necuratul într'ajutor când era să cheme pe Dumnezeu!

Nu, popii n'aú tăiat nici odată limba creștinilor, dar dimpotrivă, adică să taie creștinii limba popii, asta s'a întâmplat de multe ori.

Li s'a întâmplat preoșilor noștri, ai Românilor, nu odată, ci de multe ori aprópe o sută de ani de-a rândul. Li s'a tăiat preoșilor limba numai pentru că 'și-aú făcut sfânta datorie și aú propăvăduit cuvîntul lui Dumnezeu. Limba lor, tăiată orî smulsă din gură, a fost aruncată câinilor s'o mánânce, iar ei muși și nenorociți, aú fost puși să care pămînt boerilor, să ducă în spate pe lectică episcopi de altă

religie și — spre rușinea omenirii — au fost puși să mănânce carne de hoit de cal și să boteze câinii în apă sfințită și cu totă sfânta rânduială a botezului!

Nu s'a întâmplat la noi în principate, ci în Ardeal, în suta a șase-spre-zecea și a șapte-spre-zecea. Luptele religioase în vremea aceea erau nesfârșite în toată Europa, între catolici, luterani și calvini. În Ardeal era o luptă și mai nebună, căci se întâlneră dintâiu cinci, apoi șase și în urmă șapte felurite religii. Catholicismul care fusese mai înainte singur stăpânitor, era acum biruit de luteranism și de calvinism, și în urmă a început lupta între aceste două confesiuni. Iar luptele nu se făceau numai cu vorba ci cu parul. Se aprindeau case, se omorau oameni, se pustiau semănăturile pe câmp, se ardeau pe rug femei și copii și era urgie a lui Dumnezeu.

În urmă au biruit cu totul Ungurii cu religia lor calvină. Până ce erau aceștia tovarăși de luptă cu luteranii contra catolicilor, iar după aceea câtă vreme s'au răboit tovarăși între ei, nimeni nu s'a interesat de religia *valaha* ortodoxă, care era prea slabă și nebagată în seamă. Dar după ce au ajuns Calvinii tari și mari au început o gonă fără milă contra Românilor.

Acastă gonă e fără îndoială cel mai jalnic capitol din istoria Românilor din Ardeal.

Cât au îndurat Românii atunci! Câte legi barbare n'au adus în potriva lor: căutați calvinii și cu viclesugul și cu mărtea să facă pe Români să-și lepede legea lor.

Și-au lepădat-o mulți, mai ales dintre Românii cei bogați și de aceea până azi poate a treia parte dintre boerii Ungurii ai Ardealului sunt de origină română, renegați. Istoria îi știe pe toți. Cu vremea s'au mai desmeticit unii și s'au reîntors la matca românescă, se mai întorc și astăzi pe ici pe colo.

Religia ortodoxă a Românilor a fost decretată în toate dietele țării ca neapărată de legi, proscrisă,

streină și suferită numai din mila boerilor unguri, până la alte dispoziții. Nici unul dintre Sultani Turciei n'au prigonit mai rău pe creștini în împărăția lor de cât Ungurii calvinii pe Români ortodoxi.

Popii români erau puși sub ascultarea protopopilor și episcopilor calvinii, le erau robii acestora, trebuiau să le facă robotă, să le care apă, să le taie lemne; iar când se plimba episcopul calvin, patru preoți români îl purtau pe umeri într'un pat, iar al cincilea preot român, desculț — așa era legea — și cu patrafirul după gât trebuia să alerge înaintea patului și să dea lumea la o parte.

În dieta țării de la 1658 s'a adus legea, că principele Ardealului să pótă spânzura ori când pe oricare popă român, pe care-l va denunța episcopul calvin pentru o vină cât de mică, ba chiar și închipuită. Iacă legea: «să-i dea morții ca pe nisce ómeni îndărătnici și cutezători, pe acești popi «valahi» pentru că nu sufăr pe episcopii calvinii împuși lor, că nu ascultă de învățăturile episcopilor și că țin la «ticăloșa și vrednic de scuipat lege valahă».

În 1573 dieta a proclamat libertatea conștiinței: să credă fie-care ce va voi și nimeni să nu se atingă de legea omului. Frumos! Dar paragraful glăsuia ast-fel: «aci se înțeleg numai cele patru confesiuni ale țării, dar să nu fie înțeleși și aceia ce se țin de secta Olahilor sau a Grecilor, cari sunt suferiți de milă numai de ađi pe mâine, până când îi va plăcea principelui și dietei să-i mai sufere».

Români erau suferiți — în țara lor! — numai ca să aibă boerii unguri pe cine să stórcă. Asta o spune curat și legea din 1579. Români nu sunt numărați între națiunile ce constitue Statul, nici religia lor între religiile țării, dar vor fi suferiți să aibă și ei un loc pe pământul țării câtă vreme vor fi de folos calvinilor și vor avea cu ce munci și plăti birurile. Episcopi li se vor da din partea prin-

cipelui «ómenii credincioși principelui, care să-l ajute să ajungă prin ei și alte scopuri». Ce scopuri or fi vrut să ajungă Principiul prin episcopii calvinii puși cu de-asila în fruntea Românilor? Și ce obrăsnicie să spuă că ai s'ajungi prin uneltele tale, prin episcopii, și alte scopuri.

Preoții români erau numai cu numele preoți ai legii lor, căci trebuiau să facă slujba după ritul calvinic, să ia parte la sínódele calvinești, și erau hirononiți de episcopii calvinii. Veniturile preotești afară de saracuste, sărindare și umblarea cu discul, erau toate ale protopopilor calvinii : și cununile și îngropările și botezurile și tóte celelalte.

Prin legea din 1646 li s'a luat preoților români și dreptul matrimonial și în locul lui s'au statornicit decisiunile sínódelor calvinești. Tot pe vremea aceea li s'a impus Românilor—și ce e mai trist și preoților— să nu cuteze a se împotrivi a face clacă și muncă boerescă în sərbătorile pe care Olahii le numesc mari «legate și împărătești» «să nu umble, cu mofturi de acestea, pentru că ei sunt un popor suferit în acéstă țară numai pentru folosul public, dar disprețuit». Și așa se întâmpla, ca tot satul în frunte cu preotul trebuia să are și să semene lanul boerului în sfânta Duminecă a Paștilor ! Iar cine se împotrivea să lucreze în sərbătorile împărătești, era bătut și spânzurat— pentru-că legea spunea limpede : episcopii calvinii, au puterea de a pune și de a scóte pe preoții români și atât pe ei cât și pe Olahii a-i pedepsi ori cum vor afla ei cu cale, fără să aibă a răspunde cui-va».

E ușor de înțeles, cum se purtau episcopii calvinii cu preoții noștri, când puteau să-i pedepsescă cu ori-ce pedepsă, după bunul plac. Popii români, de alt-fel, după legea din 1665 puteau fi trași în judecată criminală pentru ori-ce vină și sub ori-ce pretext de nimic și la ori-ce tribunal din țară și ceea-ce e barbarie curată — n'aveau dreptul să aducă martori ! Erau osândiți fără de a se putea

apăra și, se înțelege, la pedepse pe care le aflau Ungurii cu cale. Popilor li-se confisca averea, li-se tăiau mâinile, li-se smulgea limba din gură și li-se ucideau «feciorii».

O, da, după feciorii preoților făcea mai ales gonă Ungurii. Aveau frică mare, că fii de preoți vor fugi într'alte țeri să învețe carte, ca apoi întorcându-se acasă, să lumineze și să deschidă ochii Românilor.

E și tristă și comică gona acesta a Ungurilor după fii de preoți. Era de ajuns să fii băiat de popă, ca să fii gonit de calvini ca iepurile peste toate văile. Legea din 1639 autoriza pe proprietarii Unguri să supună la jugul iobăgiei pe fii preoților îndată ce se vor fi însurat chiar și atunci când ei ar locui sub un acoperământ cu părinții lor. Ba și pe copiii mici și pe feciorii neînsurați ai preoților să-i prindă cu lațul și să-i pue la muncă și la iobăgie, s'au dacă vor vrea, să-i lase pe chezășie în bani și vite. Iar pe acei ce vor fi eșit din casa părintescă, să-i apuce ori unde-i vor afla și în orice an ai vieții ar fi.

Vinătorea după fii de preoți a ținut mai bine de o sută de ani și abia împărătesa Maria Teresa a stârpit-o. Câți n'au fost aruncați în temniți până atunci, câți n'au fost spânzurați, numai pentru vina că erau «feciori de popă!».

CUPRINSUL

	Pag.
✓ Cântecul zorilor	3
✓ Două bilciuri	7
✓ Gura lupului	11
Insula șerpilor	16
Legendele mănăstirilor noastre	21 *
Tablouri păgâne	26
Crăciunul cel de demult	31
✓ Făt-frumos și pasărea Fenix	34
✓ Capul, mâna și nasul	38 X
✓ Cum înțelege Românul culorile	43 X
✗ Medicina populară	49
✓ Dracul în proverbiile noastre	54
✓ Puterea limbii românești	60 ①
Câmpia libertății	63
Lucruri sfinte	70
✓ Români în drumul lui Napoleon	75
✓ Un emigrant	79
Legea din bătrâni	84
✓ Stan și Bran	88
✗ Un capitol despre lene și superstiție	91
Cum învață omul carte	97
✓ Craiu nou în țară	108
✓ Sufletul după moarte	113
✓ Lucruri sfinte	117
Focurile mortilor	122
✓ Cîmiliturile cărții	127
✓ Tribunalul satului	131
✓ Grăpa din drum	136
✓ Un concurs literar la 1848	142
✓ Fecior de popă	146